

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

Iunie 2013

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

Iunie 2013

SUMAR

iunie

2013

4 Limba, tainița
păstrării neamului
L. REBREANU

5 Las vouă
moștenire...
I.-A. POP

**EȘTI FLOARE
DE DOR,
BASARABIE...**

10 Construcția
socialismului
la mănăstire
L. CONDRATICOVA

13 Întâiul abecedar
cu latinițe
C. ADAM

14 Moșierul
cel hapsân
*Reforma agrară
în Basarabia*
Z. BUDIȘTEANU

18 În culisele
unui discurs istoric
„Ich bin ein Berliner“
L. SANDU

ISTORIE TRĂITĂ

22 Mărturie din
Cartierul Primăverii
D. BUNACIU

27 Enigmaticul
fragment ceramic
S.A. LUCA

30 Jubileu AIESEE
R. THEODORESCU

33 Târguieli
la hotarul sudic
*Protocolul
de la Sankt Petersburg*
D. CAIN

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

38 Eleonora
cea rebelă
F. DOLGHIN

43 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Din corespondența
secretarului lui Carol I*
G. FILITTI

magazin istoric

Anul XLVII – serie nouă – nr. 6 (555)

iunie 2013

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

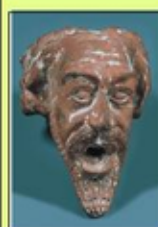
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

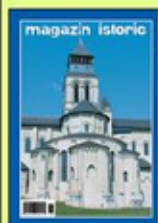
1 Aurul a fascinat pe toate meridia-
nele și în toate epocile, datorită cali-
tăților și a rarității sale. O dovedește și
această bijuterie precolumbiană, repre-
zentând un om-pasăre, aflată azi în Mu-
zeul Aurului din Bogota

2 Un portret al sultanului otoman
Murad al II-lea (1421-1451), realizat
la 1808 de englezul John Young

3 Gargui (jgheab) part din ceramică,
în chip de om, din secolele I-II d.H.

4 Ansamblul mănăstiresc de la Fon-
tevrud (13 hectare), aflat în apro-
pierea orașului francez Saumur și fondat
în anul 1101 de călugărul ermit Robert
d'Arbrissel, a fost ales ca necropolă di-
nastică de Plantageneti (1154-1485).
Henric al II-lea și soția lui Eleonora de
Aquitania, ca și copiii lor, Richard Inimă
de Leu și sora lui Jeanne, au fost în-
mormântați acolo între anii 1189 și 1204,
părinții având monumente funerare
alăturate

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

TĂRANUL, PĂSTRĂTORUL GRAIULUI STRĂMOȘESC

LIVIU REBREANU

O caracteristică tot atât de importantă a unui neam, ca și comunitatea de sânge, este limba. La noi și aceasta e opera țaranului. Limba românească e o limbă țărănească. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei original, care a fost țaranul. Toată dezvoltarea ei, până în timpurile mai nouă, se datorește țaranului, singurul care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzând sau disprețuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrânesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte – limba latină,

greacă, ebraică... Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pământul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare. Limba aceasta, cu toate operele țărănești, e conservatoare și-și apără cu îndărătnicie forma, rămânând refractară încercărilor de violentare. Neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulație numai în anume sfere, se generalizează anevoie și abia după ce suferă transformări noționale și formele potrivite cu spiritul ei. Așa au fost condamnate să dea greș eforturile filologilor de odinioară cari au vrut s-o „relatinizeze“, ca și ale altor reformatori mai noi cari au încercat s-o „rumânizeze“ prin reînvierea slavonismelor eliminate de evoluția ei firească. Același rezultat trebuie să-l aibă și tendința unor scriitori și gazetari de a o „urbaniza“ cu orice preț, împrumutând din limbi străine nu numai cuvinte, dar și construcții gramaticale și sintactice, socotind

probabil, ca și oarecari predecesori ai lor de-acum două-trei secole, că româneasca poporului e „proastă și nu-i bună de nimica“...

Țaranul s-a încăpățânat a vorbi numai românește și a refuzat să învețe o limbă străină chiar când împrejurările sau nevoile l-ar fi obligat. În Ardeal, în regiunile mixte, ungurii și sașii au fost totdeauna cei care au vorbit românește, nu românii ungurește sau nemțește. Eu n-am cunoscut niciun țaran român care să știe ungurește sau orice altă limbă străină. În vechea monarhie austro-ungară existau regimente de români care staționau cu anii prin provincii străine îndepărtate. Soldații vorbeau românește oriunde

se aflau, la Viena și în Bosnia, iar când cineva li se adresa într-o limbă străină, răspundeau invariabil „nu știu“, din care pricină unele corpuri erau chiar poreclite „nu-știu regiment“.

Nu însemnează aceasta că țaranul român e incapabil să învețe o limbă străină, ci numai că ține mai presus de orice la graiul lui strămoșesc. Cât talent și mai ales câtă predilecție au românii pentru limbile străine o dovedesc orășenii și surtucarii noștri de toate categoriile cari, și azi, ca totdeauna, se cred mai subțiri și mai cultivați dacă vorbesc, de cele mai multe ori prost, orice altă limbă, numai străină să fie...

(Lauda țaranului român.
Discurs de recepție la Academia Română
rostit în ziua de 29 mai 1940 – în
volumul *Discursul oratoric românesc*,
Editura C.N.I. Coresi S.A., București,
2003, pp. 195-197)

48 Ritualul devenit proverb

Capul plecat
săbia nu-l taie

M. CAZACU

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

52 Mutu' și-a lui ceată

G. ROȘU

54 Doi stâlpi ai Maiestății Sale

Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

PASTILA DE CUVINTE

58 Bani buni, cu origini controversate

M. SALA

EVENIMENT

60 Ștefan, Ștefan, domn cel mare...

Colocviile Putnei,
ediția a XIII-a

ȘT. S. GOROVEI

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

EXCLUSIVITATE

66 Poporul pe care romanii l-au învins doar... în scris

L. GREGORATTI

HOOVER INSTITUTION

74 Starea emigrației române

RUBRICI

29 Pentru biblioteca dumneavoastră

71 În București, acum 50 ani

59, 75, 76

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

AL XXI-LEA
SIMPOZION
ANUAL
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“

77 Aurul în istoria Băncilor Centrale

Vincentiu Babeș (Banat). „Societatea Literară” s-a întrunit în prima sa sesiune în 1867.

La 31 iulie/12 august 1867, Iosif Hodoș răspundea unui cuvânt de bun venit la București: „Vă salutăm cu iubire, frați liberi din România liberă; suntem fericiți d-a ne afla în mijlocul vostru unde cuvântul este liber. E frumoasă libertatea voastră. Nu v-o invidiem însă, ci o dorim și pentru noi. O dorim și lucrăm și o sperăm. Am avut fericirea de a fi chemați ca, în unire cu domnia-voastră, să stabilim unitatea limbei; unitatea limbei o avem, fraților; de la Tisa până la Marea Neagră, toți românii au aceeași limbă; prin urmare, n-avem a stabili unitatea limbei, ci numai forma ei, unitatea gramaticii și-a dicționarului. Când vom avea această unitate în exprimarea cugetării noastre, vom fi și mai uniți în simțiminte și cugete. Libertatea este dreptul tuturor; românul o cere cu binele, o pretinde în numele dreptului și, când i se contestă, o dobândește cu mijloacele morali sau materiale, după împrejurări. Bine v-am găsit, fraților!”.

Cu aceeași ocazie, ziaristul și profesorul Alexandru Roman spunea: „Domnilor și frați!... Limba eternei Rome, în care odinioară se dicta lumii legile, limba română, frumoasă și armonioasă, [pe] care o vorbim toți, e una și aceeași de la Tisa până la Marea

Crearea Societății Literare Române, la 1867...

Neagră; chiemarea noastră e numai de a-i da unitatea formei, de a o curăți și spăla mai vârtos ca aurul, căci dânsa e sufletul națiunii, e canalul prin care se scurge cultura în trupul național, în popor. Limba ne unește, domnilor, dar au trecut secole de când ea e unica legătură între noi; a sosit timpul să ne unească și cugetele și simțimintele”. Se simțea marea bucurie a transilvănenilor de a putea vorbi liber românește, în locuri, împrejurări și instituții oficiale.

În ședința de inaugurare a „Societății Literare”, din 1/13 august 1867, Timotei Cipariu arăta: „Domnilor! Simțul național s-a deșteptat în toată românimea. Națiunea română a venit la cunoștința pozițiunii care i se cuvine între

națiunile Europei; ea va face toți pașii cuveniți pentru a ocupa această pozițiune cu demnitate. Națiunea română de aci înainte va fi solidară pentru corpul întreg și nu vor mai fi partite care să ne dezunească de la unul și același scop solidar, cultura națională”. Canonicul de la Blaj vorbește în continuare despre începutul eliberării patriei române, făcut de către marii bărbați de stat, și despre începutul eliberării limbii române, întreprins de către „Societatea Literară”.

Se vede în acest început din anii 1866-1867 o mare răspundere și o mare conștiință românească, clădite pe secolele de discriminări, umilințe și privațiuni. Transilvănenii, care, spre deosebire de munteni, olteni și moldoveni, nu avuseseră niciodată parte, de la voievodul Gelu încoace, de putere politică românească în țara lor, de participare la luarea deciziilor, vin cu încrâncenarea celor vitregiți și cu convingerea că nu se va mai hotărî, în curând, „nimic despre noi fără noi” (*Nihil de nobis sine nobis*).

Învățații secolelor trecute, de la Coresi (afirmat la Brașov) și mitropolitul Simion Ștefan (la Alba Iulia) până la Inochentie Micu (la Blaj) și la Școala Ardeleană, până la generația de la 1848, lucraseră ca să trezească conștiințele. În școlile puține, comunitare și bisericesti, istoria românilor începea de la

... și recepția membrilor Societății Literare în același an la rondul de la Șosea (ambele desene de Henric Trenk)

Aula Academiei Române

LIMBA NOASTRĂ

Academician IOAN-AUREL POP

În fiecare an, la 4 aprilie, aducem prinosul nostru Academiei Române (Magazin istoric nr. 7/2011), rememorând trecutul și imaginând punți către viitor...

Începuturile academiilor se pierd în trecutul antic, de unde provine și numele venerabilelor instituții, dar antecesorii cei mai direcți vin din Evul Mediu și din epoca Renașterii, când s-au născut și universitățile. Academia Română are un prevestitor clar ceva mai târziu, în erudiția transilvănenilor din secolul al XVIII-lea, creatorii Școlii Ardelene. Atunci a luat ființă și „Societatea filosofoască a neamului românesc din Mare Principatu Ardealului” (1795), într-o vreme când toate națiunile europene purcedeau la întemeierea unor astfel de așezăminte.

După multe alte întreprinderi similare din Țara Românească și Moldova, lua naștere la Sibiu, în 1861, ASTRA, adică „Asociațiunea transilvănească pentru literatura română și cultura poporului român” (Magazin istoric, nr. 4/2003, 10, 12/2011). Adevăratul antecesor direct al Academiei Române s-a înființat înainte cu 40 de zile de instalarea în fruntea țării a principelui Carol I, printr-un decret al Locotenentei Domnești din 1/13 aprilie 1866, act care prevedea formarea la București a „Societății Literare”, însărcinate cu „misiunea specială” de a stabili or-

tografia, gramatica și dicționarul limbii române.

Membrii societății (în număr de 21) trebuia să provină din toate provinciile istorice românești: patru din „România de dincoace de Milcov” (Muntenia și Oltenia), trei din România de peste Milcov (Moldova), trei din Transilvania propriu-zisă, doi din Banat, doi din Maramureș, trei din Basarabia, doi din Bucovina și doi „din Macedonia” (dintre erudiții români de la sud de Dunăre).

Cel mai mare entuziasm stârnit de crearea „Societății Literare”, de caracterul ei național s-a înregistrat în Tran-

silvania. Iosif Vulcan, părintele *Familiei* de la Oradea, nota cu înflăcărare: „Mărează va fi acea ziua în care reprezentanții națiunii împrăstiate de soartă în șapte țări se vor aduna laolaltă; sublim va fi acel minut când fratele de la Pind va strânge mâna cu fratele său de la Criș”. Primii membri numiți în noua instituție nu au fost cei din România, ci aceia din provinciile înstrăinate. Spațiul transilvan era reprezentat de Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, George Barițiu (Transilvania propriu-zisă), Iosif Hodoș, Alexandru Roman (Maramureș), Andrei Mocioni și

nuat cu succes opera normatoare și creatoare, extinzându-și preocupările la toate domeniile culturii și primind membri din toate provinciile românești.

Cezura năprasnică a venit după Al Doilea Război Mondial, mai vizibil în anul 1948, când Academia a fost drastic abătută de la rosturile sale istorice și când, prin Decret al prezidiului R.P.R., 113 membri ai înaltului for, adică peste două treimi (26 titulari, 58 corespondenți și 29 de onoare), erau îndepărtați. Din rândul celor 113 membri îndepărtați și prizonieri, aproape o treime erau de peste munți (transilvani, bănățeni, crișeni, maramureșeni) sau adoptați în Transilvania (mai ales la Universitatea din Cluj), între care se aflau nume sonore ale culturii, bisericii și științei noastre: Ion Agârbiceanu, Nicolae Bălan, Ștefan Bezdechi, Lucian Blaga, Tiberiu Brediceanu, Romulus Cândea, Nicolae Colan, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Emil Hațieganu, Iuliu Hossu, Alexandru și Ion Lapedatu, Ioan Lupăș, Iuliu Maniu, Sabin Manuilă, Ștefan Mețș, Iuliu Moldovan, Ion Mușlea, Zenovie Păclișanu, Virgil Șotropa, Florian Ștefănescu-Goangă, Traian Vuia.

Vinile lor fundamentale erau, în cea mai mare parte, acelea de a se fi dedicat cercetării limbii și istoriei naționale, studiilor clasice, folclorului, științelor, muzicii, dreptului, de a fi

1910. O șezătoare literară în Bucovina (al patrulea de la stânga la dreapta, rândul din spate, Sextil Pușcariu; în continuare Emil Gârleanu și Ion Minulescu; în primul rând, de la stânga la dreapta, Caton Theodorian, M. Sadoveanu, C. Pavelescu, D. Anghel)

făcut „elogiul satului românesc” și de a fi scris *Trilogia culturii*, de a fi preamărit credințele strămoșești, de a se fi opus cedării în fața ultimatumului sovietic și a dictatului de la Viena, de a fi construit în Transilvania instituțiile culturale românești după 1918, de a fi stabilit regulile demografiei istorice științifice, de a fi fondat psihologia experimentală, de a fi zburat cu aparate mai grele decât aerul, cu mijloace proprii la bord...

Teodor Capidan, de exemplu, român de la Pind și profesor de dialectologie balcanică românească și de lingvistică generală la Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, între anii 1924 și 1937, scrisese despre *Limba noastră*

națională: „În limbă se oglindește deopotrivă sufletul vorbitorului celui mai genial, ca și sufletul vorbitorului celui mai mediocru; de aceea, ea reprezintă un produs al sufletului colectiv... Limba se prezintă ca un efect al spiritului, iar aceasta ca o expresie a colectivității etnice... Poporul ia parte activă la formarea limbii, iar limba, la rândul ei, exercită o influență asupra poporului [...] Orice eveniment istoric, ca și orice evoluție a limbii înfrăurită de aceste evenimente stau în legătură cu spiritualitatea poporului, indiferent dacă impulsurile creatoare vin din interiorul națiunii sau sub înfrăurirea evenimentelor din afară. De aceea, orice epocă istorică lasă din trecutul și spiritul ei ceva permanent în limbă [...] Toate aceste modificări revelează, pe de o parte, legătura strânsă ce există între limbă și spiritul poporului, pe de alta, confirmă caracterul național al limbii...”.

Ialtă pildă de înțelepciune vine tot de la Sextil Pușcariu, care nu a mai apucat să fie exclus din venerabila instituție, fiindcă s-a stins chiar în 1948. Marele lingvist, întâiul rector al Universității românești din Cluj, rostea la 11 mai 1929, în ședința solemnă a Academiei dedicată împlinirii unui deceniu de la Marea Unire, un elogiu adus Transilvaniei și spiritului uniunii: „Ceea ce, înainte

Infantele Spaniei primit la Academia Română de N. Iorga și I. Bianu

fondarea Romei, care ne dăduse pentru vece numele, limba și locul în Europa.

Predicile preoților, în biserici, fiindcă numai acolo se putea, cu precauție, îi îndemnau pe enoriași să nu uite niciodată că erau români. Simion Bărnuțiu, în catedrala Blajului, în mai 1848, arătase care trebuia să fie crezul: „Împăratul ne-a înșelat, patria [Imperiul Habsburgic] ne-a ferecat și ne-am trezit că numai credința în noi înșine și în neamul nostru românesc ne poate mântui“. Prin urmare, credința în națiunea română era salvarea, de acolo urma să vină mântuirea. Ridicarea națiunii se putea face prin luptă politică și prin cultură națională, iar temeiurile culturii erau limba și istoria.

Generația făuritoare a Academiei Române avea convingerea rolului fundamental al culturii, iar în centrul acesteia așeza limba unitară, care exista din vechime și care trebuia să primească doar unitatea formei. Acești mari bărbați nu au prețuit o clipă cât au trăit să-i convingă pe români de valoarea de tezaur cultural național a limbii noastre, iar după moarte au făcut-o prin operele lor nemuritoare. Ei, care erau moștenitorii cronicarilor, ai lui Cantemir (descoperit la Viena și la Roma) și ai lui Petru Maior, îi priveau pe români ca drepti și adevărați romani, iar limba noastră ca pe limba

Juriul internațional decernează diploma „Marele Premiu“ Academiei Române, la Expoziția Universală de la Paris, din 1900

romanilor. Gândirea lor opera prin comparații firești și se baza pe consecințele evoluției istorice.

În secolul al XX-lea, marii filologi și istorici nu au făcut decât să constate același lucru, chiar dacă, uneori, cu alte cuvinte, unele, poate, prea înflăcărate de atmosfera împlinirii Marii Uniri. Sextil Pușcariu, unul dintre marii făurari de atunci, nota, în acest spirit, la 1920: „Oricât de exagerată a fost direcția aceasta latinistă, faptul în sine că mulțumită ei a luat ființă sentimentul nostru național și naționalizarea tuturor aspira-

țiilor, a culturii și literaturii noastre, dovedește că prin ea s-a atins o coardă existentă, și cea mai puternică, a sufletului nostru, firea noastră romanică. Tot ce e romanic în sângele nostru, tot ce ne leagă de frații noștri din vestul Europei fusese înăbușit în noi în curs de veacuri, legăturile care ne-ar fi fost firești fuseseră tăiate și capetele lor fuseseră înnodate cu Orientul străin de noi prin

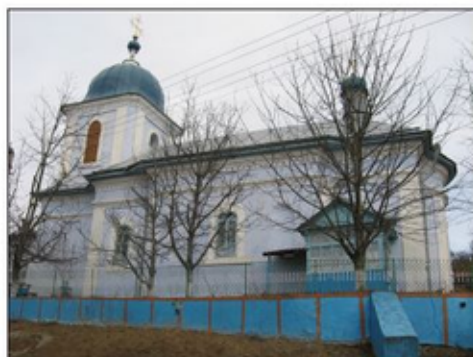
sânge și aspirațiuni. Și acum, deodată, rupându-se cătușele, care, din cauza vechimii lor, nu mai păreau artificiale, zvâcnește iarăși avântul nostru înăscut și noi ajungem să ne iubim și să ne cultivăm limba, devenind mândri de ea“.

Limba aceasta romanică, potrivită „firii noastre romane, este limba română sau «latina dunăreană»“ (lingvistul Iancu Fischer), care nu este altceva decât limba latină așa cum evoluase ea pe parcursul a două milenii. Cât de mici și excentrici sunt, pe

lângă acești titani care ne-au asigurat existența culturală, cei care ponegresc și pocesc limba, destinându-o doar sudalmelor. Lor, generațiilor de erudiți fondatori și continuatori ai Academiei Române, care au crezut în limba eternă, în valoarea ei de liant și de promotor al valorilor, le datorăm viața noastră spirituală demnă. Vreme de aproape un secol, Academia și-a conti-

Funcționarii Bibliotecii Academiei Române la 1904. Între ei, Al. Lapedatu, Il. Chendi, Al. Obedenaru, V. Pârvan, Nerva Hodoș, I. Bianu, Oct. Lugoșianu, St. Pop

Biserica „Adormirea Maicii Domnului” (1828)
(foto M. Brihuneț, 2006)

Conform deciziilor Comisariatului Poporului al U.R.S.S. nr. 1.130-436 c, „Despre mănăstirile ortodoxe”, pe parcursul primului deceniu de după Al Doilea Război Mondial, mănăstirilor li s-au impus prestări și impozite excesive, iar cele basarabene și cele ucrainene au fost constrânse să contribuie inclusiv cu produse alimentare și bani la ridicarea țării după război și „construcția” socialismului. Acest fapt nu avea cum să nu influențeze negativ starea lucrurilor la una dintre cele mai vechi mănăstiri basarabene, Mănăstirea de maici Tabăra, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, atestată documentar încă din 1779.

MĂNĂSTIREA DE MAICI TABĂRA DESTIN SUB SOVIETE

LILIANA CONDRATICOVA
(Cercetător științific coordonator,

Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei)

Ocupația sovietică a Basarabiei, din 1940, a avut un impact distructiv asupra bisericii autohtone, fiind închise lăcașuri de cult, devastate și private de bunurile acumulate. Și Mănăstirea Tabăra a fost deposedată de toate animalele. După dezastrul provocat timp de un an de autoritățile sovietice, în perioada 1941-1944, mănăstirea a înregistrat anumite progrese la capitolul comunitate monahală și dezvoltare economică. Stareța a devenit maica Tamara (Maria Alenic), iar mănăstirea număra 100 de persoane: 64 de monahii și 36 surori de ascultare. În 1943 numărul lor se ridică la 114 maici (75 de călugărițe și 29 surori de ascultare) și a crescut în continuare. De teama persecuțiilor și deportărilor, câteva monahii

împreună cu stareța s-au retras împreună cu armata în România. La mănăstire au rămas 152 de maici și surori conduse de stareța Mavra Limari, pentru ca, odată cu declanșarea politicii de închidere a mănăstirilor, numărul călugărițelor să se reducă practic de trei ori, ajungând la 52. Odată cu lichidarea mănăstirilor de maici din Basarabia, multe dintre ele au căutat alinare la Mănăstirea Tabăra. Astfel că, la începutul anilor 1950, comunitatea monahală de aici ajunge la 207 maici.

Măiestrie artistică exploataată

Pentru a evalua pagubele cauzate de regimul sovietic, amintim că, înainte de război,

Mănăstirea Tabăra deținea 55 ha de pământ, vie, livadă, grădină de zarzavat, numeroase bovine, iar în 1945 stăpânea doar 28 ha de pământ. În 1954, maicile de la Tabăra și-au achitat toate impozitele, au livrat chiar și peste normă produse, în speranța că nu vor împărtăși aceeași soartă ca mănăstirile deja desființate la acea dată. Însă, la 1 ianuarie 1955, terenurile mănăstirii au fost confiscate din nou, reducându-se la doar 9,46 ha. Iar din 1957 mănăstirea avea drept de folosință doar asupra pământurilor din perimetrul curții sale. Ceea ce era foarte puțin pentru întreținerea celor 188 de maici (în 1959). Nivelul de trai al maicilor ajunsese sub limita suportabilității. Pentru a constrânge economic și mai mult, organele locale

de toate, ne-au învățat cei zece ani [treceți] de la Unire este că în dezvoltarea României nu trebuie să se dea o luptă pentru hegemonia unei părți românești asupra celorlalte, ci unirea trainică se poate face numai printr-o colaborare strânsă. Precum bogăția țării se completează prin ceea ce aduce solul și subsolul fiecărei provincii, tot asemenea sufletul românesc se întregeste prin ceea ce veacuri de dezvoltare în împrejurări diferite au accentuat sau au atenuat din însușirile noastre etnice înăscute: altfel au luptat pentru libertate pandurii lui Tudor și altfel moșii lui Avram Iancu, alte temelii a zidit Șaguna decât Kogălniceanu, altfel a văzut viața epicul Coșbuc decât liricul Eminescu. Cine și-ar putea imagina însă secolul trecut în istoria românească fără unul din cele șase nume pomenite? Din cele mai vechi timpuri, colaborarea dintre românii de dincoace și de dincolo de munți a dat cele mai minunate roade. Apelele la unitatea formalizată a limbii se împleteau cu îndemnul în istoria organică a poporului și țării întregite, obținute cu jertfe greu de măsurat.

Momentul de cum până 1948 a trecut, iar Academia, cu greu, a supraviețuit. Marile spirite, rămase în sânul ei cu sacrificii și compromisuri, au dus mai departe menirea instituției. În interiorul sau în afara ei, limba română a continuat să fie patria noastră, a

Academia Română îl sărbătorește la 60 de ani pe academicianul Grigore Moisil (în stânga așezat)

tuturor. A urmat un timp „când nu lipseau insinuările că romanii, care ne-au hotărât ființa, ne-au dat limba și pentru vecie numele, așezându-ne în marea familie a popoarelor romanice”, nu erau decât „cotropitori”, „latinitatea, care ne însuflețise până aci, uzurpare, Școala Ardeleană care ne-a trezit la conștiință, reacționară, limba încercată de corifeii ei, o limbă artificială, pășărească” (David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*).

În acele timpuri, a rosti numele Romei, al strămoșilor noștri, numele lui Mihai Viteazul sau Avram Iancu putea să însemne o blasfemie, urmată de pedepse aspre. Apoi lucrurile s-au reasezat, atât cât a permis regimul, iar limba și istoria au continuat să fie

oglindea națiunii. În 1974 a urmat o nouă încercare, în urma căreia institutele de cercetări i-au fost confiscate, iar primiriile de noi membri sistate. Atunci, Academia Română era amenințată chiar cu suprimarea fizică, prin stingerea treptată a membrilor săi.

Academia s-a reînțemeiat pe baze noi după 1989. Ea cuprinde azi toate științele, artele și disciplinele importante și cultivă tot ceea ce spiritul omenesc și românesc a creat mai valoros. Fiind elita spirituală a națiunii, Academia incumbă o verticalitate morală impecabilă și un nivel intelectual de cea mai înaltă ținută, în toate domeniile. Privirile tuturor, inclusiv ale neprietenilor, sunt ațintite asupra rezultatelor și conduitei Academiei, care trebuie să fie un exemplu de urmat din toate punctele de vedere. Dar, după cum au voit fondatorii, suntem condamnați pentru eternitate, printr-o dulce sentință definitivă, să cultivăm, să creștem și să înălțăm limba română, patria noastră comună, a tuturor. Haideți să auzim, în

continuare, împreună, „cum bat în geamuri razele de lună”, să nu încetăm să ne mirăm de această minune, s-o vestim și altora, cu alai, dând semn în cele patru vânturi că suntem în această lume, în țara noastră care „și-a-mpins hotarele până la cer” (Lucian Blaga), integrându-se în universalitate. ■

Sediul de pe Calea Victoriei, noaptea

**Crucea de lemn a stareței
Mavra Limari**

Dosarele disponibile în cadrul Arhivelor Naționale probează o politică ideologică sistematică în cadrul procesului de lichidare a comunității monahale de la Tabăra. Se discuta cu fiecare persoană în parte, se promiteau înlesniri la trecerea din atelierul mănăstiresc în cel deschis în sat, țineau prelegeri lectori atești, a fost interzisă așezarea romilor prin apropiere, căci aceștia apărau comunitățile monahale, se prigoneau maicile, răspândindu-se zvonuri despre viața călugărițelor, viciile și desfrânarea lor.

Monahia Tavifa (Ursu) a avut de suferit din cauza președintelui atelierului de covoare din sat. Ea a încercat, prin diferite modalități, să mențină o disciplină severă la mănăstire. Din această cauză a fost dată afară din atelier și a rămas fără surse de existență.

Maicile s-au opus în măsura posibilităților, dar zadarnic. Recent, printre filele unui dosar de arhivă, s-a găsit o scrisoare dovedind situația dificilă în care se aflau călugărițele.

Astfel, în 1952, stareța mănăstirii împreună cu soborul maicilor au scris o scrisoare în care cu lacrimi în ochi au explicat că „au crescut la mănăstire din copilărie, tot aici au îmbătrânit”. Arătau că „se obligă să fie foarte ascultătoare, cuminiți, să fie supuse, numai să nu li se închidă mănăstirea, să li se permită traiul în continuare la Tabăra”.

Mănăstirea Tabăra a fost prezentată de autorități „drept un rău extrem de mare și ca un enorm pericol pentru populația satului Tabăra, în mijlocul căreia se află” și care, în mod obligatoriu, trebuia lichidată în scurt timp.

Biserica... depozit de cereale

La 1 ianuarie 1959, la Tabăra trăiau 188 de suflete. Pământurile mănăstirești se redusese la 1,48 ha, dintre care 1,3 ha teren arabil. Lichidarea mănăstirii s-a făcut lesne în prima jumătate a anului 1960. A fost creată în acest sens și o comisie specială, formată din 13 persoane, activiști de partid, care a transferat monahiile la atelierul de covoare. Cele mai tinere, se spunea în hotărârea Comisiei, „dacă vor dori să se roage, vor putea frecventa bisericile din satele învecinate”.

O vreme, hărnicia călugărițelor de la Tabăra a fost exploatată de comuniști. O fabrică de țesut covoare le-a făcut renume în fosta R.S.S.M. După închiderea mănăstirii, măicuțele iscusite în arta covorului tradițional au fost obligate să

**Icoana Maicii Domnului
de la Mănăstirea Tabăra**

lucreze în atelier, iar după 1971 – în cadrul Asociației Meșteșugarilor din R.S.S.M. Printre cele mai cunoscute monahii specializate în confecționarea covoarelor în acele timpuri au fost Nionila Manoli, Olga Leah, Vera Garștea, Mavra Limari ș.a.

Clădirile complexului monahal au avut și ele de suferit. Biserica Adormirea Maicii Domnului a fost transformată în casă de cultură, iar mai târziu în depozit de cereale, după care a rămas pustie până în 1989, fapt care a dus la devastarea ei nestingherită și distrugerea arhitecturii originale și a inventarului liturgic. În cealaltă biserică din sat, cu hramul Sfânta Treime, s-a instalat, până în 1989, școala din localitate.

Calvarul prin care a trecut mănăstirea de maici Tabăra, închiderea timp de mai bine de trei decenii au lăsat o urmă adâncă în destinul acestui lăcaș de cult, care cu greu încearcă să se ridice astăzi din ruine. În prezent, la mănăstirea Tabăra redeschisă în 1989, locuiesc 18 călugărițe, care încearcă să mențină bisericile și gospodăria în ordine. ■

**Biserica „Adormirii
Maicii Domnului”,
așa cum arăta în anul 1948
(foto din arhiva M. Brihuneț)**

sovietice au ocupat cu forța câteva case-chilii ale mănăstirii, provocând nesupunere și violențe; au fost impuse impozite suplimentare. Oameni din sat, din colhozul din localitate, erau trimiși să se alimenteze la trapeza mănăstirească.

Politica autorităților sovietice s-a bazat și pe folosirea forței de muncă și a măiestriei călugărițelor de la mănăstiri. Astfel, la 31 ianuarie 1945, a fost semnat un contract între președintele cooperativei de consum din R.S.S. Moldovenească, A. Kovaliov, și mănăstirile de monahii Tabăra, Răciula, Vărzărești, Frumoasa, Hârjauca, fiindcă aici erau cele mai numeroase și apreciate ateliere de confecționare a covoarelor și vestimentației. Conform contractului, maicile primeau de la stat lână și, în schimbul unei remunerații bănești, o prelucrau și confecționau variate articole, cele mai solicitate fiind covoarele.

În acest context, sunt grăitoare scrisorile stareței Mavra

(Limari) către organele de conducere, pentru a clarifica situația cu atelierul de confecționare a covoarelor condus de președintele Isai Vasserman, care a fost de fapt și unul dintre primii inițiatori ai închiderii mănăstirii. În 1948 stareța a scris o plângere, în care preciza că în mănăstire funcționa demult un atelier de confecționare a covoarelor, foarte căutate. Din satele învecinate, dar și din întreg cuprinsul R.S.S.M., veneau oameni la Tabăra ca să-și procure covoare țesute de călugărițele-meșterite sau chiar ca să-și comande zestre pentru fetele de măritat: scoarțe, lăicere, păretare. Evident că autoritățile sovietice nu agreau procedeele și nici creațiile artistice originale, autentice; preferau piesele standard, în serie, lipsite de individualitate. Cei mai slabi din fire s-au grăbit să arunce covoarele tradiționale, de la măicuțele de la Tabăra, împodobindu-și casele cu „persane”, produse de fabrică.

„Un pericol pentru populație“

Din cauza impozitării excesive și a situației precare în care se afla mănăstirea, multe maici lucrau și în atelierul din sat. Președintele atelierului a declarat pe un ton ritos că va alunga din Mănăstirea Ta-

băra pe orice monahie care nu va face cerere de intrare în atelierul local de confecționare a covoarelor și, respectiv, de renunțare la viața monahală. Cu atât mai mult cu cât, prin 1960, era planificată construcția unei fabrici de covoare în orașul Strășeni, din apropiere, unde se preconiza transferarea măicuțelor iscusite în meșteșugul covoarelor. Cu siguranță, un atelier similar în localitate demotiva activitatea călugărițelor din atelierul mănăstiresc. Iar persoanele laice instigau la părăsirea mănăstirii. Ideologic se lucra intens pentru ca monahiile înseși de la Tabăra să ajungă la ideea autolichidării mănăstirii.

Plângerile stareței nu au contat. În 1949, a avut loc prima încercare de închidere a mănăstirii. Din „considerențele că mănăstirile reprezintă nucleul fanatismului religios etc.”, C.C. al P.C. (b) din R.S.S.M., într-o adresă către C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., a cerut aprobarea restrângerii activității Bisericii și a reducerii numărului de mănăstiri, inclusiv Tabăra.

Covor țesut de măicuțele de la Mănăstirea Tabăra

1918. REFORMA AGRARĂ ÎN BASARABIA

ZENOVIE BUDIȘTEANU

Tatăl meu se trage dintr-o familie de țărani moldoveni din Basarabia, atestată documentar din anul 1729, în satul Căinari, județul Tighina. Din acest sat provine și Alexe Mateevici, autorul poemului *Limba noastră*. Tata s-a născut în anul 1896 într-o familie de țărani mijlocași, cunoscând de mic rigurile unei vieți de muncă și efort constant. A absolvit în anul 1916 Liceul Real din Tighina și reușea, după o luptă acerbă cu birocrăția administrativă și militară rusească, să urmeze Școala de Ofițeri de Artilerie de la Odessa, devenind sublocotenent activ în anul următor. A fost repartizat în cadrul unui regiment de artilerie din Moscova.

La sfârșitul anului 1917 revine în Basarabia și, începând din 1918, este încadrat ca ofițer în armata Republicii Moldovenești. La sfârșitul aceluiași an devine ofițer de rezervă al Armatei Române. În anul 1924 obține Licența în Științe Fizico-Chimice a Universității din Iași, fiind apoi, până în anul 1930, profesor la gimnaziul din Pârlița-Târg, Basarabia. Aici se căsătorește cu Lidia Homutov (Homutescu), colegă, profesoară de franceză.

Începând cu anul 1930 este controlor tehnic în cadrul Administrației Financiare a județului Bălți, păstrându-și această profesie până la pensionare, în anul 1958. În perioada 1932-1934 îndeplinește aceeași funcție în Capitală, revenind apoi la Bălți, unde își continuă activitatea (cu o întrerupere în perioada 1940-1941, în timpul ocupației sovietice) până în anul 1944, când se refugiază cu familia la Alba Iulia. După o scurtă perioadă de activitate la Administrația Financiară a județului Alba, funcționează din anul 1945 până la pensionare la Ploiești, respectiv în cadrul județului Prahova. A decedat în anul 1980, la vârsta de 83 de ani.

Tatăl meu a lăsat însemnări despre cele trăite. Prezint în continuare fragmente privind întâmplările petrecute la Moscova, după izbucnirea revoluției bolșevice, și în Basarabia, după Unire.

Alexandru BUDIȘTEANU

● Țăranul mijlocăș din Căinari, complice cu exploatare ● Se aplică reforma agrară și în Basarabia ● Un moșier nemulțumit ● Arestat și dus la anchetă ● Surpriza maiorului venit din țară ● „Nu a fost răscoală, dar știți cum sunt țărani...” ● Ancheta la fața locului ● În final moșierului i se expropriează totul

Sosește luna noiembrie și la Sankt Petersburg, la 7 noiembrie 1917, are loc lovitură de stat, care devine

Marea Revoluție din Octombrie. Răzmerița se extinde și cuprinde și Moscova. Noi, armata, în principiu,

trebuia să apărăm vechea Rusie. Dar însăși armata se divizează. Se produc ciocniri. Situația este confuză.

PRIMUL ABECEDAR CU GRAFIE LATINĂ DIN BASARABIA

CONSTANTIN ADAM

În anul 1917 teritoriul dintre Prut și Nistru, Basarabia, avea statutul de gubernie în cadrul Imperiului Rus. Revoluția din februarie 1917 a recunoscut dreptul naționalităților din Rusia la folosirea limbii naționale și la autodeterminare. Unele popoare din Imperiu au formulat cu prioritate revendicări politice. Finlanda, Polonia și Estonia s-au proclamat independente, iar Ucraina – autonomă.

Românii basarabeni au pus pe primul plan folosirea limbii naționale, ca element definitoriu al naționalității. Autoritățile centrale ale Federației Ruse și autoritățile rusofone din gubernia Basarabia s-au opus, sub diferite pretexte, recunoașterii dreptului românilor basarabeni de a introduce învățământul în limba română și grafia latină în provincie, dar sub presiunea mișcării naționale, după multe tergiversări, l-au acceptat.

Fruntașii mișcării naționale din Basarabia au adoptat măsuri pentru înființarea învățământului primar în limba română. În august și octombrie 1917 s-au organizat cursuri pentru învățătorii ce predau în limba română și s-a achiziționat material didactic în limba română. S-au adus de la Iași, pentru tipografia din Chișinău, litere latine. Astfel a fost posibilă tipărirea aici, în noiembrie 1917, a primelor manuale școlare cu grafie latină: *Abecedarul* lui Gurie Grosu, *Citirea* lui Ștefan Ciobanu, un manual de religie de preotul Nicolae Vlad și *Aritmetica practică* de Constantin Popescu.

Am posibilitatea să înfățișez cititorilor, din colecția mea de carte veche, un exemplar al primului abecedar din

Basarabia în limba română și cu grafie latină. Intitulat

Abecedarul arhimandritului Gurie Grosu (în dreapta sus), tipărit cu litere latine la Chișinău, în 1917

himandritul Gurie în tovărășia mai multor iubitori de luminarea norodului" și tipărit în 1917 la tipografia „Societății pentru cultura românilor din Basarabia” din Chișinău. Arhimandritul Gurie avea o solidă pregătire didactică, fusese director de școală normală și mai redactase cărți didactice.

Prima parte a manualului este destinată învățării literelor mici, de mână și de tipar. Primele litere învățate sunt „o” și „i”, iar primul cuvânt „oi”. Fiecare pagină cuprinde în jumătatea superioară o fo-

Abecedar moldovenesc pentru anul întâi de școală, manualul a fost alcătuit de „ar-

tografie-desen sugestivă pentru litera învățată, litera respectivă scrisă de mână și de tipar, precum și cuvinte în care se regăsește ea. Jumătatea inferioară a paginii conține cuvinte și propoziții scurte, pentru aprofundarea învățării literelor. Procedul este repetat pe fiecare dintre paginile următoare, consacrate pe rând învățării tuturor literelor.

Partea a doua a manualului are ca scop învățarea literelor mari, de mână și de tipar. Pagina alocată învățării fiecărei litere mari nu mai are fotografia-desen menită să sugereze cuvinte conținând litera respectivă. Jumătatea de sus a paginii cuprinde litera mică și mare de învățat, cu câteva propoziții scrise de mână, având în componență cuvinte ce conțin litera respectivă. Iar jumătatea de jos are un text cu litera de tipar. Acest text are acum dimensiuni mai mari decât pe paginile învățării literelor mici, este mai consistent, fiind formulat ca o adevărată povestire și determinând astfel îmbogățirea semnificativă a manualului sub aspect instructiv și educativ: sfaturi gospodărești, informații privind raporturile sociale și cu natura, dezvoltarea dragostei față de școală și biserică etc. Manualul a fost reeditat în 1918, iar în 1922 a ajuns la ediția a VII-a. ■

numindu-mă reprezentant al Guvernului, respectiv al Directoratului pentru Agricultură pe lângă o comisie de aplicare a reformei agrare. În cazul meu a fost vorba despre Comisia Volostei (Plasei) Isacova, din județul Orhei.

Reforma începea cu satisfacerea drepturilor țăranilor, care erau beneficiarii principali ai reformei agrare. Aveau prioritate vădulele de război, invalizii și cei săraci, practic toți țăranii, în funcție de pământul ce-l aveau, începând cu cei care nu aveau deloc. Chiaburii căpătau teren doar după ce se satisfăceau drepturile țăranilor. În ceea ce privea moșierii aceștia rămăneau cu locuința – respectiv conacul – și

un teren în jurul lui. Atunci când demonstau că fac agricultură, căpătau și pământ corespunzător. Dar dacă aveau pământul dat în arendă, nu rămăneau decât cu conacul și terenul aferent.

Mi-a atras atenția în special atitudinea unui moșier numit Dolino-Dobrovolski. Tot pământul său era arendat, așa încât el a fost expropriat integral, nelăsându-i-se decât conacul și un teren minim prevăzut legal în jurul conacului. A mai cerut 25 de hectare, deoarece a declarat că

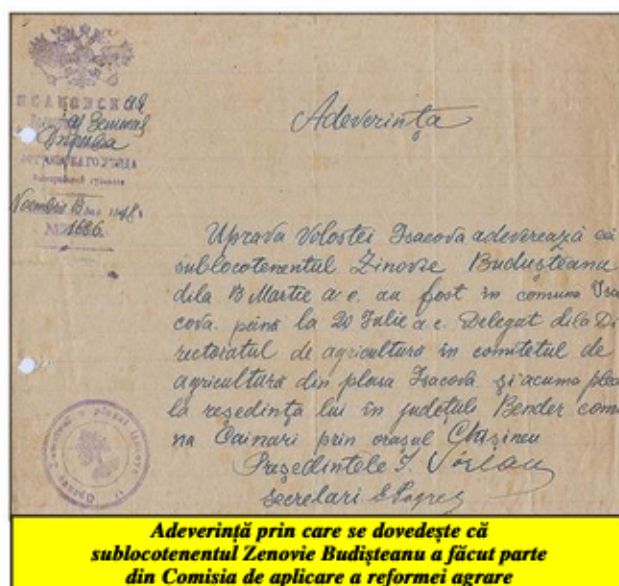
are oi, pentru care are nevoie de pământ, ca să le pască. Reprezentantul comunei unde era amplasată moșia a intervenit, informându-mă că oile cu pricina nu erau ale moșierului, ci ale unor negustori din Orhei. În cele din urmă am decis, după consultări cu reprezentanții comunei, să i se dea totuși 15 hectare ca pășune, urmând ca delimitarea terenului să se

sediul Plasei Isacova, unde era și sediul Comisiei de aplicare a reformei agrare, secretarul plasei îmi spune că am fost căutat de un militar român, care mă așteaptă. Militarul este chemat în birou și constat că este un sergent din armata română. Secretarul face prezentările de rigoare. Întrucât sergentul tace, ies afară împreună cu el și îl întreb de ce mă caută. El îmi

spune: „Am ordin să vă însoțesc la domnul maior, care vă așteaptă în comuna Dăscova. Vom merge cu o trăsură, care a plecat să-i aducă și pe domnul judecător și pe domnul președinte al Comisiei. Sunteți așteptați cu toții la domnul maior. Dânsul face o cercetare privind modul cum se aplică reforma agrară în comuna Dăscova“.

Îi răspund: „Foarte bine. Merg până acasă să-mi iau o serie de acte.“ Sergentul îmi spune: „Merg și eu cu Dv.“ „De ce să mergi?“, îl întreb eu. „Așa“, îmi răspunde el. „Aha! Deci sunt arestat și te temi să nu mă pierzi.“ „Da, domnule sublocotenent, cam așa ceva.“

Am ajuns călătorind repede la Dăscova. Am fost duși la Primărie. În curte am văzut țărani păziți de soldați înarmați. Am intrat în clădire și am fost duși în fața maiorului, care ne „convo-

Adeverința prin care se dovedește că sublocotenentul Zenovie Budușteanu a făcut parte din Comisia de aplicare a reformei agrare

facă de către comună. Personal m-am dus pe teren și am constatat că așa-zisul conac era o șandramă nelocuită, dar am hotărât să-i lăsăm totuși construcția și acel teren în jurul ei, pentru că oricum pierdea foarte mult. Hotărârea comisiei i-a fost comunicată moșierului, care a declarat în fața comisiei, adresându-mi-se în special mie, că decizia luată în ansamblul său este inadmisibilă și că vom mai auzi de el.

Într-o dimineață de iunie, prezentându-mă la lucru la

S-a pus problema ce atitudine să luăm noi ofițerii din cadrul regimentului nostru de artilerie. Să apărăm puterea existentă, respectiv guvernul Kerenski, sau să luptăm de partea bolșevicilor?

Disciplina militară a fost abrogată și astfel, într-o dimineață, noi, toți ofițerii regimentului, am fost convocați în mare grabă în curte la un miting al soldaților, unde am fost dezarmați prin surprindere și grupați la un loc sub stricta supraveghere a soldaților, care spre deosebire de noi erau înarmați și se uitau la noi cu ostilitate și chiar ură nedisimulată.

Niște agitatori necunoscuți luau cuvântul pe rând, în mijlocul masei de soldați, ațâțându-i la luptă contra orânduirii vechi, care trebuia să dispară. În consecință am mai aflat că, în calitatea mea de ofițer, eram complice cu exploatareii! (Eu, care crescusem la Căinari în condiții grele!). Și apoi într-o atmosferă incendiară s-a propus sprijinirea și participarea deschisă a soldaților la „revoluție”. S-a trecut la un așa-zis „vot” și propunerea a fost votată ca atare prin strigăte aparent unanime. Apoi s-a abordat soarta ofițerilor, care s-a pus chipurile la vot (!?). Răcnete s-au amplificat și s-a strigat covârșitor: „Rezati!”, adică „Să-i tăiem!”.

Dar destinul a făcut ca un soldat mai bătrân, care am

înțeles că mă simpatiza de mai multă vreme, să se repeadă la mine și spre surprinderea mea să mă cuprindă pe la spate în brațe și să strige: „Eu pe ăsta nu vi-l dau! Nu vedeți ce tânăr este? Ce v-a făcut? Nu vi-l dau!”. În același timp, m-a

Elev de liceu

împins și târât în afara busculadei, spunându-mi: „Fugi cât poți! Fugi!”.

Urmând sfatul soldatului, am alergat efectiv până la gazda mea. M-am îmbrăcat civil și cu puținele mele bagaje m-am dus direct la gara Kievskaia, traversând orașul aflat în plin haos revoluționar. În condiții de debandadă totală, am călătorit ca în filme până în Basarabia, la Chișinău, și apoi în satul meu Căinari, unde am ajuns spre bucuria mamei, care m-a primit în lacrimi, spunân-

du-mi că tot timpul s-a rugat pentru mine.

Dar și la noi în curând au urmat schimbări majore. Astfel, Basarabia, populată majoritar de moldoveni, pe baza principiului de autodeterminare enunțat de Revoluția din Octombrie, se declară la 2 decembrie 1917 teritoriu autonom, numindu-se Republica Moldovenească. Iar apoi la 24 ianuarie 1918 aceasta își declară independența. Atunci m-am hotărât imediat să acționez în calitate de ofițer și m-am prezentat la Chișinău, la Comandamentul Militar al Republicii Moldovenești. Am fost bine primit și luat în evidență ca sublocotenent al noii armate.

Ca rezultat al victoriei forțelor uni-oniste, respectiv a deputaților din Sfatul Țării, a avut loc la 27 martie 1918 unirea Basarabiei cu România. Un timp organele administrației provinciale au coexistat cu cele centrale române, până la unificarea acestora în cadrul structurii statului român. În Basarabia au apărut și soldații români, ambele armate coexistând în condiții de cooperare deplină.

Între timp în România s-a decretat reforma agrară, care s-a aplicat și în Basarabia. În acest context, în calitate de ofițer, am fost recomandat de către un fost coleg de liceu ministrului Agriculturii al Republicii, care m-a acceptat,

Iunie 1963

În această lună, se împlinesc 50 de ani de la vizita președintelui american John F. Kennedy în Berlinul Occidental (după al Doilea Război Mondial, orașul fusese împărțit în patru sectoare: american, englez, francez, respectiv

sovietic; primele trei sectoare formau Berlinul Occidental), ocazie cu care a rostit celebra sintagmă „Ich bin ein Berliner“ (Sunt un berlinez). Vizita liderului american a făcut parte dintr-un turneu de zece zile în Europa, între 23 iunie-2 iulie 1963, ce a cuprins Republica Federală Germania, Berlinul, Irlanda, Marea Britanie și Italia. În 1963, Kennedy era eroul crizei rachetelor din Cuba (Magazin istoric, nr. 9/2003, 12/2012), cel care luptase pentru libertatea Berlinului de Vest de trei ani, fără încetare, și promovase negocierile cu

Uniunea Sovietică pentru reglementarea arsenalului nuclear.

Era prima vizită prezidențială americană în Berlin, după cea efectuată în 1945 de Harry S. Truman (cu prilejul Conferinței de la Potsdam) și tot prima din partea unui șef de stat non-german, din cadrul NATO.

„ICH BIN EIN BERLINER“

LETIȚIA SANDU

Prima destinație a fost Bonn, capitala R.F.G., unde JFK s-a întâlnit cu cancelarul Konrad Adenauer și cu succesorul lui, Ludwig Erhard. Vest-germanii l-au primit cu mult entuziasm, dar Berlinul i-a întrecut orice așteptare. Un mare număr de oameni l-au aclamat pe străzi.

A sosit în Berlin la 26 iunie 1963, la baza aviatică militară Tegel, din sectorul francez, singurul aeroport din oraș cu piste pe care putea ateriza Air Force One. A traversat Berlinul de Vest în patru ore, pe o distanță de 35 de mile, într-un automobil decapotabil, în uralele mulțimii. Aproximativ 2 milioane de locuitori ai Berlinului Occidental ieșiseră pe străzi pentru a-l ovaționa. Prima oprire a avut loc la punctul de control american Charlie, din Friedrichstrasse, loc de unde JFK a văzut, pentru prima dată, Zidul Berlinului. A cerut să rămână câteva momente singur, departe de presă și de staff. În sectorul estic, străzile erau

pustii, zona fusese închisă civililor. A zărit doar trei femei la fereastra unei clădiri din apropiere, fluturând batiste în semn de bun-venit. Gestul în sine era periculos pentru ele, fapt de care președintele și-a dat seama. Imaginea dezolantă a Berlinului de Est l-a făcut pe Kennedy să înțeleagă, mai bine decât oricând, de ce America trebuia să apere Berlinul de Vest și democrația. Hugh Sidey, jurnalist la revista americană *Time*, a scris că JFK arăta „ca un om ce văzuse Iadul“.

500 de cuvinte pentru 150.000 de berlinezi

Kennedy și-a abandonat discursul pregătit, în favoarea unui alcătuit ad-hoc, rămas celebru și care a cucerit inimile vest-berlinezilor. În programul vizitei, Kennedy urma să aibă două alocuțiuni, în Rathausplatz și la Freie Universität. Biroul German din cadrul De-

case". Maiorul a fost în mod evident surprins să se găsească în fața unui alt ofițer. În mod politic mi-a spus să trecem împreună în altă cameră. Înăuntrul m-a invitat să iau loc împreună cu el la o masă. Discuția am hotărât să o încep: „După cum văd, sunt arestat.” „Da”, a răspuns maiorul, dar a zâmbit. Am aflat de la el că autoritățile române din Orhei primiseră o reclamație din partea administratorului moșiei lui Dolino-Dobrovolski din satul Dâscova, cerând să se intervină imediat, pentru restabilirea ordinii, deoarece țărani s-au răsculat, ca urmare a modului cum se aplicase reforma de către Comisia de aplicare a reformei agrare. Tot el anunța că țărani au devastat, practic distrugând, conacul moșierului și el se teme și pentru viața lui. Iar răspunderea principală a situației create îi revine nimeniului Zenovie Budișteanu, în calitate de responsabil oficial pentru hotărârile Comisiei de aplicare a reformei agrare.

In sat însă lucrurile i se părușeră liniștite. La Primărie îl aștepta administratorul moșiei, care i-a dat o listă de 30 de țărani, care participaseră la răscoală. El a trimis soldații imediat să-i ridice pe cei în cauză. Aceștia se găseau acum sub pază în curtea Primăriei. L-am întrebat dacă a interograt țărani și el mi-a răspuns afirmativ. „Și ce-ați aflat?”, l-am întrebat. Răspunsul a fost: „Toți declară la

unison că nu a fost niciun fel de răscoală și că nu înțeleg de ce sunt arestați. Dar știți cum sunt țărani...”

A fost rândul meu să-l informez cum se produsese lucrurile. Maiorul m-a ascultat cu atenție și mi-a spus că, oricum, va avea loc imediat o

confruntare a tuturor celor implicați.

Maiorul a luat cuvântul, informându-i pe cei de față despre motivele „convocării” lor. Judecătorul a prezentat și el modul de desfășurare a adoptării deciziei de expropriere privindu-l pe moșierul în cauză. După judecător i s-a dat cuvântul președintelui Comisiei, care în esență a spus aceleași lucruri. Am urmat eu. În ceea ce mă privește am adoptat un ton categoric, subliniind că ne găsim în fața unei provocări nejustificate. Pentru a lămurii lucrurile am propus, întrucât distanța nu este mare, fiind de circa un

kilometru, ca noi toți cei de față să mergem la fața locului, să vedem cum se prezintă situația la așa-zisul conac, care a fost distrus de așa-zișii răsculați.

Am plecat cu toții și am ajuns la locul unde se găsea așa-zisul conac. Am profitat de situație, luând cuvântul din nou și demonstrând falsul total al unei așa-zise invazii și distrugerii a unei clădiri nefolosite, care numai conac nu era. Am adăugat că, în fața acestei evidențe și a relei credințe manifestate de reprezentantul moșierului expropriat, noi cei trei reprezentanți ai Comisiei de aplicare a reformei agrare modificăm hotărârea de expropriere, în sensul de a completa exproprierea inclusiv cu terenul care urma să fie păstrat în jurul conacului, deoarece am constatat absența vreunui

conac, stabilind și exproprierea celor 15 hectare lăsate pentru pășune, deoarece fostul proprietar a mințit, în realitate neavând în posesie nicio oaie.

În scurtă vreme activitatea Comisiei noastre s-a încheiat, iar propunerile provizorii de expropriere formulate au fost confirmate integral de Comisia română de aplicare a reformei agrare.

Un lucru asemănător s-a întâmplat și cu situația mea de ofițer al Armatei Republicii Moldova, care s-a desființat, devenind parte a Armatei Române, iar eu am devenit în anul 1918 sublocotenent de artilerie în rezervă al acestei armate. ■

dată, cu vizibilă încântare, cuvintele „Ich bin ein Berliner“.

La final, euforia generală a atins cote maxime. Reacția vest-berlinezilor a fost pe măsura aceluia discurs pasionant, incisiv și profund anticomunist. Deși cuvintele lui JFK au fost deosebit de apreciate, ele puteau periclita eforturile întreprinse în ultima perioadă pentru stabilizarea relațiilor dintre S.U.A. și U.R.S.S.

Încântarea președintelui Kennedy contrasta cu îngrijorarea membrilor staff-ului său. Theodore Sorensen și McGeorge Bundy nu au fost deloc entuziasmați de discursul atât de spontan al președintelui. Kenneth O'Donnell, consilier al președintelui și prieten cu Kennedy, a admis ulterior că discursul a reprezentat „un risc politic serios”. McGeorge Bundy fusese de aceeași părere, spunându-i lui Kennedy: „Discursul a mers un pic cam prea departe, domnule președinte”. Președintele a admis acest lucru, mărturisind staff-ului că dacă ar fi cerut „să mășăluiim spre Zid, să-l punem la pământ, oamenii probabil că ar fi făcut-o”. Impactul vizitei sale fusese cu totul neașteptat.

Asiduă repetiție în avion

Nașterea discursului are și o poveste de culise. Sintagma latinească „Civis Romanus sum” era preluată dintr-o alocuțiune rostită la 4 mai 1962, în orașul american New Orleans. Aici, Kennedy declarase: „Acum 2000 de ani, cea mai mare mândrie era să spui «Civis Romanus sum». Astăzi, în 1962, cred că cea mai mândră replică este «Sunt cetățean al Statelor Unite» [...] Și nu este suficient numai să o spunem; trebuie să o și simțim. Altfel,

În vizită la punctul de control Charlie

alături de Sorensen și Bundy, au lucrat cu Kennedy în alcătuirea discursului. Cum liderul american nu avea nici cea mai mică înclinație pentru limba germană, era mai probabil ca frazele respective să-l pună într-o situație stânjenitoare decât să îl facă apreciat. JFK nu a renunțat însă la ideea cu „Civis Romanus sum”.

Peste ani, Robert Lochner, american de origine germană, crescut și educat la Berlin, director al Radioului din Sectorul american/Berlinul de Vest, relatează că „John Kennedy m-a chemat și mi-a cerut să scriu pe o bucată de hârtie în germană «Sunt un berlinez». Am făcut-o și, când am ajuns în biroul primarului Berlinului occidental, Willy Brandt, în timp ce sute de mii de berlinezi aclamau afară, Kennedy a exersat de câteva ori cu mine propoziția, înainte să iasă la balcon pentru a-și ține discursul istoric”.

Pe de altă parte, Kenneth O'Donnell povestește în cartea sa despre Kennedy că președintele i-ar fi spus în zborul spre Berlin: „Care era replica aceea celebră a romanilor, «Civis Romanus sum»? Trimite-l pe Bundy aici. El știe cum să o zică în germană”. Benjamin Bradlee, jurnalist la *Washington Post* și prieten cu Kennedy, scria la rândul-i că acesta „a petrecut aproape o oră cu un om de la Departamentul de Stat până când a reușit să stăpânească expresia «Ich bin ein Berliner»”.

Deși Lochner ar fi trebuit să traducă publicului discursul prezidențial, Bundy i-a cerut acestuia permisiunea de a ceda rolul de traducător lui Heinz Weber (recomandat, se pare, de către Konrad Adenauer), dat fiind că Lochner făcuse deja acest lucru în cadrul discuțiilor și scurtei cuvântări ale

„Zidul este cea mai clară și mai vie dovadă a eșecului sistemului comunist [...], o ofensă la adresa umanității, ce separă familii, despărțind soți de soții, frați de surori și oameni ce își doresc să fie împreună”.

John F. Kennedy

Președintele american, primarul Berlinului Occidental, Willy Brandt, și cancelarul vest-german Konrad Adenauer salută mulțimea

partamentului de Stat insistase, pe un ton moderat, dar ferm, să nu fie închise porțile relațiilor cu Moscova. John Kennedy avea un stil de lucru și de conducere franc și informal.

Discursul inițial rememora momentele cruciale din existența orașului Berlin postbelic, precum Blocada Berlinului din 1948-1949, revolta din 1953 sau ridicarea Zidului din august 1961. Condamna divizarea atât de brutală a orașului și, pentru prima dată, era prevestită clipa în care Zidul va fi dărâmat și Berlinul, ca și Germania se vor reunifica.

Odată ajuns la Berlin și consternat de imaginea Zidului, Kennedy a considerat că nu se mai regăsește în textul pregătit.

În piața Rudolph Wilde, sau Piața Primăriei, s-au strâns peste 150.000 de vest-berlinezi și alte câteva sute de mii pe străzile dimprejur. În fața acestora, Kennedy a rostit un discurs de doar 500 de cuvinte, ce urma să devină legendă.

„Acum 2 000 de ani, cea mai mare mândrie era să spui «Civis Romanus sum». În zilele noastre, într-o lume a libertății, cea mai mândră replică este «Ich bin ein Berliner». Sunt mulți oameni în această lume ce nu înțeleg, sau se fac că nu înțeleg, care este marea divergență dintre lumea liberă și cea comunistă. Să vină la Berlin. Sunt alții care spun că viitorul este comunismul. Să vină la Berlin. Sunt alții care susțin că în Europa, sau în orice altă parte a lumii, se poate conlucra cu comuniștii. Să vină la Berlin. Și mai sunt alții care recunosc că sistemul comunist este unul rău, dar conduce la progres economic. «Lass' sie nach Berlin kommen». Să vină la Berlin“. Kennedy își rostea cu pasiune discursul, întărindu-și ideile prin bătăi succesive cu mâna în pupitrul, în aplauzele mulțimii.

Un impact dincolo de așteptări

În continuare, admitea cu deplină sinceritate că „Libertatea are numeroase probleme, iar democrația nu este nici pe departe perfectă, dar noi nu a trebuit să punem un zid între noi pentru a ne păstra oamenii, pentru a preveni fuga lor.“ I-a asigurat apoi pe vest-berlinezi că poporul american „consideră o mare mândrie faptul că a putut împărtăși cu voi [locuitorii Berlinului Occidental], fie și de la distanță, povestea ultimilor 18 ani“.

Nu a ezitat să dea glas gândurilor tuturor occidentalilor, ce considerau că „Zidul este cea mai clară și mai vie dovadă a eșecului sistemului comunist, nu doar „o ofensă la adresa istoriei [...], ci o ofensă la adresa umanității, ce separă familii, despărțind soți de soții, frați de surori și oameni ce își doresc să fie împreună“. Amintind de legătura indisolubilă dintre pace și libertate, atât de evidentă în existența și deopotrivă negarea ei pe teritoriul german, Kennedy a asemănat diviziunea Berlinului cu cea a întregii Germanii, subliniind că o pace adevărată nu poate exista în Europa atâta vreme cât „unui german din patru îi este negat dreptul elementar al oamenilor liberi, și anume acela de a lua neîngrădit decizii“.

„În acea zi acest oraș se va fi reîntregit, ca și această țară, ca și acest continent, într-o entitate pașnică și plină de speranță. Când acea zi va veni, căci va veni, locuitorii din Berlinul Occidental vor putea fi mândri“. În fața mulțimii fascinate, JFK a rostit pentru ultima

Autoritățile din Berlinul de Est i-au pregătit un panou președintelui american prin care îl anunțau că în R.D.G. fusese interzisă propaganda nazistă și împiedicată orice renaștere a militarismului german și îl întrebau când se va întâmpla acest lucru și în Berlinul de Vest

Istorie trăită

Avram Bunaciu (în centrul imaginii) la New York.
În dreapta sa, Silviu Brucan, șeful misiunii României la O.N.U.
A doua persoană în dreapta lui Brucan este Mircea Malița.
În stânga lui Avram Bunaciu, al treilea, Corneliu Bogdan
Fotografia este realizată la bordul pachetului „Queen Mary“

POVESTE DIN CARTIERUL PRIMĂVERII

DOINA BUNACIU

Nu știu când am intrat în Nomenclatură. Nu știu precis nici când am ieșit. Când am intrat nu știam că există, de fapt nu știam mare lucru, aveam patru ani. Am aflat mulți ani mai târziu. Probabil că am intrat prin anii 1947-48, la vremea când ne-am mutat cu toată familia în casa din strada Herăstrău, nr. 10, aflată în cartierul care s-a numit mai târziu al Primăverii. În ce privește momentul când am ieșit, probabil coincide cu momentul când tatăl meu, Avram Bunaciu (acuzator public șef în procesul Marii trădări, ministru al Justiției, 1948-1949, 1957-1958, ministru al Afacerilor Externe, 1958-1961, vicepreședinte al Consiliului de Stat, 1961-1965) a ieșit la pensie, în 1975. De fapt, nu știu dacă am ieșit total sau am fost doar retrogradați, dat fiind că familia mea a mai păstrat câteva avantaje până în 1989.

Prin aceste rânduri, încerc să aduc o mărturie directă a cuiva care a trăit aproape 30 de ani în acest grup special și să fac o „listă“ a avantajelor și serviciilor puse la dispoziția noastră.

După spusele mamei, familia a fost obligată să se mute

la noua locație, deoarece nu se putea asigura securitatea tatei. Mi se pare că am fost printre primii care „am fost mutați“ în cartierul Primăverii. Erau anii când tata a avut funcțiile cele mai dificile și expuse. Îmi amintesc doar de o senzație că ceva grav și peri-

culos se întâmpla în afara casei și cartierului în care locuim și că eram amenințați. Tata avea o gardă de corp, îl chema Păun, înarmat, care l-a protejat timp de câțiva ani. Împotriva cui l-a protejat? Niciun dușman al comunismului nu s-a manifestat în această perioadă.

lui Kennedy la sosirea pe aeroportul Tegel. Kennedy și-a notat pe o cartolină, dar și pe varianta tipărită a discursului, propozițiile în germană și în latină, după transcrierea lor fonetică din limba engleză: „Ich bin ein Beer LEANer“, „Last z nach Beerlin comen“ și „Kiwis Romanus sum“.

La momentul discursului, JFK a rostit fraza „Ich bin ein Berliner“ cu accent bostonian. Emoționat și conștient de pronunția sa, s-a relaxat când a văzut reacția explozivă a vest-berlinezilor, după traducerea lui Weber. Nu a ezitat să îi mulțumească, cu umor: „Îl apreciez pe translatorul meu pentru cum traduce germana mea!“. Expresia a fost reluată la sfârșitul discursului și a fost răsplătită cu ovații, timp de 15 minute.

Reunificarea, un curs al destinului

La scurt timp, au apărut voci în presă care se amuzau pe seama spuselor lui Kennedy, explicând că „ein Berliner“ ar face referire la o gogoasă cu dulceață. Nu credem că președintele ar fi fost lăsat să comită o astfel de eroare de către staff, atât de atent la detalii și la prestația funcției americane. Același lucru e valabil și pentru oficialii germani care datorau, până la urmă, totul prezenței americane pe continent. Din loialitate față de Kennedy, consilierul Ted Sorensen a încercat să ia „întreaga responsabilitate“ asupra sa pentru neclaritatea

Primarul Berlinului, Willy Brandt, îl invită pe Kennedy să rostească discursul către berlinezi

creată. În memoriile sale, Sorensen se explică: „Inserând cuvântul «ein» înaintea lui «Berliner» (am crezut probabil că ar fi fost necesar articolul a), în vorbirea obișnuită germană înseamnă «Sunt o gogoasă»“. El a adăugat faptul că însuși primarul Brandt a amintit în memoriile sale despre momentele în care ar fi exersat cu

Sorensen fraza, în seara precedentă, a dîneului de la Bonn, astfel încât consilierul american să o poată transmite corect lui Kennedy. Mai mult, și el a apreciat că oamenii au înțeles exact ceea ce președintele S.U.A. a vrut să transmită.

Câteva ore mai târziu, la Freie Universität – instituție de învățământ superior, înființată în 1948 cu sprijin american –, Kennedy a ținut un nou discurs. La revenirea în clădirea Primăriei, Bundy și Sorensen au convenit cu JFK că tonul discursului fusese puțin cam prea provocator și erau necesare câteva modificări pentru următorul. Chiar și așa, Kennedy a vorbit despre reunificarea Germaniei, ceea ce nu va fi ușor de făcut și nici în scurt timp: „Este un curs al destinului deloc ușor. Nu există o cale ușoară pentru reunificarea Germaniei, pentru reconstrucția Europei. Dar viața nu este niciodată ușoară“. Pentru a nu submina negocierile cu Moscova, Kennedy a ținut să menționeze faptul că are convingerea neșămutată că „marile puteri trebuie să colaboreze pentru a prezerva existența rasei umane“.

Care a fost reacția Uniunii Sovietice? Liderul sovietic Nikita Hrușciov s-a mărginit să declare, iritat, că „cineva ar putea crede că cele două discursuri [din 10 iunie, de la Universitatea Americană din Washington, pe un ton conciliatorist, și cel din 26 iunie, din Berlin, foarte critic] au fost ținute de către doi președinți diferiți“. Tratatările cu Moscova, pe diverse planuri, nu au fost însă afectate.

La sfârșitul zilei, Kennedy, președintele care ridicase orgoliul nemților prin „Ich bin ein Berliner“ și lăudase tăria lor în fața dictaturii, a părăsit orașul, în aplauzele a aproximativ 3 milioane de oameni. Profund marcat de cele trăite, i-a mărturisit lui Ted Sorensen: „În viața noastră de acum încolo nu vom mai avea o zi ca asta“. Din păcate, așa a și fost. ■

27 ani după discursul președintelui american...

pistol și la mai multe arme de vânătoare. Mergea la vânătoare foarte des în primii ani după 1944, toate organizate de „Partid“ și pentru care nu plătea nimic. A doua zi după ce a ieșit la pensie, niște „tovarăși“ au sunat la noi acasă și tata a trebuit să predea pistolul și armele de vânătoare.

Sistemul nomenclaturii s-a constituit treptat, după inspirație sovietică. La început, când noua conducere comunistă era minusculă și izolată, trebuia să-și protejeze puținele cadre pe care le avea. Cu timpul, sistemul s-a întins în practic toate domeniile și a devenit mai complicat, cu diverse niveluri. Structura lor era discutată în Biroul Politic, iar pentru anumite avantaje era nevoie de acordul prim-secretarului partidului. Pe măsură ce avansa naționalizarea și în special după ce au început exproprierile, s-au acumulat enorme cantități de bunuri ce trebuia administrate. Multora dintre ocupații cartierului Primăverii li s-au oferit mobilier, covoare și tot necesarul vieții casnice. Nu-i greu de imaginat că toate aceste obiecte proveneau de la cei care fuseseră expropriați. Părinții mei n-au vrut să primească nimic. Îmi amintesc cum au trecut ani de zile până când au apărut în casă, care era foarte puțin mobilată în primii ani, mobilier nou comandat de la un bătrân tâmplar, domnul Licht, și covoare de la Consignația, cumpărate de mama. Tot ea a cumpărat și un pian

Avram Bunaciu, primul din dreapta, cu familia și prietenii la munte

Bechstein, la care m-am chivuit ore întregi de-a lungul copilăriei.

Primele amintiri

Cum părinții mei lucrau amândoi, m-au trimis la o grădiniță cu program prelungit, unde veneau doar copii din același cartier. Grădinița era pe alea Zoe, probabil o altă casă expropriată. Eram vreo 25 de copii. Un microbuz ne lua dimineața și ne ducea acolo. Îmi amintesc doar de lingura de untură de pește pe care eram obligați să o înghițim în fiecare zi.

În vacanțe ne duceau la munte în colonii, numai între aceeași copii „de tovarăși“. Într-o vară am fost într-o colonie la castelul de la Posada, și acesta naționalizat și transformat în colonie. Trebuie să fi fost prin anii 1949-50. Castelul mi-a lăsat amintiri triste, poate și pentru că era prima oară când eram departe de părinți. În schimb, parcul era minunat. Mai târziu am aflat că prin acele locuri, la începutul secolului al XX-lea, au trecut Proust și Prințesa Martha Bibescu. Apoi am fost într-o tabără într-un loc numit Voila, nu mai știu exact unde

este, știu doar că nu era departe de închisoarea Doftana.

În vacanțele de vară ne duceau la mare. În primii ani după 1944, mergeam într-un loc foarte prăfuit care se chema Vasile Roaită, denumire care înlocuia pe cea precedentă de Carmen Sylva. Eram distribuiți în diverse

case, care fuseseră expropriate sau abandonate de proprietari. Ca facilități, aveam o cantină, rezervată numai „tovarășilor“. Nu era luxos, dar asigura hrană rezonabilă în fiecare zi. Cu trecerea anilor, nivelul de confort al caselor de vacanță la care aveam acces pe malul mării a crescut. Nu știu dacă această evoluție a fost rezultatul avansării în funcție a tatălui meu sau al creșterii resurselor puse la dispoziție celor din nomenclatură. Probabil, amândouă. Pentru masă, puteam merge la o cantină, dar de obicei ceream să ne aducă mâncarea direct la vilă.

În afară de „casele de odihnă“ de la mare, am avut la dispoziție și imobile la Predeal. Același sistem, vile expropriate și preluate de „Gospodăria de Partid“. Ele erau în general mobilate cu resturile lăsate de foștii proprietari, amestecate cu adăugirile „Partidului“. În stațiune nu erau prea multe distracții, făceam plimbări împrejurul Predealului, căutam fragi și zmeură, ne urcam pe pârtia de schi de la Clăbucet, invadată de iarbă și flori. Aveam la dispoziție personal care făcea curățenie și ne aducea mâncarea de la cantină.

Vecinii

Cartierul era format din bulevardul – care la început s-a numit Jdanov – din care porneau în cele două părți străzi cu vile frumoase, de maximum un etaj, fiecare într-un stil diferit. Strada Herăstrău era prima pe stânga bulevardului. Toate aceste case fuseseră naționalizate și erau administrate de ceea ce se numea „Gospodăria de Partid”. N-am aflat niciodată precis cui îi aparținuse casa în care ne-am mutat. Părinții mei spuneau că stau într-o casă a „Partidului”, pentru care plăteau o chirie. Nu știu exact care era limita perimetrului acestui cartier special, nu era o delimitare fixă, vizibilă, cu porți și bariere. Cum numărul celor ce aveau roluri importante în „Partid” creștea, perimetrul a evoluat și s-a extins. Erau milițieni peste tot și când veneau prieteni și colegi la noi acasă, îmi spuneau că au fost opriți și verificați.

Pe aceeași stradă, la stânga noastră, a stat familia lui Miron Constantinescu, iar mai târziu, familia Tinei Chivu, fosta soție a lui Chivu Stoica. Miron avea copii de vârsta noastră, a mea și a fratelui meu, și de aceea mergeam des la ei în casă. Interiorul era sumbru, nu-mi aduc aminte de vreun obiect care să-mi fi părut frumos, mobilă, covor sau tablou. Era dezordine și nu prea curat. Miron și Sulamita Constantinescu aveau patru

Noemi Bunaciu (prima din stânga), mama autoarei, alături de soția lui Mihai Roller

copii: Horia, Radu, Luminița și încă o fată, al cărui nume nu mi-l amintesc și care pe vremea aceea era în leagăn. Îmi amintesc doar destinul ei nefericit. Tragedia a venit în familia Constantinescu și mai înainte de aceasta. Horia, la vârsta de zece ani, a fost operat de apendicită. Operația a reușit și a fost trimis acasă, dar cu recomandarea de a mânca lejer. Câteva zile mai târziu, băiatul a făcut peritonită și a murit. Mama auzise că Horia a mâncat cu o zi înainte tocană cu ceapă.

Gheorghiu-Dej a stat vizavi, într-o casă cu un parc mare și o piscină, în stil englez, din cărămidă aparentă roșie. Deși nu avea copii de vârsta noastră, l-a invitat de câteva ori pe tata la el cu toată familia. Îmi aduc aminte de o sală mare în care ne-a proiectat filme, ceea ce la acea vreme era excepțional. Mai târziu, după moartea lui Gheorghiu-Dej, familia lui Petre Borilă, care în primii ani locuia în dreapta noastră, s-a înverșunat pe acea casă și a transformat frumosul castel englez într-o banalitate rectangulară, acoperită cu plăci de faianță.

Toate aceste transformări au fost plătite de „Partid”. Tot în față, în casa de alături, a stat fiica lui Gheorghiu-Dej, Lica Gheorghiu, iar în stânga, locuia familia lui Leontin Sălăjan.

Facilități

Din 1947 și până în 1975, când tata a ieșit la pensie, am avut la dispoziție o mașină și un șofer. Aici nu e clar dacă era un „drept” care era legat de funcția sa în administrația statului sau rangul său în nomenclatură. Tipurile de mașini au evoluat și ele. La început, aveam numai mașini sovietice, ZIS și ZIL, care miroseau a benzină, consumau cât un camion și nu aveau un bun demaraj. O prietenă a mamei mi-a povestit cum odată se afla în mașină cu Dej, când Vasile Luca a trecut în altă mașină pe lângă ei și i-a depășit. Asta l-a enervat peste măsură pe șeful partidului și, în ciuda unei ploii de invective aruncate șoferului, n-a reușit să-l ajungă din urmă. Îndepărtarea de ruși inițiată de Gheorghiu-Dej a adus alte tipuri de mașini în parcul auto al partidului. La începutul anilor '60 tata a avut la dispoziție ceva inimaginabil câțiva ani mai înainte, o mașină americană, Chevrolet. Apoi a venit epoca Mercedesurilor negre. Pe una din ele mi-am dat examenul de șofer și cred că am beneficiat de multă indulgență.

De asemenea, în toți acești ani, tata a avut „dreptul” la un

dizabilități. Cum erau acordate aprobările de călătorie, pe ce criterii? Nu știu, probabil trebuia cerută o audiență la unul dintre șefi. Și nu se obținea întotdeauna. După 1970, când am primit niște burse de studii în străinătate, tata a cerut aprobarea lui Ceaușescu ca să pot pleca, dar n-a obținut-o. În în-

trevederea pe care au avut-o, tata a rămas cu impresia că se aștepta să-i ceară altceva, un post mai important, de exemplu. Când a auzit că e vorba doar de un pașaport pentru fiica sa, a părut dezamăgit, n-a spus nimic și întâlnirea s-a terminat. Am așteptat zece ani și abia în 1980 am obținut un pașaport pentru o săptămână în Elveția, unde am ales să mă exilez. Pe vremea când tata era ministru al Afacerilor Externe, l-am însoțit în câteva vizite oficiale. Am fost în Polonia, invitați de ministrul Rapaczki, și în Germania de Est, prin 1958, înaintea construirii zidului Berlinului. Am fost găzduiți într-o clădire sinistă, monumentală, foarte aproape de poarta Brandenburg. În apropierea porții, Berlinul de Est rămăsese practic așa cum era la sfârșitul războiului.

Cu siguranță că avantajele cele mai mari oferite membrilor nomenclaturii au fost în domeniul sănătății. În primul rând, accesul la Spitalul „Elias”, care era dotat cu echipament de ultimă ge-

La vânătoare, în 1960 (Avram Bunaciu cu mâna la căciulă; alături ambasadorul U.R.S.S., Epișev, și Ion Gheorghe Maurer)

nerație la acea epocă. Beneficiam de medicamentele cele mai bune și care, în plus, erau gratuite. Aveam intrare la cei mai buni medici, de exemplu profesorul Arsene, care l-a operat pe tata pe creier, după un accident de mașină. În plus, ne puteam duce la Policlinica nr. 10, în cartierul Dorobanți, unde consultațiile erau gratuite și fără prea multă așteptare.

Printre locuințele la care aveam „dreptul” trebuie menționate cele de pe malul lacului Snagov. Când tata era la Ministerul de Externe, am locuit vara într-o vilă, chiar lângă insula cu mănăstirea ce se lega de legenda lui Vlad Țepeș, și în alta, la care am mers ani de zile, care primea personalul de la prezidiul Marii Adunări Naționale, tot în zona insulei. Veneau din când în când acolo familia lui Petru Groza și alții. Acum vreo trei ani am fost la Snagov și am încercat să regăsesc această vilă, construită cu foarte mult gust, un stil simplu, cu camere mari și piese de mobilă confortabile,

înconjurată de pădure. Am reușit s-o regăsesc, dar n-am putut intra, era încercuită de un gard de sârmă și cu un polițist la poartă. A acceptat să-mi spună că vila aparținea Președintelui Senatului. Pe vremea când noi veneam la vilă, nu era nici poartă, nici polițist de gardă.

Dar era și un alt aspect: eram urmăriți tot timpul. Tata știa și de când eram mică mi-a dat de înțeles că nu pot face nimic împotriva, doar să nu le ofer niciun motiv pentru care să mă acuze. Știu că, mai ales în ultimii ani ai epocii comuniste, foarte mulți oameni erau urmăriți. Ceea ce mi se pare special în cazul nostru a fost că urmărirea a început la vârsta de șapte ani. După 30 de ani a devenit o „normalitate” să trăiesc cu aceste umbre după mine și mi-au trebuit mulți ani ca să compensez această deformare și să respir liberă. Pe vremea tinereții mă deranja doar faptul că am pierdut câțiva băieți care mi-au făcut curte și care n-au suportat să aibă o „codiță” când ne plimbam în parcul „Stalin”. Prin anii '60, casa din Herăstrău 10 a fost renovată de „Partid”. Cu aceea ocazie, s-au pus microfoane în lămpi și aplici, pe care le-am găsit mai târziu

În final, pot spune că izolarea în care trăiam a fost probabil o bună pregătire pentru exilul meu de mai târziu. ■

După grădiniță, la șapte ani trebuia mers la școală. Exact la acel moment s-a înființat „Școala rusă”, devenită mai târziu Liceul „Petru Groza”, pentru copiii de „tovarăși”. Eram din nou cei din cartierul special, plus copii de foști ilegaliști comuniști. Au reușit să creeze șapte clase de câte 15-20 de elevi. Ma-

majoritatea profesorilor era venită din Uniunea Sovietică, iar programul școlar – o adaptare a aceluiași sistem glorios. Uniformele școlare semănau cu cele de acolo: fetele aveau rochițe maro cu șorț negru pentru fiecare zi și șorț alb cu volane pentru sărbători. Colegi de clasă, printre alții, mi-au fost Pia Șchiopu și Minu Gaston Marin. După ce am făcut trei clase acolo, tata a profitat de pasiunea mea subită pentru balet, pentru a mă muta la Școala de Coregrafie și după aceea am continuat la Liceul „I.L. Caragiale”.

În condițiile penuriei produselor de bază în care trăia majoritatea populației, unul dintre marile avantaje oferite celor din nomenclatură era în domeniul alimentar. Mama avea un număr de telefon la care făcea „comandă” în anumite zile ale săptămânii. Produsele erau mereu cam aceleași, dar aveam toate alimentele de bază și fără a sta la coadă. De exemplu, în fiecare an la vremea Crăciunului aveam banane, smochine uscate și mandarine și era un mare lux. Nu erau gratuite, dar

Cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, la Predeal

nici nu erau prețuri exorbitante. Mama folosea „cota” ei pentru a alimenta și câteva prietene dinafara cercului nomenclaturii.

Pentru toate spectacolele din București – teatru, operă, concerte, cinema – existau bilete rezervate membrilor elitei de partid. Nu știu cum a fost la început, dar la vremea când am început să merg eu la concerte și la teatru, prin anul 1955, noi plăteam biletele, dar erau cele mai bune locuri. La Ateneu am avut ani de zile prima lojă din stânga și nu ratam niciun concert al lui Sviatoslav Richter sau marile concerte de la Festivalul Enescu. Acesta a fost avantajul cu parfum spiritual din nomenclatură. În plus, tata aducea acasă reviste franțuzești, *L'Express* și *Paris Match*, și niște note de la Agerpres cu rezumate de știri internaționale, care nu apăreau în ziare. Duplicitatea era atât de normală, încât nici nu-mi trecea prin cap să întreb de ce discursul oficial spunea un lucru și notele Agerpres complet contrariul.

Un alt avantaj de care a beneficiat mama, mai ales în primii ani după 1944, a fost accesul la ateliere de modă și croitorese foarte bune. Îmi amintesc că mă lua cu ea la doamna Liszai, care mă impresiona cu siguranța cu care decreta ce-i stă bine mamei și ce nu. Prin anii '60 ne-am dus de câteva ori la o fabrică de

confecții într-o sală specială, unde puteam încerca tot felul de modele de rochii, apoi nu ne-am mai dus. Aveam ateliere de cizmărie și acces special la fabrici de confecții și de mobilă, unde puteam comanda produse mai bune decât cele din comerț.

Alte beneficii

Un alt aspect important și misterios al „drepturilor” membrilor din conducerea de partid era legat de posibilitatea de a călători în străinătate. Părinții mei au beneficiat de acest avantaj și au făcut un voiaj de două săptămâni în Italia, cu mașina. Mama a făcut mai multe deplasări în Franța, Suedia și Elveția cu sora mea mai mică, pentru examinări medicale. Când mergeau acolo, locuiau de obicei la Ambasadă, iar facturile consultațiilor erau acoperite de stat. Până la urmă a găsit un medic-pedagog foarte bun la Budapesta. Părinții mei au folosit influența pe care o aveau pentru a crea un început de structură (școala și ateliere de meserii) pentru copiii cu

mare varietate de picioare de altărașe de cult.

Un anume fragment ceramic găsit în această locuință L25 ne-a trezit semne de întrebare. În primul rând, nu cunoaștem nicio analogie ca să putem afirma că inciziile reprezintă un ornament, cum ar fi dacă ar avea periodicitate de apariție în zone geografice diferite sau la momente cronologice apropiate. Singura posibilitate de interpretare – ajutată de forma și posibilul mesaj al inciziilor este că s-ar transmite ceva; o informație după un sistem necunoscut nouă, dar uzual în acea vreme. Semnificația semnelor incizate este foarte greu – dacă nu imposibil – de descifrat, dar faptul că ele însemnau ceva pentru contemporani nu poate fi pus la îndoială.

Descoperirile din ultima vreme arată că înainte de anul 6 000 î.H. s-a petrecut o mare migrație de populații, care au adus modelul de supraviețuire

neolitic, net superior celui anterior. Din datele certe oferite de analiza istorico-arheologică a zonei Miercurea Sibiului – Cristian – Ocna Sibiului, rezultă o concluzie tulburătoare: colonizarea a fost realizată într-un termen extrem de scurt; comunitățile au fost numeroase (într-un sit nu sunt niciodată sub 100 de locuitori) și reprezintă grupuri umane venite fie dinspre Grecia continentală și Anatolia de Vest (Cristian I, Miercurea Sibiului-Petriș și – poate – o mare parte din Ocna Sibiului), fie dinspre Macedonia (Miercurea Sibiului II și – poate – o mare parte din Ocna Sibiului).

Motivul colonizării poate fi doar bănuț și ține de tehnologiile de supraviețuire a comunităților preistorice. Cert este că impactul asupra comunităților locale de vânători, pescari, culegători este nemicitor, neolitizarea este puternică și triumfătoare, pregătin-

du-se – punându-se bazele – acestui proces și pentru centrul și – mai târziu – vestul Europei.

Descoperirile realizate de colectivul de arheologi de la Muzeul Național Brukenthal – în colaborare cu arheologi de la muzeele din Timișoara, Hunedoara, Orăștie, Arad, Universitățile „Lucian Blaga” din Sibiu și „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și Institutul de arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române din București sau Institutul de cercetări socio-umane al Academiei Române din Sibiu – au adus și, sunt sigur, vor aduce o contribuție serioasă și plină de teameinicie științifică la cunoașterea preistoriei și istoriei zonei. Conexiunile cu spațiile geografice mai apropiate sau mai îndepărtate dovedesc integrarea istoriei locale, la un nivel înalt, și evoluția omului acestei perioade. ■

LA PALATUL ELISABETA (Criptografie: 5, 4, 6, 2, 4)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului ALEXANDRU CEL BUN, din nr.5/2013

COSTIN – VAMA – ANA – NET
– ROS – NC – POCUȚIA –
TINUTURI – SB – EUL – AL –
OSTI – ML – I – CO – CES – I –
IONESCU – T – ROMAN –
TATAR – DAN – LIS – RI – SOL
– VOLOVAT – BRAILA – IUGA

Soluția jocului Domn moldo- vean, din nr. 5/2013

PETRU CAZACUL
PE – T – R/ – U – CA – Z/ – A –
CU – L)

ENIGMELE UNUI FRAGMENT CERAMIC

Prof. univ. dr. SABIN ADRIAN LUCA

Lucrările arheologice preventive de pe traseul autostrăzii Sibiu-Nădlac au dus la descoperirea – în hotarul orașului Miercurea Sibiului – a cinci situri arheologice. În punctul numit de noi II am găsit un sit arheologic format din mai multe locuri umane suprapuse. Cea mai veche dintre ele aparține culturii Starčevo-Criș, faza I, prima manifestare a neoliticului din sud-estul și centrul Europei, datat, în prima sa fază, acum aproximativ 8.000 de ani.

Primii neolitici au ocupat un grind format de pârâul Gârbova, care vine dinspre munte și se varsă în râul Secaș. Grindul se dovedește a fi fost relativ înalt și ferit de inundații. Grupul de locuitori nu era mai mare de 100 de oameni după opinia noastră.

S-au descoperit trei locuințe de mari dimensiuni atribuite acestui moment istoric, din cele cinci-șase prezumate a fi funcționat pe întregul grind (o parte din el nu a putut fi cercetat, pentru că nu este cuprins în proiectul de construcție al autostrăzii). Caracteristicile materialului arheologic ne arată că această comunitate provine din zona Macedoniei, fragmentele ceramice fiind identice cu cele descoperite la Anzabegovo, de exemplu.

Locuința L25 este de mari dimensiuni și s-a conturat la 1,5 m adâncime în zona sa de

vest și la peste 2,2 m adâncime în zona sa de est. Construcția este situată în partea de nord a grindului și a fost acoperită de niveluri succesive de aluviuni, ulterioare mult locuirii propriu-zise. Umplutura acesteia este neagră, lutoasă, cu amestec

resturilor construcției este de 20,37 m, iar lățimea de 13,17 m. La descoperire, aceasta avea un nivel de piatră, ceramică, fragmente de vatră, vase grupate întregi, împrăștiate pe direcția est-vest (și fragmentele unei vetre au aceeași direcție de împrăștiere). În partea de vest s-au descoperit și două cuptoare de mari dimensiuni.

La momentul distrugerii locuinței am descoperit o pătrundere de aluviuni care au umplut cuptoarele, după care cupolele lor s-au prăbușit. Ceramica este de o calitate foarte bună, s-au descoperit și vase întregi

și întregibile. Reținem procentajul ridicat al ceramicii vișinii și roșiatice. Apare multă pictură cu linii albe și un fragment pictat cu buline de mici dimensiuni, organizate în romburi. Avem și plastică zoomorfă și o

Imagine a șantierului și inscripția

de pigment ceramic, în partea inferioară cu intruziuni galbene.

Locuința nu a fost decoptată integral, pentru că intră în profilul nordic al autostrăzii, în afara zonei afectate de aceasta. Lungimea actuală a

AIESEE 50 ANI

Ilustrăm acest interviu și planșele numărului cu fotografii inedite, provenite dintr-un album ce a aparținut academicianului Virgil Cândea și care ne-au fost puse la dispoziție de fiica sa, Ioana Feodorov, căreia îi mulțumim și pe această cale. Din păcate, în ciuda încercărilor făcute, nu am putut identifica toate personajele care apar în aceste imagini și nici locul și momentul exact când au fost făcute.

Cu certitudine reprezintă instantanee surprinse la diferite reuniuni ale AIESEE.

În imagine: Emil Condurachi (stânga) și Virgil Cândea

Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene (AIESEE) a împlinit o jumătate de veac de existență. L-am rugat pe academicianul RĂZVAN THEODORESCU, secretarul general al Asociației, să rememoreze contextul apariției acesteia.

– Contextul politic a fost esențial. Sud-estul Europei era locul unde, practic, stăteau față în față cele două blocuri ideologice și militare: Tratatul de la Varșovia și NATO. În acei ani se produceau niște transformări pe care, noi, ca istorici, trebuie să le recunoaștem. Epoca aceasta comunistă nu a fost aceeași pe toată durata ei. Au existat momente de dezgheț și de îngheț. La mijlocul anilor '50 a fost spiritul Genevei. Eu intram atunci, cu un dosar prost, ca student la o facultate ideologică. Din 1957 și până în 1960 a fost o perioadă de neo-stalinism, după

retragerea trupelor sovietice din România. A venit apoi Declarația din aprilie 1964 (*Magazin istoric*, nr. 4/2002). Prin 1961-1962 începea – o știm acum din puține documente – o destindere, pe care o patronau Statele Unite și Uniunea Sovietică. Semnalul

cel mai important al unei destinderi europene s-a dat în sud-estul continentului prin crearea Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene.

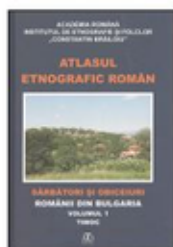
Momentul aprilie 1963 a fost premers de momentul iulie 1962. Atunci, o mână de savanți din ambele ta-

bere – Vladimir Gheorghiev, din Bulgaria, Emil Condurachi, Tudor Vianu, din România, Najmuddin Bammate, reprezentantul UNESCO, Sir Ronald Syme, din Marea Britanie, André Mirambel, din Franța, a discutat problema unității culturale a Europei. Discuția a pornit dinspre

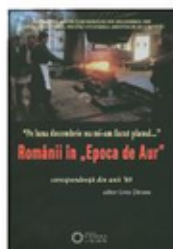

Academicianul Athanase Joja, Mircea Malița, Valentin Lipatti

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ATLAS ETNOGRAFIC ROMÂN. SĂRBĂTORI ȘI OBICEIURI. ROMÂNII DIN BULGARIA. VOL. I: TIMOC; VOL. II: VALEA DUNĂRII** (sub egida Academiei Române, Institutul de etnografie și folclor „Constantin Brăiloiu”; coord. Emil Țîrcomnicu; colectivul de autori vol. I: Emil Țîrcomnicu, Lucian David, Adelina Dogaru, Ionuț Semuc; vol. II: Emil Țîrcomnicu, Lucian David, Ionuț Semuc)
Editura Monitorul Oficial R.A., 2011, Vol. I – 142 pp.; Vol. II – 144 pp.

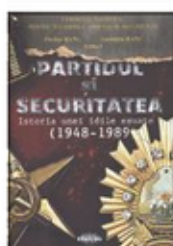
● **PE LUNA DECEMBRIE NU MI-AM FĂCUT PLANUL... ROMÂNII ÎN „EPOCĂ DE AUR”. CORRESPONDENȚA DIN ANII '80** (ediție îngrijită, selecția documentelor și studii introductiv de Liviu Țăranu, sub egida Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989 și a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, 284 pp.

● **Mihaela Teodor – ANATOMIA CENZURII. COMUNIZAREA PRESEI DIN ROMÂNIA (1944-1947)**
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, 340 pp.

● **DESTINE INDIVIDUALE ȘI COLECTIVE ÎN COMUNISM** (volum coordonat de Cosmin Budeancă și Florentin Olteanu, sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc)
Editura Polirom, Iași, 2013, 381 pp.

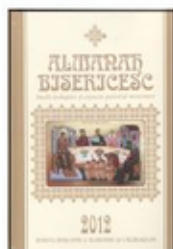
● **PARTIDUL ȘI SECURITATEA. ISTORIA UNEI IDILE EȘUATE (1948-1989)** (editată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității; editori Florian Banu, Luminița Banu)
Casa Editorială Demiurg, Iași, 2013, 781 pp.

● **Nicolae Pepene, Bogdan Florin Popovici – LEGENDELE ȚĂRII BĂRSEI** (sub egida Agenției Metropolitane pentru Dezvoltare Durabilă, Brașov)
Editura Suvenir, Brașov, 2011, 196 pp.

● **Teodor Ardelean – ASOCIAȚIUNEA ASTRA ȘI LIMBA ROMÂNĂ**
Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2011, 81 pp.

● **ALMANAH BISERICESC 2012. STUDII TEOLOGICE ȘI ASPECTE PASTORAL-MISIONARE**
Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 622 pp.

● **DOCUMENT** (Buletinul Arhivelor Militare Române)
Anul XV, nr. 2(56)/2012

● **Adalbert Gyuris – ÎNTÂLNIRI CU DESTINE. INTERVIURI**
Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2012, 186 pp.

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră din Serviciul de Informații Externe)
Nr. 4/2011, Anul IV, septembrie-decembrie 2011

● **ORIZONT XXI** (Revista Asociației Culturale „Valeriu Florin Dobrinescu”, Pitești)
Editura Delta Cart Educațional, Anul VII, Nr. 1(25), 2012

Patriarhului, la ședința de deschidere din Aula Facultății de Drept și i-am mulțumit.

Nu pot, vorbind despre acești oameni, să nu amintesc despre persoane oficiale care au jucat un rol foarte important. La un moment dat, în anii '80, cabinetul 2, adică Elena Ceaușescu, aflând despre această Asociație bizară, a crezut că poate fi desființată, ceea ce, desigur, nu se putea, pentru că era una internațională. Dar putea să creeze mari pericole pentru buna funcționare a participării românești. Emil Condu-rachi m-a luat de mână, eram un fel de locotenent tânăr al său, ceea ce m-a onorat tot timpul, și am mers la Ștefan Andrei. Acesta – alături de Corneliu Mănescu și de Mircea Malița, a fost un creator de trend în politica externă a României – a salvat atunci Asociația. Este motivul pentru care imediat după Revoluție, cu ocazia primului colocviu ținut în România, pe când Ștefan Andrei era la Jilava, m-am simțit obligat să-i aduc un omagiu.

I se datorează lui Virgil Cândea păstrarea Asociației. Din 1994 a început mandatul meu ca secretar general al AIESEE. Virgil Cândea a dorit să se retragă, pentru că sănătatea nu îi mai permitea să se ocupe de treburile Asociației. Și acum traversăm un moment greu, și la UNESCO, dar încercăm să ținem sus steagul. Vă dau un exemplu. Anul viitor, colegii din Turcia trebuia să organizeze Congresul AIESEE, așa cum se stabilise la cel anterior, de la Paris, din 2009. Dar în Turcia s-au produs niște schimbări în sistemul academic, unele cu

impact politic, și colegii turci m-au anunțat că nu mai pot organiza congresul. Am lansat un SOS și colegii bulgari au răspuns că – cu o amânare de un an – se oferă să organizeze ei manifestarea noastră științifică.

Am reușit să organizăm, la București, în luna aprilie, o sesiune jubiliară, pentru a marca cei 50 de ani de la crearea AIESEE. Au vorbit acolo oameni care aveau ceva de spus. M-am bucurat să remarc

problematică, practic nu există temă care să nu fi fost atinsă în acești ani. S-au organizat zece congrese, cu actele apărute, peste 50 de colocvii, care au mers de la tematica economică și socială la sentimentul religios în Balcani, de la probleme de geopolitică la cele de istoria credințelor, etnografie, folclor, sociologie, practic nu este zonă care să nu fi fost atinsă din domeniul științelor umaniste. Iată interesul acestei Asocia-

ții multidisciplinare, care are o producție istoriografică absolut de invidiat.

– Ce sperați să realizeze în continuare Asociația?

– Sper să găsim parteneri tineri, care să ne ia locul. Sper ca problemele complicate ale regiunii să se atenueze prin abordarea științifică. Vă voi da un exemplu: în octombrie avem la Zagreb un colocviu; colegii din Croația au apelat la mine, ca secretar

general, ca să găsesc o soluție pentru ca sârbii care vin acolo să nu-i atace. Sper ca cercetătorii din cele două țări, indiferent ce subiecte abordează, să o facă cu moderație. Am invitat Academia din Priștina să participe ca observator. Nu putem, statul kosovar nefiind recunoscut pe plan internațional de toată lumea, să îl primim ca membru al Asociației. Există mari dificultăți între Macedonia și Grecia, între Albania și Serbia. Eu însumi sunt și membru al Academiei albaneze, și al celei macedonene. Sper ca într-un deceniu de aici încolo să îmi găsesc un înlocuitor, pentru că într-un deceniu generația mea va fi extrem de seniorială.

A consemnat Dorin MATEI

Najmuddin Bammate

în sală mulți tineri, studenții noștri. Sper că vom merge înainte, chiar dacă problema sud-est europeană nu mai este atât de importantă cum era în 1999 sau în 2004, când s-a ținut congresul de la Tirana, pe fondul problemei Kosovo. Rămân în continuare și problema kosovară, și problema Balcanilor Occidentali, care nu au intrat încă în Uniunea Europeană, dar la nivel planetar, Europa de Sud-Est nu mai are importanța pe care o avea în anii '60, când s-a creat Asociația.

– Din punct de vedere istoriografic, ce înseamnă cei 50 de ani de existență ai Asociației?

– În date concrete reprezintă vreo 30 de volume, iar ca

cultură și apoi a mers către politică, economie, ideologie. Atunci s-a hotărât crearea Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene.

Acest moment de liberalizare a ținut până în 1971. Dacă vă uitați pe calendarul manifestărilor Asociației, veți vedea că marea lor majoritate s-a desfășurat în acea perioadă. Au fost congresele de la Sofia, din 1966, de la Atena, din 1970; congresul de la București, din 1974, mai avea încă ceva din spiritul acesta. Apoi lucrurile au început să se altereze.

Mă întrebați: de ce Bucureștiul? Simplu: s-a pornit de la ideea, care este valabilă și astăzi, ca și în 1963, că România este singura care nu are niciun contencios cu țările sud-est europene. Bulgaria avea contenciosul său cu Turcia, Grecia îl avea pe cel cu Albania și pe cel cu Turcia, Iugoslavia avea propriile contradicții în zonă. România, pe de o parte, moștenise *leadershipul* sud-est european al perioadei interbelice, pe de altă parte, avea lideri comuniști – trebuie recunoscut acest lucru – care beneficiau de un statut aparte în contextul dominației sovietice. A mai existat un element special – noi personalizăm foarte mult în

România. Există Emil Condurachi. Sigur, eu sunt subiectiv când vorbesc despre el, dar Emil Condurachi era făcut pentru funcția de secretar general al acestei Asociații, era omul unei diplomații culturale de o finețe extraordinară. Este suficient să îi recitești cuvântul rostit la încheierea lucrărilor Colocviului de la Mamaia, din septembrie 1968. Participanții sosiți din străinătate stăteau cu frica să nu se repete și în România scenariul din Cehoslovacia, din luna august a acelui an. Maniera în care Emil Condurachi a condus și a încheiat lucrările celui Colocviu reprezintă o capodoperă a diplomației culturale. Toată lumea făcea apel la el când apăreau probleme complicate. În 1974, în plină criză cipriotă, Emil Condurachi a reușit să aducă istorici turci și istorici greci la București. Am căutat să păstrăm această tradiție și, în 1999, am reușit să aducem pe toți participanții la București, în plin război în Serbia.

Eu fac parte din școala Condurachi și din școala Cândea, pentru că norocul a fost ca alături de Emil Condurachi să se găsească Virgil Cândea, savant cu o largă acoperire. Lui Virgil Cândea îi datorăm

aducerea problemelor Orientului Mijlociu în discuțiile privind Mediterana, spațiul balcanic și spațiul pontic. Virgil Cândea era, asemenea lui Emil Condurachi, un ambasador absolut strălucit. Alături de ei s-au găsit Nicolae Fotino, Valeriu Răpeanu, oameni de dialog, oameni care știau să construiască punți culturale. Era apoi Valentin Lipatti, care patrona din partea UNESCO și a Ministerului de Externe toate aceste acțiuni. Anii '60 și începutul anilor '70 au fost, grație acestor oameni, momente extrem de faste.

După moartea lui Emil Condurachi i-a urmat Virgil Cândea, în 1988, în condiții foarte grele. Întotdeauna Asociația a avut un partener de nădejde în Cristian Popișteanu. Legătura lui cu Emil Condurachi era foarte strânsă. De câte ori apărea o problemă mai delicată, Cristian era interfața Profesorului, așa cum a fost și a lui Virgil Cândea și a mea cât timp a trăit. De asemenea, pentru că vorbim de oameni care nu mai sunt, nu pot să nu amintesc numele lui Ion Rațiu. Nu puteam face congresul din 1999 fără sprijinul material pe care ni l-a acordat Ion Rațiu. Atunci, din diverse motive, guvernul ne-a anunțat că nu poate să dea bani pentru organizare, să ne descurcăm cu suma alocată de UNESCO. Se punea problema să amânăm organizarea lui. M-am întâlnit cu Ion Rațiu, m-a văzut cu o figură foarte tristă și m-a întrebat ce s-a întâmplat. I-am spus că avem nevoie de 200.000 de lei (adică 12.000 dolari, la cursul de atunci) pentru a putea ține congresul la București. Ion Rațiu a înțeles că este vorba de dolari și a exclamat că 200.000 de dolari reprezintă o sumă imensă. I-am explicat că sunt lei, nu dolari. Atunci mi-a spus: „Măine îi ai!”. Și, într-adevăr, a doua zi i-am avut. L-am așezat la dreapta

A. Dascalakis (Grecia), Emil Condurachi, în picioare, Virgil Cândea și Sanda Răpeanu

*Valentin Lipatti, Sanda Căndea, Zoe Petre,
Irina Eliade, Alexandru Rosetti*

*André Mirambel, Dionisie Pippidi, Odette Mirambel,
Liliana Iorga-Pippidi, Sanda Căndea*

ALBUM ISTORIC

*De la stânga la dreapta: C.C. Giurescu, Andrei Oțetea,
Petre Constantinescu-Iași, Mihai Berza, Virgil Căndea, Ștefan Ștefănescu*

*Virgil Căndea, Cîreașa Grecescu, Kalomira Kalomiris,
Emil Condurachi, Valentin Lipatti*

Camille Aboussouan, Virgil Căndea

*Cireaşa Grecescu, Emil Condurachi, Sanda Căndea, Sanda Râpeanu,
Virgil Căndea, Florica Eugenia Condurachi, Valeriu Râpeanu*

*Sir Ronald Syme, Camille Aboussouan,
Sanda Căndea, Dionisie Pippidi*

André Mirambel, Emil Condurachi, Virgil Căndea

adâncă decepție la București, unde se declanșează o adevărată dezbatere publică pe tema politicii externe a regatului român, lucru rareori întâmplat în timpul domniei lui Carol I. Opinia publică este inflamată de „impasibilitatea olimpică” a României în privința evenimentelor în derulare la granițele sale, cu atât mai mult cu cât este vorba de „interese care ne ating și pe noi”. În plus, mai există și agitata viață politică din România anulului 1912, care-l irită într-o mare măsură pe bătrânul suveran. Drept rezultat, „la ora actuală am un guvern pașnic (cabinetul Maiorescu), care deocamdată conduce doar afacerile, dar este prea slab ca să reziste furtunilor iminente [...]”.

Insemnările zilnice ale premierului conservator Titu Maiorescu din primele săptămâni ale conflictului balcanic lasă o imagine clară a fragilității cabinetului său. Pentru a da coerență demersurilor diplomației românești, bătrânul premier (avea 72 de ani) este nevoit nu doar să combată atacurile opoziției, ci și să mențină, cu multă greutate, un echilibru fragil între diferitele grupări conservatoare. Este un guvern care „nu îndrăznește să riște nimic” și, în același timp, dorea, din instinct de conservare, „să capete ceva, unde o fi și prin orice mijloace”. Opoziția consideră „un drept și o datorie” ca România să participe la „viața balcanică, într-o formă precumpănitoare”. Opinia publică, se declară în Parlamentul român, are dreptul

O hartă din 1912, reprezentându-i pe aliații din primul război balcanic

„de a îndruma guvernele în împrejurări grave ca cele prin care trecem astăzi” și trebuie să-și spună cuvântul atunci când este „vorba de interesul de existență și de viitor al unui neam”. Aceasta, spre nemulțumirea regelui Carol I, care consideră că „opinia publică trebuie condusă, iar nu ea să conducă”.

În aceste condiții, deputații români își pun o întrebare considerată legitimă: Dacă se lărgește Bulgaria, de ce nu ne lărgim și noi? Dar cum și cât? Membrii guvernului de la București sunt împărțiți în

această privință. Unii, își aduce aminte generalul Hârjeu, ministru de Război, credeau că soarta aromânilor „nu îngăduia să fim agresivi cu Bulgaria; alții [...] credeau că Bulgaria va ceda și va admite revendicările noastre sub presiunea Marilor Puteri”, în timp ce ceilalți pledau pentru mobilizarea armatei „ca mijloc de a aduce Bulgaria la sentimente mai bune”. Alarmat și prins sub presiunea exercitată de opoziție și de o presă exaltată, Cabinetul Maiorescu pune multă energie în acțiunile sale pe lângă cancelariile europene. Guvernării români cad de acord că „a sosit momentul să luăm decizii supreme”. Pentru diplomații bulgari acreditați la București acesta este semnalul unui moment de cotitură pentru politica externă a regatului român. Moment conștientizat și de ministrul Alexandru Marghiloman, căruia regele îi declară: „A venit vremea să reformulăm ce vrem în Bulgaria!”.

La sfârșitul lunii octombrie 1912, la două săptămâni de la declanșarea campaniei victorioase a aliaților balcanici, se ia decizia trimerii la Sofia, cu caracter privat, a unor mesageri de încredere ai ministrului Take Ionescu (unul

dintre ei fiind britanicul James David Bouchier – *Magazin istoric*, nr. 8/2007 –, corespondentul lui *The Times* în Balcani). Prin aceste canale neoficiale se urmărește includerea unei rectificări a frontierei dobrogene pe agenda guvernului bulgar. „Pana îmi este săracă”, notează Abrașev, pentru a reda ne-

Delegați bulgari și otomani la armistițiul de la Ceataldja (3 decembrie 1912)

Artilerie grea bulgară

Spre deosebire de evenimentele organizate în statele vecine, apatia din spațiul public românesc nu ne poate trimite cu gândul la centenarul Păcii de la București (semnată la 10 august 1913; a pus capăt celui de-al doilea război balcanic; Magazin istoric, nr. 2, 3/1993). În contrast șocant cu atmosfera de la începutul anului 1913, când întreaga societate românească nutrește sentimentul că țara trece printr-un „moment istoric”. Atunci observă diplomatul bulgar Petăr Neikov, „tăcuții și bunii români [...] s-au transformat peste noapte într-o mulțime isterică și gălăgioasă”, iar rectificarea graniței cu Bulgaria a devenit o chestiune „de viață și de

moarte” pentru România (Magazin istoric, nr. 7, 8/1993, 10/2012). Neînțelegerile dintre foștii aliați din primul război balcanic, purtat contra Imperiului Otoman (8 octombrie 1912-18 mai 1913, încheiat prin Pacea de la Londra) Bulgaria, pe de o parte, Serbia, Muntenegru și Croația, pe de altă parte au dus la izbucnirea, la 16/29 iunie 1913, a celui de-al doilea război balcanic. România s-a alăturat și ea țărilor care luptau contra Bulgariei, nemulțumită de prevederile Protocolului de la Sankt Petersburg (Magazin istoric, nr. 1/2007).

PROTOCOLUL DE LA SANKT PETERSBURG AȘTEPTĂRI ȘI DEZILUZII

DANIEL CAIN

● Pasivi față de evenimente ce au loc la propria graniță ● Cabinetul Titu Maiorescu nu vrea să riște, dar să capete ceva vrea ● Carol I este sigur că politicienii trebuie să conducă opinia publică, nu invers ● Dacă Bulgaria sporește, noi de ce nu? ● Trimisul britanic al guvernului român ● Sofia e revoltată de pretențiile „cămătarului prusac” ● Șeful Parlamentului bulgar se teme că românii vor să rupă o bucată din țara lui ● Silistra, obiectiv de importanță națională ● O rectificare teritorială ce indignează și e rezolvată cu arma

„Iarăși beleaua românească!” Așa sună o adnotare făcută, în jurnalul său, în data de 19 decembrie 1912, de ministrul bulgar al Justiției, Petăr Abrașev. În spatele acestei exclamații se află o vizibilă stare de irascibilitate a autorităților de la Sofia, apărută ca rezultat al negocierilor parcă interminabile legate de rectificarea graniței româno-bulgare.

Succesele militare ale aliaților balcanici din toamna lui 1912 răstoarnă prognozele regelui Carol I și ale miniștrilor săi, sceptici în privința șanselor de reușită ale acestora. Mai mult, ele provoacă o

alianță cu România ar fi ceva remarcabil, deoarece ar asigura în viitor liniștea Bulgariei dinspre Dunăre. La rândul său, Cabinetul Maiorescu este împărțit în tabăra pacifiștilor și a celor care au o poziție războinică, precum miniștrii Alexandru Marghiloman și Nicu Filipescu. Acesta din urmă este „un om greu de ținut în frâu”, pe care regele Carol I îl consideră vinovat de „ațărarea la război din țară”. „Să spunem lămurit Sofiei ce le cerem, insistă Filipescu, să nu-i mai provocăm pe bulgari a ne spune ei ce ne dau”.

Este o trimitere la solicitările teritoriale diferite înaintate de cei doi negociatori români prezenți la Londra. Mandatul diplomatului Nicolae Mișu, cel însărcinat de guvern pentru a negocia cu Danev, urmărește ca România „să obțină o linie de hotar care pornind de la Dunăre și ajungând la Marea Neagră să fie trasă pe cât se poate mai la sud de granița actuală”. „Orice rectificare de frontiere, precizează prim-ministrul Maiorescu, trebuie să înceapă cu anexarea Silistrei la România, datorită importanței sale strategice, respectiv de cheie a Dobrogei”. În spațiul public românesc este invocată importanța dobândirii Silistrei, care „e pentru noi viitorul, e siguranța națională”.

Suveranul român are dubii în privința anexării acestui oraș, „în esență bulgar”. Dacă Silistra ar deveni oraș românesc, crede Carol I, „ar trebui să i se acorde imediat populației drepturi politice, ceea ce ar deschide porțile subminării întregii

Serghei Sazonov,
ministru de Externe al Rusiei

Dobrogi, presărată cu bulgari, până sus la Tulcea, astfel încât după trei sau patru ani ar deveni inevitabilă o confruntare militară”. Take Ionescu, om cu relații în capitalele occidentale, vine la Londra, cu autoritatea lui de ministru în Cabinetul Maiorescu, să dea greutate demersurilor lui Mișu. Prezența sa mai mult încurcă, în condițiile în care discuțiile dintre Ionescu și Danev au plecat, de la bun început, de la minimumul cerințelor românești.

„În niciun fel de târguială nu se procedează astfel”, notează diplomatul român I.C. Filitti. Danev sesizează și exploatează diferențele de

opinii dintre Take Ionescu și poziția guvernului de la București, exprimată de Mișu, realizând că România nu pune mare preț pe revendicările ei teritoriale. Maiorescu este nevoit să intervină pe lângă rege, iar Take Ionescu este rechemat la București, unde prezența sa este „foarte utilă”. Acesta este și motivul iritării ministrului Nicu Filipescu: era mai bine să nu cerem nimic, deoarece prestigiul țării e micșorat. Este vorba, înainte de toate, de cauza națională a românilor din provinciile aflate sub stăpânirea altor imperii, toți cu ochii ațintiți asupra Bucureștiului. Așa se explică și nerăbdarea prim-ministrului Maiorescu, care ține să precizeze că „România nu poate admite tergiversări și subterfugii”.

Mișu și Danev nu reușesc decât să încheie, la 16/29 ianuarie 1913, un protocol care consemnează, în fapt, pozițiile divergente ale celor două țări. Negocierile se mută la Sofia; tot fără rezultat. Presiunea opiniei publice și atacurile politice devin devastatoare. Guvernul bulgar, „în niciun caz nu trebuie să recunoască legalitatea a ceea ce în limbaj juridic se numește șantaj”. Se ajunge până într-acolo, încât în Senatul României se doarește o inițiativă legislativă prin care „să se interzică orice

fel de comerț la tot neamul bulgăresc în țara românească [...], ca să nu se mai întâmple ce s-a întâmplat până acum, ca, după ce vin aici absolut săraci, prin fraude, prin băuturi false și alte fabricațiuni, prin înșelarea la muncă, la grădinarie și la

3 iulie 1913. Armata română trece Dunărea spre Silistra

mulțumirea cu care guvernul bulgar a întâmpinat pretențiile României.

Cabinetul de la Sofia este indignat de atitudinea de speculant a autorităților de la București și de pretențiile „bătrânului cămătar prusac”, așa cum îl „gratulează” regele Ferdinand de Saxa Coburg-Gotha (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/2003, 8/2008) pe suveranul român. Majoritatea miniștrilor bulgari refuză chiar și ideea de a purta astfel de negocieri: dacă România dorește o bucată de pământ bulgăresc, nu are decât să dea năvală haiducește, iar noi, tot haiducește, ne-o vom recupera, la un moment dat. Guvernul bulgar se află într-o situație dificilă, deoarece a începe negocierile cu românii înseamnă a le recunoaște acestora, de la bun început, dreptul la compensații, ceea ce l-ar fi expus „în fața armatei și populației”.

Presiunile exercitate pe canalele diplomatice și semnarea armistițiului de la Ceataldja (3 decembrie 1912) aduc în prim-plan necesitatea demarării unor negocieri directe între Sofia și București. Președintele Parlamentului bulgar, Stoian Danev, este însărcinat ca, în drum spre Londra, unde se desfășurau tratativele de pace, să se oprească și la București; pentru explicații, nu pentru negocieri. Danev vine în România în pofida avertismentului transmis de ministrul bulgar la București, Kalinkov, că o astfel de vizită este dăunătoare: unui trimis special i se va ridica chestiunea rectificării granițelor, iar dacă

Britanicul James David Bouchier, corespondentul lui The Times în Balcani (1910)

răspunsul era evaziv, „relațiile noastre se vor înrăutăți definitiv, cu consecințe periculoase”.

Cu atât mai mult cu cât românii, așa cum observa și diplomatul Petăr Neikov, așteptau daruri de la președintele Parlamentului bulgar. Acesta are neplăcuta surpriză să constate că prezența sa în București provoacă o înăsprire a tonului autorităților române. Dovada o reprezintă citirea Mesajului Tronului la deschiderea noii sesiuni parlamentare, la care Danev este invitat să asiste. Mesaje de genul „glasul

României va fi ascultat” sau „armata este totdeauna gata pentru îndeplinirea misiunii sale” nu fac o bună impresie oaspetelui bulgar. Acesta este convins că românii recurg la o formă de șantaj și că se folosesc de greutățile diplomatice ale Bulgariei pentru a rupe o bucătică din trupul acestei țări. În privința disputei cu România, diplomația bulgară aplică o tactică a tergiversării: să menajeze sensibilitatea românilor, să întrebe care sunt pretențiile lor, să facă demersuri pe lângă Marile Puteri pentru dețucarea acestora și, în niciun caz, să nu-și asume angajamentul de a ceda teritorii locuite.

Convorbirile de la București nu aduc, așadar, nicio clarificare. Nerăbdarea Cabinetului Maiorescu devine tot mai presantă. Cu atât mai mult cu cât presa și cercurile politice românești încep să se întrebe dacă nu cumva România a suferit un fiasco diplomatic, fiind jucată pe degete de președintele Parlamentului bulgar. Într-un final, sub presiunea cancelariilor europene, negocierile sunt demarate la Londra. Modul în care acestea decurg arată fisurile tot mai pronunțate din sânul coalițiilor de guvernământ de la București și de la Sofia.

Miniștrii Cabinetului Gheșov sunt împărțiți în două tabere: pro și contra unei înțelegeri directe cu România. Ideea de a ceda teritorii cuiva care nici măcar nu ți-a fost aliat pe câmpul de luptă este greu de înghițit. Pe de altă parte însă, o

Țarul Bulgariei și prințul moștenitor

Eleonora și al doilea său soț, regele Henric al II-lea Plantagenet, odihnind alături la mănăstirea Fontevraud...

Așa vă place istoria?

ELEONORA REGINA

FLORENTINA DOLGHIN

Citeam cu câțiva ani în urmă în presa franceză un articol despre eroii preferați ai oamenilor politici din Hexagon. Cum era de așteptat, generalul de Gaulle, „marele Charles”, era pe primul loc, urmat de Napoleon, Ioana D’Arc, Georges Clemenceau, Jean Jaurès, Pierre Mendès-France, de Richelieu, Ludovic al XI-lea (și nu al XIV-lea, Regele-Soare, total ignorat), de Vercingetorix sau Carol cel Mare, de

Numele ducesei de Aquitania este însă îndeobște asociat – poate și pentru că în secolul al XII-lea, când a trăit ea, cronicarii aveau o puternică apetență pentru a fabula, ca să fie pe placul ascultătorilor – cu o excepțională putere de seducție, cu o frumusețe fermecătoare și cu așa-numita dragoste curtenască, „amour courtois”, cântată de trubaduri, a căror instituție este atașată tot acestei femei. Bunicul ei, ducele Guillaume al IX-lea, nu prea se sinchisise de morală, își făcuse chiar un soi de harem, format din femei tinere și foarte frumoase, pe care le considera, în glumă, un fel de călugărițe de mănăstire. Nepoata n-ar fi sărit departe de trunchi, menționează, pe drept sau pe nedrept, cronicarii.

**Pleacă
împreună,
se întore
separat**

Legenda avea să-i atribuie Eleonorei (A-liénor, în limba occitană, adică „cealaltă Aénor”, cum se numea mama ei) multe trăsă-

turi ale bunicului, dar cert este că la peste opt secole de la moartea ei (1204), personajul acesta, de două ori regină, mamă a zece copii (dintre care trei vor deveni regi), care a domnit 67 de ani în două dintre cele mai puternice state ale Evului Mediu occidental, femeie desăvârșită de instruită, nu dă pace istoricilor. A primit tronul Aquitaniei – o provincie mare și bogată, întinsă între Poitiers și Bordeaux, cu deschidere spre Toulouse și care nu aparținea Franței – când avea numai 13 ani. Tatăl ei, ducele Guillaume al X-lea, murise subit, în Vinerea Mare a anului 1137, la numai 38 de ani, pe dru-

mul de pelerinaj spre Santiago de Compostela; fii nu avea, așa că râvnita și frumoasa moștenitoare devenise Eleonora.

Ludovic al VI-lea al Franței nu o putea scăpa din vedere ca noră. Era o partidă ispititoare pentru viitorul Ludovic al VII-lea, cu numai trei ani mai mare decât ea. Tinerii se văd, se plac, urmează nunta, la Bordeaux (25 iulie 1137). La scurt timp, prin forța destinului,

Nunta Eleonorei cu Ludovic și plecarea în cruciată

agricultură, să sugă sângele populației [...] și apoi, cu banii câștigați aici, să formeze bande contra neamului nostru și să caute chiar a ne cotropi". Titu Maiorescu se vede nevoit să declare diplomaților străini că este „ministrul concilierii, conform sfaturilor primite de la Marile Puteri, dar dacă bulgarii nu cedează Silistra, sunt ultimul ministru al păcii posibil. După mine, mobilizarea și războiul”.

Pe fundalul neînțelegerilor tot mai agravate dintre aliații balcanici, disputa româno-bulgară nelinește cancelariile europene. Niciuna dintre Marile Puteri nu dorește, așa cum o declară șeful diplomației ruse, ca o chestiune politică relativ minoră să toarne gaz pe focul disensiunilor balcanice. În imposibilitatea unei înțelegeri directe, cele două guverne decid să apeleze, conform prevederilor de drept internațional, la medierea Marilor Puteri. Este singura soluție, în condițiile în care, așa cum observa ministrul bulgar la București, Kalinkov, în sânul guvernului de la Sofia nu existau nici măcar doi miniștri care să aibă aceeași părere în privința disputei cu România.

Sub președinția lui Serghei Sazonov, ministrul de Externe al Rusiei, este deschisă conferința celor șase ambasadori ai Marilor Puteri acreditați pe lângă țară. Prezent la Sankt Petersburg, diplomatul Dimitrie I. Ghika observă nevoia ca România să fie menajată și să-i fie

Fântâna Dâmbovița, în comuna Toros (pe valea Vidului, Bulgaria), zidită de Compania a VII-a „Dâmbovița”, din Regimentul 22, în zilele de 19-22 iulie 1913

satisfăcute pretențiile, pentru a servi, în cazul unui conflict deschis între aliații balcanici, la înlocuirea Rusiei într-un rol coercitiv, pe care aceasta nu dorea să-l joace spre a nu pierde, la Sofia sau Belgrad, toate simpatiile de care beneficia ca putere slavă protectoare. Dorind să nu supere niciuna dintre părțile care au apelat la mediere, în speranța de a câștiga simpatii la București și Sofia, reprezentanții Marilor Puteri semnează, la 26 aprilie/9 mai 1913, un protocol prin care se

păstra vechiul traseu al graniței româno-bulgare, cu excepția zonei cu raza de trei km din jurul Silistrei, ce revenea României.

Este însă o decizie care nu mulțumește pe nimeni și care nu stinge animozitățile dintre București și Sofia. Unii sunt nemulțumiți de proporțiile simbolice ale acestei rectificări teritoriale, ceilalți sunt indignați de șantajul diplomatic la care au fost supuși. Delimitarea noii linii de frontieră dă o senzație de *déjà vu*. Comisia mixtă româno-bulgară de punere în aplicare a prevederilor protocolului de la Petersburg nu ajunge la niciun rezultat. Motivul discordiei: din ce punct pleacă linia celor trei km care trebuie cedată României. La momentul declanșării celui de-al doilea război balcanic, lucrările acestei comisii mixte erau practic paralizate.

Chestiunea rectificării graniței româno-bulgare va fi tranșată din scurt, prin forța armelor. Aceasta este considerată singura soluție, în condi-

țiile în care, după ratificarea de către Parlament, într-o ședință secretă, a Protocolului de la Sankt Petersburg, Cabinetul Maiorescu și-a „putut continua drumul până în momentul în care a sosit trenul pe care îl așteptam, spargerea blocului balcanic”. Românii nu-i mai rămâne așa cum declară Maiorescu decât să aibă „înalta misiune [...] să pună ordine și să aducă pacea în Balcani”. ■

Silistra, 1913. Prima vizită a suveranilor români în Cadrilater

La Curtea reginei Eleonora

că își poate ispăși gestul participând la un atac absurd asupra Damascului, urmează un eșec usturător și îmbarcarea spre Italia. Dar el pe o corabie și Eleonora pe alta...

15 ani cu domiciliu forțat

Ruptura era ireparabil produsă. Zvonul despre adulterul tinerei regine se răspândise ca fulgerul – fusese el real sau nu – scandalul era public, așa că regina ia inițiativa. Decide să se separe de Ludovic. Sub un pretext uzitat în epocă, o vagă consangvinitate, total ignorată în toți cei zece ani de trai comun, din care li s-au născut și două fiice, Marie și Alix. Papa încearcă să intervină pentru a-i repropria și a le salva căsnicia, dar cale de întoarcere nu există. În 1152, Ludovic al VII-lea, sfătuit și de curtenii apropiați, acceptă separarea și anularea căsătoriei, act parafat oficial de un sinod de la Beaugency. Soții, chipurile, erau rude mai apropiate decât gradul al șaptelea – al patrulea – ceea ce chiar era adevărat și îi arunca în păcat. În rândul aristocrației însă mai toți erau rude între ei.

Eleonora are 28 sau 30 de ani (unele surse îi dau ca an al nașterii 1124, altele 1122) și rămâne o partidă atrăgătoare. Numai pe drumul dintre Beaugency și Poitiers „regina trubadurilor” scapă din două tentative de răpire

și câteva zile mai târziu – lucru cel puțin neobișnuit, ca și divorțul, de altfel – își alege singură un soț nou, pe frumosul și focosul Henric Plantagenet (născut în 1133), conte de Anjou și duce al Normandiei, pe care îl cunoscuse în 1151, când acesta își însoțise tatăl, venit să presteze omagiu regelui Ludovic al VII-lea pentru provinciile Maine și Anjou.

Cei doi se căsătoresc la scurt timp, la 18 mai 1152, la Poitiers. Este evenimentul european al anului. Asta și pentru că este precedat de un divorț. Proaspătul soț are cam zece ani mai mult decât ea și prin căsătoria lor se naște pe hartă un „imperiu Plantagenet”, care cuprinde toată Franța occidentală, din Picardia până în Pirinei. În decembrie 1154, după moartea părintelui său, Henric Plantagenet va fi încoronat rege al Angliei ca Henric al II-lea, iar Eleonora va deveni regină a Angliei. Regatul Franței se cam simte amenințat. Henric, prin posesiunile lui, este mai mult francez decât englez. De altfel, din 35 ani de domnie nu va petrece decât 13 pe celălalt mal al Canalului Mânecii. Ceea ce nu l-a împiedicat să fie unul dintre cei mai mari regi ai Angliei. Vrajba dintre Plantageneti și Capetieni este abia la început. Ea va dura mai bine de un veac și va fi numită uneori primul război de 100 de ani. Dar neînțemeiat, pentru că denumirile de Franța și Anglia în epocă induc în eroare. Plantagenetii nu erau englezi, ci tot francezi.

Eleonora, care a născut în toți anii mariajului ei cu Ludovic două fiice, îi va dărua lui Henric, între 1153 și 1166, cinci fii și trei fiice. Dar armonia nu va dura. Regele are o forță vulcanică, este crud, brutal și nestatornic. Va fi răspunzător pentru asasinarea fostului său prieten arhiepiscopul de Canterbury, Thomas Becket, ceea ce pe regină o îngrozește. O înșală cu multe

Henric al II-lea
Plantagenet

DE AQUITANIA, NESUPUSĂ

... și scenă din filmul „Leul în iarnă“

Cezar sau Talleyrand, dar și de de Camillo Cavour și Taras Bulba, de Martin Luther King, în fine, de Winston Churchill, în ciuda eternei rivalități franco-engleze. Ségolène Royal, candidata la alegerile prezidențiale din 2007, dădea votul ei Eleonorei de Aquitania, o celebritate locală, care a fost regină a Franței, apoi a Angliei, ca soție a lui Henric al II-lea Plantagenet, deținătoarea unei fastuoase Curți la Poitiers.

adolescenta ajunge regina Franței, pentru că socrul moare și, în ultimele zile ale aceluiași an, 1137, soțul, Ludovic al VII-lea, urcă pe tron. Eleonora și Ludovic dețin acum împreună coroana ducală, dar și domeniile Capetienilor.

Însoțită de sora mai mică, Pétronille, ducesa de Aquitania va da peste cap obiceiurile de la Curtea franceză, care i se pare mult prea tristă și rustică față de cea de la Poitiers. Nu era suficient că fusese hărăzită cu un trup fermecător și provocator, Eleonora era libertină, stăpână pe ea, ridiculiza morala bigoților, scandaliza prin vestimentația luxoasă, prin comportamentul și vocabularul slobod, distonând cu tot ce era acceptat de eticheta acceptată la Curtea soțului. Vâna, călărea, vorbea latină, era pasionată de muzică și literatură. Ludovic o adoră. Când pleacă în cruciată, în iunie 1147, nici nu concepe să nu o ia cu el, cu tot anturajul ei stufos de slujnice și doamne de companie, care și ele își însoțesc soții, dar și cu poeți, literați și

trubaduri, adică vesela suită a instruitei și spiritualei suverane.

Din cauza interminabilului convoi de bagaje și căruțe care urmează armata, expediția, urnită cu greu, avansează la fel de greu. Ajunge abia în martie anul următor la Antiohia, una dintre cele mai strălucitoare cetăți ale Orientului, unde prinț este unchiul Eleonorei, fratele mai mic al tatălui ei, un bărbat încântător care le face o primire fastuoasă. Nepoata se simte bine la Curtea lui și în compania lui, cei doi petrec cam prea mult timp împreună, spre disperarea soțului, care hotărăște subit să plece mai departe cu soția lui. Eleonora refuză, îl invită

să-și continue drumul singur, îl amenință că îl abandonează și că rămâne cu toți vasalii ei la Antiohia. Ceea ce îl irită și mai tare pe rege, în plină criză de gelozie. În miez de noapte tânărul monarh vexat își ia pe sus soția, părăsește cetatea cu arme și bagaje, fără măcar a-și lua rămas bun de la gazdă. La Ierusalim consideră

Castelul de la Poitiers al ducesei de Aquitania

făcuse danii mari și unde se odihnea într-o veșnicie soțul ei, regele Henric.

Părea că viața ei foarte tumultuoasă avea să se încheie la această mănăstire, departe de agitația lumii. Dar în aprilie 1199, Eleonora află că Richard a fost lovit de o săgeată la asediul castelului Châlus și că o cheamă la căpătâiul lui. Aleargă într-un suflet și Richard îi moare în brațe, nu înainte de a-i cere să-l înmormânteze la Fontevraud. Peste timp dramaticul moment avea să fie intens exploatat de literatura cavalerescă a lui Walter Scott și de cinematografia hollywoodiană.

Succesiunea regelui nu-i dă liniște bătrânei regine nici acum. Fiului ei Ioan fără de Țară, încoronat la Westminster la 25 mai 1199, i se opune nepotul ei, Arthur, fiul postum al lui Geoffroy și al lui Constance de Bretonia, susținut de bretoni și de regele Franței. Preocupată de reconcilierea Capetienilor cu Plantagenetii, Eleonora se apucă să caute, în ciuda vârstei ei înaintate, o soție și pentru fiul lui Filip August, pentru viitorul Ludovic al VIII-lea. O alege pe nepoata ei, Blanche de Castilia, care va fi mama regelui Ludovic al IX-lea, zis Sfântul Ludovic.

Leul în iarnă

În sfârșit, regina-mamă încearcă o nouă retragere la mănăstirea Fontevraud, dar în vara lui 1200, fiul ei Ioan fără de Țară o răpește și o ia de soție pe Isabelle d'Angoulême, promisă unui alt nobil, dintr-o ilustră familie franceză. Un scandal. Afacerea va fi judecată la Curtea regelui Franței, în absența lui Ioan, care refuză să fie prezent, așa încât Curtea îl declară decăzut din toate drepturile. Imediat Filip August îl depozitează de toate proprietățile continentale din Franța și i le atribuie lui Arthur. Ducesa de Aquitania se trezește în acest fel depozitată de domeniile ei. Vrea să se retragă la Poitiers, pentru a-și putea organiza de acolo

rezistența, dar este asediată de nepotul ei Arthur, la Mirebeau, și eliberată de fiu, Ioan fără de Țară, care îl capturează pe Arthur, îl întemnițează la Falaise, apoi la Rouen, unde se spune că, în 1203, l-ar fi ucis cu mâna lui.

În martie 1204 se produce o nouă tentativă a Eleonorei de a reveni, pentru a-și regăsi liniștea, în rândul călugărițelor, la Fontevraud. Este conștientă de declinul „imperului” său Plantagenet, pierdut treptat în favoarea lui Filip August al Franței. Acesta cucerește Chateau-Gaillard, fortăreața care domina valea Senei, construită de fiul ei Richard, pentru apărarea Normandiei, apoi Normandia, pregătind

triumful incontestabil al monarhiei capetiene, confirmat de bătălia de la Bouvines, din iulie 1214. Acolo victoria francezilor va fi decisivă. Nordul Franței și Flandra reveneau regelui Filip August, englezii lui Ioan fără de Țară renunțând la orice pretenție asupra acestor teritorii.

Dar regina Eleonora nu mai putea

vedea dezastrul. Se stinsese la 1 aprilie 1204, la 80 de ani. Trupul ei se alăturase, în biserica de la Fontevraud, celor ale lui Henric al II-lea, soțul ei, și al fiului, Richard Inimă de Leu. Moștenitoarea ducatului Aquitaniei, regina înțeleaptă și frumoasă, cultivată și încercată de viață, are acolo un monument funerar care o reprezintă întinsă pe lespede, așa cum îi fusese pus trupul pe catafalc în timpul ceremoniei de înmormântare. În mâini ține o carte deschisă, ochii îi sunt închiși.

Privind-o, imaginația prinde aripi. Teatrul și cinematograful au făcut din ea un personaj apropiat multor generații. *Leul în iarnă* (1968), cu Katherine Hepburn în rolul principal, cu Peter O'Toole, ca regele Henric al II-lea Plantagenet și Anthony Hopkins drept Richard, este cel mai cunoscut dintre filme, iar la noi, la Teatrul Național din București, iubitorii genului au putut admira acum vreo zece ani jocul desăvârșit al lui Carmen Stănescu și Damian Crășmaru întruchipând cuplul Eleonora-Henric. ■

... care va cere și el să fie înmormântat la Fontevraud (o imagine aeriană a complexului mănăstiresc)

femei tinere și frumoase, iar ea află și, în 1173, când favorita este superba Rosamond Clifford, Eleonora, care are deja 50 de ani, încearcă un complot contra soțului, cu complicitatea copiilor, pe care îi asmute contra lui. Vrea să-l depună de pe tron pe Henric, în favoarea lui Henric cel Tânăr, lui Richard și Geoffroy, cei trei frați revoltați contra tatălui. Printr-un testament-partaj, din 1170, regele, foarte bolnav atunci, din proprie inițiativă, lăsase Anglia și Normandia lui Richard în vârstă de 15 ani, Aquitania lui Ioan, de 13, fiul favorit al suveranului, și Bretania lui Geoffroy.

Dar suveranul își revenise și refuza acum să mai pună în practică actul întocmit sub presiunea problemelor grave de sănătate. Așadar, băieții lui se aflau în posesia unor acte goale de conținut. În plus, Richard era atașat mai ales de Aquitania, provincia mamei. Revolta unor fii împotriva propriului părinte nu era un lucru neobișnuit la vremea aceea, dar asocierea mamei lor la actul de nesupunere și alianța cu copiii împotriva propriului soț scandalizau toată lumea occidentală, înfeudată unor legi scrise, dar și unor cutume. Cronicarii notează mulțumiți că Henric și-a arestat soția, a făcut-o prizonieră, în timp ce ea, deghizată în bărbat, încerca să fugă către regatul primului ei soț,

Richard Inimă de Leu, fiul...

Ioan fără de Țară, la vânătoare

regele Franței. O va ține sub strictă supraveghere, în castelul de la Chinon 15 ani, până în ajunul morții lui, în 1189. Atunci Eleonora își regăsește libertatea și puterea.

În căutarea unei mirese

Dar grijile pentru familie nu-i dau pace. Al doilea fiu al ei, Richard, devenit rege al Angliei, sub numele de Richard Inimă de Leu, pleacă în cruciată împreună cu rivalul lui capețian, Filip August, și îi încredințează mamei lui regatul. Ea trebuie să se preocupe și de succesiunea dinastică. La 33 de ani, Richard, căruia istoricii îi atribuie înclinații homosexuale, este încă celibatar. A reușit să se eschiveze de la promisiunea de a se căsători cu Aélis, sora vitregă a lui Filip August, sub pretextul că aceea ar fi fost metresa tatălui lui.

La 66 de ani Eleonora merge să-i caute mireasă fiului ei în Navarra. O găsește pe Béragère de Navarra și i-o aduce lui Richard Inimă de Leu până la Messina, pentru că trebuie să se întoarcă în grabă acasă. Posesiunile ei sunt la un pas de revoltă. Profitând de absența lui Richard, Ioan, zis „fără de Țară”, al doilea fiu al Eleonorei și al lui Henric Plantagenet, încearcă să-i smulgă coroana. Eleonora trebuie să intervină pentru a-l potoli. Tot ea va aduna o sumă enormă și i-o va duce la Curte împăratului german Henric al VI-lea, pentru a-și răscumpăra și elibera fiul, pe Richard, capturat la întoarcerea lui din cruciată. În fine, reușește să îi reconcilieze pe fiii ei, Ioan și Richard, înainte de a se retrage la Fontevraud, una dintre cele mai mari și vestite abații de călugărițe, la care bunicul ei

în momentul când sânge creștin curge în Imperiul Otoman [referire la răscoala grecilor din Creta contra Imperiului Otoman – *n.ed.*]. Problema financiară e presantă, împrumutul necesită o soluție rapidă și recunoașterea e trebuitoare ca să fie cotate și negociate în condiții acceptabile. N-ar fi exclus, de altfel, ca turcii, de frica unei răscoale generale, să se arate mai înțelegători.

Dacă principele se duce la Constantinopol, probabil că, din nenorocire, nu îl voi însoți. Trebuie să aibă pe cineva la București care să se ocupe de corespondență și de administrația Casei principale; și aceste sarcini se pare că îmi sunt rezervate. Deși principele vorbește destul de bine franțuzește, uneori îi vine anevoie să exprime ce gândește și din această pricină îi e mai cu seamă plăcută prezența domnului Friedländer. Încolo, mi-a dovedit în-

treaga sa încredere, lăsându-mi toate documentele, chiar scrisorile confidențiale [...]

Cotroceni, 28 septembrie 1866

Către tatăl său

În fine, am o clipă liberă să pot răspunde la afectuoasa ta scrisoare de săptămâna trecută. De câteva zile, am atâta treabă, că nu m-am putut duce în oraș pentru vizitele obligatorii sau să-ți scriu. Fără să mai vorbesc de corespondența curentă, confirmări de primirea unor scrisori, mulțumiri ș.a. A trebuit să copiez o serie de documente privitoare la negocierile care se desfășoară la Constantinopol. Turcii sunt de o încăpățănare supărătoare și de la plecarea lui Moustier [Lionel (1817-1869), ambasador al Franței la Constantinopol între 1861 și 1866, apoi ministru de Externe – *n.ed.*] au devenit feroci. Ar fi de dorit

ca sosirea unui nou ambasador sau a unor dispozițiuni formale să îngăduie încheierea rapidă a acestei afaceri fastidioase.

În scrisorile mele precedente nu v-am putut da niciun amănunt despre viața pe care o duc aici. Mă scol devreme, la 06.30 și, după ce îmi fac toaleta, plec la Cotroceni. Nu-i departe. Nu faci mai mult de 20 de minute cu trăsura de la palatul din oraș până la reședința de vară.

Ajuns la Cotroceni, iau o ceașcă de cafea cu lapte, însoțită obligatoriu de un pahar de apă cu dulceață. Aici se fac dulceturi minunate și dacă te duci la cineva în vizită, arareori nu ți se dă un pahar de apă cu dulceață, ca să îndrepte acreala lichidului. Odată cafeaua terminată, mă pun pe treabă și mă duc să iau dispoziții de la principe. Luăm dejunul la 11.30. Singurii meseni sunt cei din personalul casei (adică dom-

nul Friedländer, aghiotantul de serviciu, unul sau doi ofițeri de ordonanță, locotenentul din Garda Națională și cu mine). Principele mănâncă în apartamentul său. Dejunul e foarte simplu și se termină rapid. Ziua lucrăm, ceea ce nu e prea ușor; în continuu suntem deranjați de unul și altul, de miniștri ori de persoane de tot soiul venite la Palat. Aici e foarte puțin loc, așa că domnul Friedländer și cu mine lucrăm în același birou, care dă spre sala ofițerilor, ceea

Intrarea în țară a domnitorului Carol I

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Detronarea principelui Alexandru Ioan Cuza, la 11 februarie 1866, a ridicat acut problema găririi altui cap al statului. Alegerea oamenilor politici români, după căutări, conciliabule și, în cele din urmă, soluții oferite de împăratul francez Napoleon al III-lea și de sora de lapte a acestuia, Hortense Cornu (Magazin istoric, nr. 10-12/1998; 1/1999), s-a oprit la principele Carol de Hohenzollern, viitorul rege Carol I al României (1866-1914). Odată cu el, vine în țară Emile Picot, cel care îi va fi secretar între septembrie 1866 și decembrie 1867. Jurist, epigrafist și de o curiozitate luminată, francezul i-a fost de un real ajutor noului principe. El avea să rămână atașat toată viața de spațiul românesc, publicând memorii, studii, note despre Alexandru cel Bun, Antim Ivireanul, tiparul românesc în secolul al XVI-lea ș.a.

Publicăm în continuare câteva scrisori, traduse de noi, trimise de Emile Picot familiei în răstimpul cât a fost secretar princiar la București. Copiile acestor piese ne-au fost puse la dispoziție, cu desăvârșită amabilitate, de Gabriel Badea-Păun. La rândul său, acesta le-a primit de la descendenții secretarului lui Carol I. Am omis unele paragrafe deoarece se refereau la probleme strict de familie.

București, 25 septembrie 1866

Către sora lui, Cécile

[...] Străinătatea se ocupă mult de treburile românești, fără ca prin aceasta știrile transmise să fie prea exacte. Mai ales în redacția *La Presse*, jurnal oficios de curând apărut, e un oarecare Pierre Baragnon, care altădată a condus *Journal de Constantinople*, pe urmă a fost secretarul lui Vogoride, caimacamul Moldovei, și care azi e subvenționat de Turcia ca să răspundă, la întâmplare, calomniilor de tot felul. Articolele acestui domn Baragnon sunt cu atât mai periculoase, cu cât sunt

scrise perfid și publicul, care cunoaște sentimentele pro-guvernamentale ale jurnalu-

lui lui Clarigny, poate fi lesne indus în eroare.

Planul obișnuit de atac este ca principele Carol să fie prezentat drept agent al Prusiei, ceea ce e cu totul fals. Așa încearcă ziarele potrivnice să exploateze animozitatea destul de vie ce domnește în Franța contra domnului Bismarck, în ciuda declarațiilor lui La Valette [Charles Jean (1806-1881), ministru de Interne al Franței în acea vreme și girant al Ministerului de Externe – n.ed.].

În principiu, recunoașterea a fost hotărâtă. Probabil că principele va pleca peste câteva zile. Îl reține doar teama ca Europa să nu se mire de această călătorie,

Carol I

dacă Dunand n-are ocazia să trimită ceva la București. În ce mă privește, îți mărturisesc că, de vrei să mă gratifici cu lucrarea ta, o doresc pe hârtie obișnuită, neînțelegând să am aici decât cărți uzate.

Cât sunt la capitolul cărți, ar fi important pentru mine să am aici broșurile domnului cavaler Renier [Charles Alphonse (1809-1885), epigrafist francez. Membru al Académie des Inscriptions. Lucrarea evocată se află în *Mélanges d'épigraphie* – *n.ed.*] despre Troesmis. Mai multe persoane mi-au promis stampe și copii după inscripții – sigur sunt deja publicate. Aș vrea să pot controla pe dată documentele ce mi se vor da, cu rezultate deja cunoscute. Mulți se ocupă aici de antichități, dar nimeni nu are noțiuni solide și precise de epigrafie. Mi s-a spus că un oarecare căpitan Gorjan, aghiotant al principelui, traduce în românește lucrarea lui

Froehner [Wilhelm (1835-1925), arheolog german; conservator, o vreme, la Muzeul Luvru – *n.ed.*] despre Columna traiană. Traian rămâne eroul de predilecție al țării și această traducere, dacă se corectează greșelile care mișună în lucrarea acestui nemernic nenorocit, ar putea fi utilă.

Cumnatul consulului Franței [baronul Adolphe d'Avril (1822-1904), diplomat și scriitor. Consul general în România (1866), apoi ambasador în Chile – *n.ed.*], domnul Odobescu [Alexandru (1834-1895), scriitor și arheolog; ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în 1863 – *n.ed.*], fost ministru, a făcut acum câteva zile săpături într-un loc care ține, am impresia, de o proprietate a sa. Nu știu la ce au dus aceste cercetări; oricum, nu cred să fi dat la iveală vreun monument de valoare. S-a mărginit la o simplă identificare a incintei fortificate.

Dacă aud de vreo diplomă militară, aș vrea s-o am cu orice preț. Din păcate, n-am avut timp să mă gândesc serios la antichități fiindcă am destule pe cap. Atâta am de lucru, că sunt împiedicat să-ți scriu pe cât de des și de amănunțit mi-aș dori. În clipa de față, trebuie să clasez un număr considerabil de depeșe, pe care le lipesc în mape separate. E o treabă încurcată și de durată. Totul va merge bine când va fi de ajuns să punem în ordine scrisorile și depeșele primite în fiecare zi. Trebuie să citesc un număr mare de ziare, fac extrase, pe care le lipesc, pentru ca mai târziu să le leg într-un registru. Toate acestea îmi iau mult timp, de dimineața până seara, fără să mă mai pot gândi la vizite – mai ales la cele interesate –, pe care vreau să le fac amatorilor de antichități [...]

București, 5/17 octombrie
1866

Către mama sa

Solemnitatea distribuirii drapelelor gărzii cetățenești de către domnitorul Carol I, pe câmpul Cotroceni la 1867, litografie

Am primit scrisoarea ta din 9 ale acestei luni. Mă grăbesc să-ți răspund câteva cuvinte, ca să nu mă acuzi de neglijență. Vaporul a întârziat o zi și curierul ar fi trebuit să ajungă ieri, dar Dunărea e scăzută și furtunile atât de puternice, încât nu se poate circula noaptea.

Suntem gata să plecăm la Constantinopol. Fiecare e pregătit de drum. Așteptăm doar

ce nu ne îngăduie să ne sustragem vizitelor uneori inoportune ale unor persoane, cărora li se spun doar banalități.

Sunt aici unele apucături orientale, ori, dacă vrei, meridionale, și fără a mai vorbi de obiceiul dulceații pe care l-am amintit, pasiunea pentru fătăială e dusă la extrem. Toată lumea vrea să aibă o slujbă, nu pentru bani ori considerația adusă de funcția publică, ci ca să aibă mai multe ocazii să piardă timpul ori să trângă-nească. Asta e o mare nenorocire a administrației țării. Avem aici, ca să dau doar un exemplu, la biroul telegrafului, un tânăr foarte drăguț, vorbind perfect franțuzește și nemțește, proprietar al celei mai frumoase

case din oraș, cu domenii întinse în jurul Bucureștiului. Ei bine, în loc să rămână la el la țară și să se ocupe de agricultură, să crească vite ori să răsădească puieți, ceea ce, după părerea mea, ar fi o îndeletnicire categoric mai productivă și mai plăcută, omul se condamnă a fi un slujbaş mărunț ca să se poată plimba și pălăvrăgi în voie. De altfel, exemplul e prost ales, fiindcă tipul de care vorbesc își face bine datoria, ceea ce e lucru rar.

Revin la îndeletnicirile mele zilnice. Masa de seară e servită la 17.30. Principele vine în redingotă în zilele obișnuite, în vreme ce noi suntem în costum, dar nu cu cravată albă. La masă principele

are în dreapta sa pe aghiotant și în stânga pe domnul Friedländer. Cum nu voiam să par într-o condiție inferioară, am imaginat, încă de la început, să stau la mijlocul mesei, în fața principelui, având de o parte și de alta câte un ofițer. Se înțelege de la sine că acest aranjament se modifică în zilele festive.

Cina e totdeauna abundentă: patru sau cinci feluri, pe urmă o înghețată și un desert. În zilele obișnuite bem vinul locului; în ocazii

Toată lumea vrea să aibă o slujbă, nu pentru bani ori considerația adusă de funcția publică, ci ca să aibă mai multe ocazii să piardă timpul ori să trângă-nească. Asta e o mare nenorocire a administrației țării.

speciale, se scot din pivniță vinuri fine. Vinurile „extra” nu-s rele. Vinurile de Rin, furnizate de Mumm, Budesheimer, Steinberger-Cabinet, Johannisberger sunt chiar excelente.

După cină, rămânem puțin cu principele, apoi ne retragem și fiecare se întoarce la treburile lui. De obicei revin devreme la palat, deși aseară am părăsit Cotrocenii abia la 23.00.

Asta e viața mea de toate zilele, așa trece timpul până acum, fără cine știe ce distracții. Am fost bucuros să-l văd pe domnul Ubicini [Abdolomyne (1818-1884), istoric și publicist francez, filoromân. Prezent la București în timpul revoluției

de la 1848. A revenit aici în repetate rânduri. *Magazin istoric*, nr. 5-7/1989 – n.ed.], care pleacă astăzi și, deși se oprește la Belgrad, va fi în curând la Paris. Mi-a promis că o să vă dea vești despre mine și va putea povesti ce a văzut [...]

Cotroceni, 3 octombrie 1866

Către cumnatul lui

[...] E o rugămintă pe care vreau să ți-o fac de pe acum, ca mai târziu să nu uit. Sper din tot sufletul că vei putea expedia aici câteva exemplare din lucrarea ta despre St. Louis și gura fluviilor mediteraneene în general. Ceea ce spui despre teoria lui Elie Beau-

mont [(1798-1874), geolog francez. A întocmit – harta geologică a Franței. Teoria lui privea corelația între vechimea unui lanț muntos și poziția lui geografică – n.ed.] și unele principii acceptate ca literă de lege de majoritatea oamenilor de știință; mai ales în privința Dunării, unele persoane care se ocupă de subiect ar fi interesate. Ai putea oferi principelui un exemplar din memoriul tău, unul bibliotecii, altul lui Engelhart, la Galați, și, în sfârșit, dacă îmi trimiți unul sau două, o să încerc să le dau cea mai bună destinație posibilă. În orice caz, am să mă străduiesc să inserz câteva extrase în ziarele din țară, dacă nu imediat, puțin mai târziu. Vezi

O formulă devenită proverb și ce pare a fi existat dintotdeauna în vocabularul nostru. Și totuși, prima atestare documentară vine abia din scrierile lui

Ion Neculce, în secolul al XVIII-lea. Care să fie explicația? Continuăm cu partea a doua a articolului pe care am început să îl publicăm în numărul trecut.

„CAPUL CE SE PLEACĂ SABIA NU-L TAIE“

MATEI CAZACU

(Centre national de la recherche scientifique, Paris)

Ultimul exemplu pe care dorim să-l discutăm este nesigur, în orice caz nu are la origine o ofensă adusă mitropolitului, ci domnului țării.

Scena s-a petrecut în Moldova în 1612, când Ștefan Tomșa, ajutat de tătari, a învins armata pretendentului Constantin Movilă în bătălia de la Cornul lui Sas. Boierii căzuți prizonieri urma să piară cu toții sub securea călăului, cu o singură excepție, povestită de Miron Costin: „Iară pre Vasilie Stroici îl iertase Ștefan vodă, numai învățase pre Nicoriță armașul să-l ducă să vadză perirea celorlalți, să-i hie grije mai pre urmă de moarte, că era om tânăr Stroici și din casă mai vechiu și mai cinsteș decât toate casele în țară. Ce dzilele lui cele fârșite, cum să dzice cuvântul, văd-zând că merge la perire și

nu-i spusese armașul povestea, s-au apucat de sabia unui dărăban, să moară cu răscumpărare, că era om din hirea lui inimos. Ce l-au împresurat îndată dărăbanii și n-au apucat să scoată sabiia. Care lucru dac-au spus armașul lui Ștefan vodă, îndată au pus de l-au omorât și pre dânsul, răcnind: «Ai, câinele, au vrut să moară cu soții!».”

Și corpul, și sufletul

Cu aceeași ocazie, Ștefan Tomșa, fost mercenar în Occident în tinerețe, a arătat câți bani dădea pe știința de carte. Scrie tot Miron Costin:

„Pentru un diiac, care era foarte de treabă la scrisoare, s-au rugat boierii să-l ierte, că ieste cărturariu bun. Au răspuns: «Ha, ha, ha. Mai cărturar decât dracul nu este altul!» Și totuși l-au omorât și pre acela.”

În ianuarie 1813, Auguste Marie Balthazard Charles Pelletier, conte de Lagarde, un aristocrat francez emigrat în Rusia în vremea Revoluției, a ajuns la București venind de la Istanbul în cursul unei călătorii care l-a dus de la Moscova la Viena. Lagarde avea un vizitiu turc de la care a auzit un proverb turcesc care suna pe franțuzește: „la tête courbée n'est pas celle qu'il

depeșa care să anunțe că schimbul de scrisori a avut loc la Istanbul și că nava destinată principelui a sosit la Varna. Când vom afla, plecăm la Rusciuk [...]

Mulțumim lui Dumnezeu, lucrurile par să se lămurească. Poarta, după ordinele stăruitoare expediate de la Paris, cedează la punctul principal. Ea admite fraza astfel redactată: „Întrucât Majestatea Sa Imperială Sultanul confirmă printr-un firman de investitură demnitatea princiară asupra persoanei Mele și în descendența Mea în linie directă, Eu mă angajez, în numele Meu și în numele urmașilor mei, să respect riguros drepturile sale de suzeranitate asupra Principatelor Unite, care fac parte integrantă din Imperiul Otoman, în limitele fixate de Capitulații și de Tratatul de la Paris din 1856“. Nu mai există niciun inconvenient să se vorbească de scrisoarea prințului, care, în câteva zile, va fi publicată, cu siguranță, de toată presa europeană.

Pregătirile mele de drum sunt simple. M-am mărșăluit să achiziționez o pălărie cu fundul alb, pentru care a trebuit să plătesc 30 de franci. În câteva minute cufărul meu va fi gata.

Suita e formată în total din 20 de persoane; afară de aghiotanți, principele ia cu sine mai multe notabilități ale țării. Timpul nu pare să favorizeze călătoria. Plouă continuu de două zile, ceea ce îi bucură pe proprietari. Pământul era atât de uscat, încât a fost peste puțină să se facă arături ori semănături.

Mă întreb, mamă dragă, ce calendar folosim. Calendarul oficial e încă cel după stil vechi, al grecilor și rușilor. E o întârziere de 12 zile față de cel reformat sau gregorian. Regula cere să se alăture stilul nou la cel vechi, cum am făcut-o la începutul acestei scrisori [...]

Azi trebuie să întocmesc un proiect de proclamație către

țară, care va fi probabil tipărit mâine dimineață. Trebuie timp pentru a fi cântărită fiecare frază și fiecare cuvânt, ca să fie apoi traduse în limba română și trimise la tipar.

În drum spre Constantinopol, vom folosi calea ferată de la Rusciuk la Varna, care e aproape terminată și a cărei inaugurare va avea loc în curând. La Varna ne așteaptă un vas trimis de la Constantinopol. Sunt necesare 24 de ore pentru a face călătoria, dacă marea nu e prea agitată. Vrem să fim la Istanbul pe la amiază și principele se va duce la sultan în aceeași zi. Va trebui să iau note în timpul călătoriei și probabil să trimit corespondențe ziarelor. ■

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache luni-vineri de la 13.15

Radio
România
Cultural

cultural.srr.ro

Petru Rareș, tabloul votiv din naosul Mănăstirii Dobrovăț

l-au înbrăcat cu caftan, să fie iarăși domnu în Moldova“.

Observăm aici că simulacru de execuție se justifica prin ofensa adusă de Rareș sultanului, care îl considera „hain“, adică trădător, deoarece se aliase cu dușmanii săi, imperialii, ceea ce era strictul adevăr. Rareș încheiase în 1535 un tratat de alianță cu Ferdinand de Austria, fratele lui Carol Quintul, care domnea peste partea orientală a imperiului. Soliman jurase să-l pedepsească trecând cu calul peste el, deci pedeapsa era moartea. Dar, îmbunat cu daruri bogate (peste 50.000 de florini de aur) și sfătuit și de marele vizir Lufti pașa (care primise de la Rareș două perle „de mărirea perelor“), Soliman a acceptat formula simulacrului de execuție în virtutea preceptului „capul plecat sabia nu-l taie“. Că acesta este sensul întregului ritual din 1540 ne-o dovedește un caz petrecut un secol mai târziu.

Eroul acestui episod tragicomic a fost Mehmet Abaza, pașa de Nicopol pe Dunăre în prima jumătate a secolului al XVII-lea, considerat de contemporani „cel mai viteaz și mai vestit dintre pașalele Europei“. Cumpărat desigur cu sume mari de bani, Abaza pașa l-a recunoscut pe Matei din Brâncoveni, boierul oltean ales domn de „țară“ în 1632, voevod împotriva candidatului oficial al Porții, Radu Iliș. Pe scurt, l-a îmbrăcat cu caftan și i-a furnizat o suită de surlari și oșteni pentru alaiul domnesc cu care Matei, devenit Basarab, și-a făcut intrarea în București. După care a învins oștile lui Radu Iliș, venit cu firman împărătesc, în bătălia de la Plumbuita (21 octombrie 1632), un adevărat spectacol pentru locuitori, căci, scrie Radu Popescu, „bucureștenii cu copiii să suea pe garduri de să uita cum se bate războiul“.

Hotărât să obțină confirmarea sultanului, Matei Basarab, sfătuit și sprijinit puternic de Abaza pașa, s-a prezentat la Istanbul în fruntea unei delegații de circa 600 de persoane reprezentând toate straturile societății și și-a pledat cauza cu mare dibăcie, dând vina pe grecii acuzați că au „spart grădina împăratului“ (recte Țara Românească, numită și „cămara împărăției“). Matei a obținut astfel firmanul de domnie, nu înainte însă de a accepta triplarea haraciului anual, de la 45.000 la 130.000 de taleri, o monedă cântărind 28,5 grame de argint, strămoșul dolarului.

Psihodrama, presărată cu intervenții ale grecilor din Istanbul, pledoariile partizanilor lui Matei, diverse șantaje și certuri între demnitarii

Porții („viziri, muftiu, capudan-pașa și alți sfetnici“), a durat o lună întreagă. În acest context trebuie să fi avut loc și răfuiala sultanului Murad al IV-lea cu Abaza pașa. Cronica-ur otoman Naima (1654/55-1716), un istoric foarte bine informat, povestește că, „în timp ce Abaza era serdar [comandant militar] în partea Țării Românești, se făcuseră plângeri din cauza tiraniei lui. Atunci padișahul se gândise să-l omoare. Acesta, arătând însă credință și luându-și angajamente, îi fusese zgâriată numai ceafa de însăși mâna sultanului, pentru ca jurământul să fie îndeplinit. Vindecându-i-se rana, el își făcu mulți prieteni la Adrianopol.“

Furcile Caudine

Episodul ni se pare foarte caracteristic, deoarece aici avem clar de a face cu un simulacru de execuție. Ritualul nu era considerat înjositor pentru victimă, care avea multe pe conștiință, și surprinde chiar prin mărinimia sultanului: la urma urmei,

Sultanul Süleyman

faut couper". Pe românește înseamnă exact ceea ce spune Ion Neculce și corespunde simulacrului de execuție rusească. Deși nu este niciodată explicat în izvoare, sau poate că nu știm noi, acest obicei poate fi observat mai întâi în contextul campaniilor militare otomane. Un bun exemplu este expediția de pradă din Transilvania din 1438 condusă de sultanul Murad al II-lea în persoană, întovărit de Vlad Dracul, domnul Țării Românești. Ajunși la Sebeș, otomanii se pregătesc de asediu, deoarece întăriturile orașului erau slabe. Iată însă că Vlad Dracul se prezintă în fața zidurilor și-i convinge pe sași să predea cetatea de bună voie, căci altfel otomanii vor jefui și incendia orașul și vor ucide pe toți locuitorii prinși cu arma în mână. Dacă însă se predau de bună voie, locuitorii vor fi conduși în Imperiul Otoman

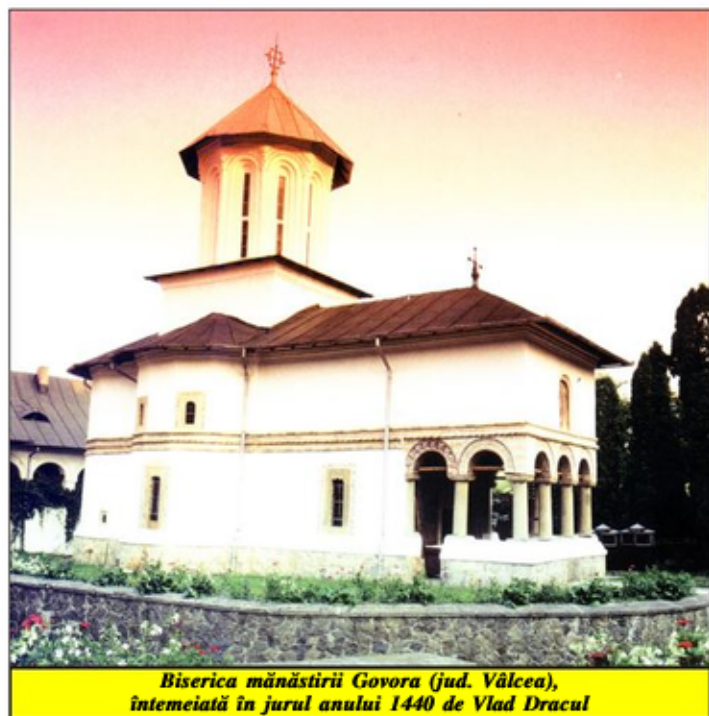
teferi și cu toate bunurile lor, li se vor da pământuri de cultivat și vor putea, după o vreme (de obicei șapte ani), reveni în patrie. „Și am văzut că totul s-a petrecut așa cum l-a promis”, scrie peste ani George de Ungaria, un tânăr sas care a ales calea rezistenței până la capăt într-un turn, incendiat apoi de năvălitori, și a fost capturat mai mult mort decât viu, dus în lanțuri și vândut ca rob la otomani. În altă parte a lucrării sale (apărută la Roma în 1480 și care a cunoscut mai multe ediții), George, devenit acum călugăr dominican, scrie că otomanii preferă pe cât este posibil să captureze de vii pe creștini și că-i omoară doar dacă aceștia se împotrivesc cu armele. Ideea era că în acest mod răpesc de două ori pe creștin, odată corpul și în al doilea rând sufletul, pe care încearcă să-l „pervertească” prin convertirea la islam.

Sultanul Murad al II-lea antrenându-se la tirul cu arc

Sultanul îi zgârie ceafa

Un caz precis identificat s-a petrecut la Istanbul în 1540 și privește direct istoria românească. Voevodul Moldovei Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546), izgonit de pe tron în urma unei campanii otomane, s-a hotărât să facă pace cu otomanii cerând iertare sultanului Soliman cel Mareș. Amintirea acestui episod important s-a conservat două secole și a fost înregistrată de Ion Neculce în *O samă de cuvinte*: „Iară după ce s-au dus Petru-vodă la Poartă, așa vorbăscu oamenii, că au grăit viziriul Împăratului să-l iarte și să-l puie iar domnu în Moldova. Iar împăratul au răspuns că-i giurat, până nu va trece cu calul preste dânsul, să nu-l lasă. Decii viziriul au zis că-i «pré lesne a plini măriia-ta giurământul». Și l-au scos la câmpu și l-au culcat la pământ, învălit într-un harariu [pânză groasă de sac], și l-au sărit împăratul de trii ori cu calul. Iar alții zic că au șezut supt un pod și împăratul au trecut de trii ori pe pod. Decii

Biserica mănăstirii Govora (jud. Vâlcea), întemeiată în jurul anului 1440 de Vlad Dracul

A fost odată ca niciodată

Mutu, Mut, Zău, Tatăl Călușului sunt nume sub care putem descoperi pe divinitatea protectoare a cailor, dar și a timpului cald (vara).

Personaj ciudat în comportament, acoperit de mister, Mutu' este obligatoriu ca prezență în ceata de călușari. Călușarii jurau legământul în fața Mutului, într-un loc ferit de privirile străinilor. Așa erau afir-

Călușarii vindecă un copil „luat din Rusaliu”...

mate credința în Căluș, ascultarea totală față de Vătaf (Staroste) și renunțarea la plăcerile lumești în zilele în care jucau Călușul. Mutu își făcea simțită prezența în ceată direct, prin mișcările și gesturile pe care le comitea în timpul jocului său sau indirect, prin cele două obiecte-simbol din recuzită: Steagul Călușului și Ciocul Călușului.

MUTU' FĂCEA LEGEA...

Dr. GEORGETA ROȘU

Semănând cu personaje din obiceiurile altor popoare (arlechin, bufon, nebun), Mutu' este costumat cu haine vechi, rupte și peticite, poartă pălărie (sau căciulă) și mască, iar la brâu se încinge cu o legătură din sfoară, de care atârnă usturoiul și pelinul, plante protectoare (prin calitățile lor apotropaice); în mână ține fie sabia (adesea vopsită în roșu), fie biciul (cu care atinge pe actanții care participă la eveniment: călușari, gazde, vecini).

În unele zone (Teleorman), Mutu' purta adesea haine de femeie și făcea „gesturi prosteste”, de aici venindu-i și numele de „proasta din Căluș”. Tot la brâu poartă Ciocul Călușului, un lemn cioplit care simbolizează falusul.

Nu orice persoană putea „să facă” rolul Mutului. Cel ales de ceată să joace rolul Mutului trebuia să fie un bărbat tânăr, în putere, aproape un atlet.

Dansurile pe care le interpreta, mersul în mâini pe uliță, cățărutul pe coama caselor sau în pomii foarte înalți îl transformau într-un

veritabil personaj de circ, care trebuia să capteze atenția întregii asistențe, să o țină conectată la reprezentația oferită de călușari.

Mutu alerga înaintea cetei și deschidea porțile gospodăriei, trasa cercul (magic) în interiorul căruia urma să danseze călușarii, iar apoi, în timpul dansului, mima tot felul de scene, se amuza, acționa după propria plăcere, lovind cu paloșul sau biciul pe călușarii care dansau sau pe celelalte persoane, de pe margini (gazde, vecini, copiii adunați din tot satul, care urmau de obicei ceata călușarilor peste tot). Mutu' se tăvălea, săruta fetele nemăritate, dar și pe neveste; stârnea hazul copiilor, avea însă o singură opreliște. Să nu vorbească cu nimeni.

Mai mult, cel ales Mut nu avea voie să vorbească în cursul zilelor când juca în Căluș. Cei care încălcau legea (jurământul călușarilor) erau aspru pedepsiți (corporal). La nivelul imaginarului popular, ceata călușarilor avea puterea magică de a ajuta pe tinerele

Abaza paşa nu se comportase altfel decât înaintaşul său Mehmet Mihaloglu, paşa de Nicopol la începutul secolului al XVI-lea, care numea şi răsturna domni în Ţara Românească între 1508 şi 1530, tăind capul lui Vlad cel Tânăr (1512) şi încercând chiar să transforme ţara în pašalâc, în 1522. E drept că Mehmet Mihaloglu avea sânge românesc, mama lui fiind soră cu cei patru fraţi Craioveşti, Barbu, Pârvu, Radu şi Danciu, iar prin tatăl său Ali el cobora dintr-o ilustră familie otomană din vremea sultanului Osman (1290-1320), întemeietorul statului şi dinastiei ce-i purta numele.

Constatăm astfel că simulacru de execuţie a fost practicat atât de ruşi, cât şi de români şi de otomani şi că expresia care îl întovărăşea şi rezuma, în chip explicit sau nu, depăşeşte cu mult spaţiul carpato-dunărean. În culegerea de proverbe româneşti, Iuliu Zanne credea că originea îndepărtată a acestui dicton s-ar găsi în evanghelii. Mărturisim că nu am reuşit să identificăm acest pasaj, dar gândul ne duce către o mărturie mai veche. Este vorba de episodul de la Furcile Caudine (*furculae Caudinae*), o trecătoare îngustă din sudul Italiei, unde o armată romană, blocată fără putinţă de scăpare, a fost obligată de samniţi să treacă, dezarmată, pe sub un jug (321 î.H.). Pentru Herennius Pontius, tatăl generalului samnit

C. Pontius, consultat asupra deciziei finale, alternativa era următoarea: fie să le dea drumul romanilor cu cinste şi astfel să-şi asigure pacea şi alianţa unui popor puternic, fie să-i ucidă pe toţi, ceea ce avea ca efect eliminarea oricărei ameninţări din partea romanilor vreme de mai multe generaţii. Niciunul dintre cei doi termeni ai alternativei nu convenea însă armatei samnite, care a ales o a treia soluţie,

Miniatură medievală înfăţişând episodul Furcilor Caudine

intermediară: eliberarea romanilor după ce li se impunea „să suporte legile pe care dreptul războiului permitea să fie impuse învinşilor“. Fără arme şi armuri, cu un minimum de îmbrăcăminte pe ei, romanii trecură pe sub jug: mai întâi cei doi consuli fără mantale, „pe jumătate dezbrăcaţi“, apoi ofiţerii, subofiţerii şi în fine simplii soldaţi. Samniţii, pe două rânduri şi înarmaţi până-n dinţi, îi insultau şi-şi băteau joc de romani, dintre care unii au fost răniţi şi alţii chiar omorâţi. „Cu toţii şi-au plecat capul sub jug şi, ceea

ce era oarecum cel mai groaznic, au trecut sub privirile duşmanilor. Când au ieşit din defileu, deşi, ca unor oameni scăpaţi din infern, li s-a părut că văd lumina zilei pentru prima dată, aceasta, descoperindu-le cât de umilitoare era situaţia armatei, le-a fost mai grea de suportat decât orice fel de moarte“. (Tit-Liviu, *Ab urbe condita*, IX, 5-6).

Trecerea pe sub jug şi plecarea capului la cheremul duşmanilor este şi ea un simulacru de execuţie, care însă mai mult i-a înverşunat pe romani, dând astfel dreptate bătrânului Herennius, care avertizase pe samniţi că această soluţie nu era de natură nici să şi-i facă prieteni, nici să se descotorosească de duşmani. Vedem deci că episodul Furcilor Caudine, deşi asemănător în aparenţă cu exemplele ruseşti, româneşti şi otomane citate mai sus, are o finalitate deosebită, deoarece nu se aplică unui caz individual într-un cadru spaţial (ţară, oraş) şi ierarhic (suveran-supus) bine definit.

Practica judiciară a simulacrului de execuţie şi formula rituală „Capul plecat sabia nu-l taie“ se vedeşte astfel de origine străveche şi cu o răspândire care depăşeşte cu mult teritoriul României de azi. Prin urmare, ea nu poate fi expresia „originală“ a „sufletului“ românesc şi nici măcar o trăsătură definitorie a psihologiei sale. ■

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Buget cât pentru cinci tancuri ● Dacă voi nu aveți agentură, ne facem noi, deși nu avem voie ● Servicii de informații particulare ● Să joci whist știind ce cărți are adversarul ● Intrați în sediul serviciului fără să te controleze nimeni; trebuia doar să știi că este acolo ● Cum le-au ușurat englezii munca cekiștilor ● Boșii înlocuiți de bolșevici ● Documente false, din patriotism ● „Scrisoarea Zinoviev“, cu certificat de garanție de la MI5 și MI6 ● Cristian Rakovski dezmente, laburiștii pierd alegerile

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Sfârșitul războiului a adus o scurtă perioadă de bucurie în rândurile celor două servicii secrete ale Marii Britanii, de a căror istorie ne ocupăm (începând cu Magazin istoric, nr. 2/2013), bazându-ne mai ales pe cărțile lui Christopher Andrew, *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5), Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp., respectiv Keith Jeffrey, *The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*, Bloomsbury, 2010, XXI+810pp.+32 pl. Încetarea operațiilor militare și nevoile economice pentru refacerea țării după efortul din timpul războiului au pus rapid problema utilității lor în vreme de pace, a dimensiunilor necesare și implicit a bugetelor ce mai puteau fi alocate, cu evidente implicații asupra efectivelor celor două agenții.

Cu cele mai mari dificultăți s-a confruntat serviciul lui Vernon Kell, MI5. El avea de îndurat concurența unei structuri nou înființate și puse sub conducerea lui Sir Basil Thomson, în cadrul Scotland Yard, căreia îi revenea lupta contra mișcărilor subversive, în primul rând a comuniștilor (*Magazin istoric*, nr. 2/2013).

Probabil că niciodată vreun șef de serviciu secret nu va spune că banii alocați sunt suficienți. Totuși, reducerile bugetare din

primii ani de după război amenințau buna funcționare a celor două servicii de informații. Astfel, la MI5, bugetul pentru 1920 echivala cu suma necesară pentru testarea a cinci tancuri Mark V pe distanța de 1.000 de mile. Personalul se redusese de la 844 de oameni în momentul Armistițiului, la 151 în mai 1920 și continua să scadă. La sfârșitul anului 1926, unul dintre cei mai capabili ofițeri pleca din serviciu, nemulțumit de salariu, și mergea să organizeze o structură de informații pentru

nemăritate să se căsătorească, iar pe nevestele fără copii „să rămână grele“.

In timpul jocului se petrecea un transfer magic al fertilității divine, care grăbea căsătoria și fertilizarea simbolică a nevestelor prin atingerea cu falusul. De aceea era musai ca acestea să joace în hora călușarilor și să se lase atinse de falusul din lemn, purtat la brâu de Mut.

Dar cele mai numeroase erau situațiile în care călușarii trebuia să-i vindece pe cei „luați din Rusalii“. De obicei, aceștia erau bolnavi care sufereau de afecțiuni neuropsihice. Bolnavul (femeie, bărbat, copil) era așezat de rude în curte,

pe pământ sau într-o poiană din pădurea cea mai apropiată. Urma „o consultație“ a celui aflat în suferință pentru a fi siguri că acesta „era luat din Căluș“. Vătaful venea lângă bolnav însoțit de muzicanți, puși să intoneze cântece de

joc. Dacă suferindul își mișca mâinile sau picioarele sau își schimba expresia feței, se considerau că erau semne clare că respectivul „fusesse luat din Rusalii“ și existau speranțe de vindecare. Urma aplicarea tratamentului. În unele situații familia bolnavului primea amestecuri de plante, din care trebuia să prepare ceaiuri pe care să le bea sau cu care să fie afumat cel suferind...

... și alți bolnavi, care vin plini de speranță

Alteori, bolnavul era bătut (simbolic) la tălpi, cu bățul, pentru a fi gonită boala pe pustii... Urma dansul călușarilor. Mutu'și ceata de călușari transmiteau prin jocul lor, prin gesturile pe care le făceau înclăștarea în lupta cu Ielele (Rusaliile), adversarele nevăzute, de temut, cu puteri nebănuite, vinovate de suferința celor care urma să fie lecuiți.

Prin zgomotul produs de lovirea bețelor, prin sunetele provocate de atingerea pintenilor și a zurgălăilor, prin tropotitul picioarelor și strigături și comenzi numai de ei știute, călușarii speriau și alungau duhurile rele, aducând vindecarea mult așteptată bolnavului.

După vindecare, în unele zone se merge cu colinda pe la casele gospodarilor; călușarii joacă în fiecare gospodărie lângă o farfurie cu usturoi și sare, pentru a aduce gazdelor sănătate și prosperitate. Din sarea aceasta se pune în mâncarea vitelor, pentru a da cât mai mult lapte. Pentru dansul lor călușarii primesc răsplătă vin, vișinată, bere, prăjituri, dar și bani. Bani sunt strânși de Vătaf și împărțiți între membrii cetei „la spatul“ Călușului.

Este bine de știut de către cititorii noștri că obiceiul „Călușului“ a fost recunoscut de UNESCO, în 2005, drept „capodoperă a Patrimoniului Oral și Imaterial al Umanității“. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

era considerată mișcarea bolșevică. Pentru că inițial, subversiunea comunistă, nu serviciul de spionaj al U.R.S.S. a fost considerată ținta principală. La sfârșitul Primului Război Mondial, șeful Statului Major Imperial al armatei britanice, Sir Henry Wilson, proclamase: „Pericolul principal pentru noi nu mai sunt boșii, ci bolșevicii”. Totuși, a fost organizată o formă de cooperare britanico-francezo-belgiană în decembrie 1921, la inițiativa colonelului Stewart Menzies (*Magazin istoric*, nr. 3-7/1996), care să supravegheze Germania. Inițial s-a ocupat și de mișcarea comunistă, dar apoi s-a orientat doar către evoluțiile din Germania, mai ales din punct de vedere militar.

În mai 1920, au început la Londra negocierile între britanici și sovietici pentru încheierea unui acord comercial. Premierul britanic Lloyd George nu se mai temea, în mod realist, de primejdia unei revoluții mondiale bolșevice. Și Moscova era interesată să iasă din izolarea diplomatică internațională ce îi fusese impusă după revoluția din octombrie. Ceea ce nu îl împiedica pe Lenin să transmită delegației aflate la Londra: „Porcul ăla de Lloyd George nu are scrupule sau rușine să vă mintă. Să nu credeți un cuvânt din ce vă spune”. Șeful MI6 a fost încântat să îi pună în față prim-ministrului britanic textul telegrammei descifrate. Printre membrii *establishmentului* militar și de informații, ca și printre mulți conservatori exista o mare temere față de orice deschidere către Moscova, care ar fi permis acestuia să desfășoare, sub acoperire diplomatică, propaganda sa de pe teritoriul britanic. De aceea, au făcut tot posibilul să torpileze orice astfel de mișcare. L-au alimentat pe premier cu un flux de informații despre contactele

subversive ale membrilor delegației comerciale sovietice cu reprezentanții partidului comunist britanic, despre introducerea în țară a unor bijuterii ale fostei familii țariste, aduse prin țările scandinave, pentru a fi vândute și banii folosiți pentru propaganda comunistă. Cu toate acestea, acordul comercial a fost semnat la 13 martie 1921. O reprezentanță comercială sovietică a fost deschisă la Londra. Aveau să mai treacă încă patru ani până la stabilirea relațiilor diplomatice între Marea Britanie și U.R.S.S.

Sir Henry Wilson

Până atunci, serviciile secrete au provocat un prim incident în vara lui 1921. Stația din Tallin (capitala Estoniei) a trimis la Londra câteva sute de documente care ar fi fost sustrate de un agent de încredere din biroul lui Litvinov din Tallin, pe atunci adjunct al comisarului poporului pentru Afaceri Externe. Documentele dovedeau un intens schimb de telegrame între Tallin, Moscova și misiunea economică din Londra privind sprijinirea mișcărilor subversive din Irlanda și India. În baza acelor documente, Foreign Office a dat publi-

cității un protest ferm. Moscova a negat orice astfel de acțiune. Așa cum au dovedit interceptările efectuate de GC&CS, nu existase niciun fel de trafic radio între Tallin și Londra, iar documentele s-au dovedit în final false.

Ceva mai complicat a fost episodul din 1924, din momentul stabilirii relațiilor diplomatice între cele două țări, cunoscut sub numele de „scrisoarea Zinoviev”. La 22 ianuarie se instala la putere primul guvern laburist din istoria Marii Britanii, condus de Ramsay MacDonald. Minoritar, guvernul depindea de sprijinul în Parlament oferit de Partidul Liberal. Încă de la început premierul și-a manifestat neîncrederea în informațiile furnizate de serviciile secrete despre sprijinirea

Partidul Conservator. Tot din cauza lipsei de bani, Kell se plânga că nu putea întreține o agentură. Pretext pentru colegii de la MI6 să își creeze una proprie, în „interesul muncii”, pe teritoriul Marii Britanii, deși conform legii nu aveau voie să facă așa ceva. Pentru a suplini lipsa agenturii, Kell a recurs la sprijinul unor organizații particulare de informații, precum cea creată de oameni de afaceri conservatori, ce doreau supravegherea mișcării sindicale și a celei comuniste. Una dintre acestea a fost Organizația Makgill, cu care a colaborat și MI6. În sfârșit, Kell a creat un club al foștilor ofițeri care lucraseră în serviciu, cărora le cerea sprijinul în situații deosebite.

Reducerea bugetare au afectat și efectivele lui MI6. În 1919, în Centrala de la Londra se aflau 50 oameni, iar pe teren, în diferite țări, 72 de ofițeri, plus personalul auxiliar. În 1923, în Centrală mai erau doar 16 ofițeri, iar pe teren 48. MI6 a găsit o sursă de finanțare suplimentară în taxa percepută pentru eliberarea pașapoartelor. De asemenea, pe măsură ce se contura posibilitatea ajungerii la guvernare a laburiștilor, care nu simpatizau deloc serviciile de informații, s-au căutat soluții pentru crearea unor depozite, care să permită serviciului să supraviețuiască.

Imediat după război, serviciile de criptare și decriptare ale Armatei și Amiralității au fost unificate în cadrul Școlii Guvernamentale de Coduri și Cifruri (GC&CS). A urmat un mic război cine să controleze noua instituție. Amiralitatea și-o dorea foarte mult. Foreign Office (Ministerul de Externe), de asemenea. Până la urmă, a ajuns în curtea lui MI6, deci tot la Ministerul de Externe. Informațiile obținute prin spargerea codurilor diplomatice și militare erau extrem de prețioase. Premierul britanic

Lloyd George spunea, de exemplu, că în timpul negocierilor cu sovieticii pentru semnarea unui acord comercial s-a simțit ca un jucător de whist care știa ce cărți are în mână adversarul.

In anumită doză de amatorism a mai caracterizat o vreme activitatea celor două servicii. Astfel, problema protecției informațiilor nu s-a pus decât în iulie 1926, în urma a două spargeri făcute la Guvern, una dintre ele cu scopul clar de a fura documente secrete. Măsurile luate au fost minime: un mai atent

control al persoanelor care intrau în instituții și instalarea unor fișete metalice pentru păstrarea documentelor. Și în interiorul serviciului măsurile de securitate erau aproape inexistente. Un fost salariat își aducea aminte că nu se făceau verificări la angajare, nu exista control la intrare, nu se eliberau permise de intrare și singura indicație era să nu spună nimănui, nici măcar familiei unde lucrau.

La MI6, multă vreme rezidenții și ofițerii de teren plecau în misiune fără o instruire corespunzătoare, trebuind să învețe meseria din mers. Cum cei care acționau pe spațiul rusesc erau cel mai adesea

de origine sau descendență rusă, gândeau foarte asemănător cu agenții pe care îi recrutau și aveau tendința să simpatizeze cu ei, ceea ce le altera spiritul critic față de informațiile furnizate și îi făcea pradă ușoară pentru infiltrările Cekăi sovietice. În plus, organizațiile de emigranți ruși din diferite capitale, principalii furnizori de agenți, păstrau strânse legături între ele, ceea ce permitea identificarea cu ușurință a agenților și ofițerilor de legătură.

Primul deceniu de după război a fost marcat de câteva acțiuni comune ale celor două servicii contra noului inamic principal, cum

Pastila de cuvinte

Discutăm, în continuare, numele diverselor monede românești. Printre cele mai vechi sunt aspru, introdus deja din numărul trecut al revistei, și perper.

NUME DE MONEDE

Academician MARIUS SALA

Aspru este explicat în *Dicționarul Academiei* al lui Sextil Pușcariu astfel: „cea mai mică monedă turcească de argint de pe vremuri, valorând în țările românești (în secolul al XVII-lea) a șasea parte

dintr-un *potronic de argint* și a douăsprezecea dintr-un *florint de argint*“. În excelenta lucrare coordonată de Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *Instituțiile feudale din țările române. Dicționar* (București, 1988, p. 29), se subliniază faptul că valoarea acestei monede a variat în timp, mai ales după ce în secolul al XVI-lea turcii au emis și aspri de aramă (care în Țara Românească apar în 1566), valorând jumătate din asprul de argint.

În plus, în Moldova, în afară de aspru de argint au mai circulat aspri genovezi și aspri tătărești (a existat și o monedă de aramă, *accea*, bătută de Ion Vodă cel Viteaz în 1573). Devalorizarea treptată a asprului a continuat și în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, când talerul german ajunge la 100 aspri, iar la sfârșitul secolului al XVII-lea, când otomanii au introdus piastrul, asprul devine un submultiplu al piastrului (un piastru valora 120 de aspri). La introducerea lirei turcești este scos din circulație.

Taler moldovenesc emis de Despot Vodă la 1562

La originea îndepărtată avem latinescul *asper* „aspru“, transmis tuturor limbilor romanice, inclusiv românei. În expresia *nummus asper* el însemna „monedă nouă și deci aspră, fiindu-i părțile în relief netocite încă

prin comerț“ (*Dicționarul Academiei*). Era un dublet al adjectivului *asper*. Până să ajungă la noi a intrat în greaca medie (*aspron*). În legătură cu originea apropiată există două păreri. În *Dicționarul Academiei* s.v. *aspru*, la Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române* (București, 2001) și în *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR) I, A-B (București, 2011), se susține că termenul a pătruns direct din mediogreacă. Cealaltă explicație vede în *aspru* un cuvânt grec pătruns prin slavonă (H. Mihăescu, *Înfluența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966, p. 161: „Din cercetarea documentelor slavo-române rezultă că în veacul al XV-lea au circulat în ținuturile noastre 55 de elenisme“). Printre acestea sunt menționate *aspru* și alte două nume de monede, *dinar* și *perper*. Aceeași părere are Coman Lupu (*Din istoricul numelor de monede în limba română*): „acest cuvânt, de origine

de către Moscova a mișcărilor revendicative din Marea Britanie. Avea să își schimbe destul de repede opiniile, pus în fața unui val de greve. Dar la 2 februarie decidea să recunoască *de jure* guvernul sovietic.

Ministrul de Interne din noul guvern a continuat să acorde mandat MI5 pentru interceptarea corespondenței membrilor partidului comunist (în mod curios, până în 1937 nu era nevoie de mandat pentru a intercepta convorbirile telefonice).

În vara lui 1924 liberalii au retras

sprijinul în Parlament și MacDonald a fost silit să convoace alegeri generale pentru 29 octombrie. La 15 septembrie stația MI6 de la Tallin transmite la Londra textul unei scrisori semnate de Zinoviev, liderul Cominternului, și alți doi membri ai Comitetului Executiv, prin care li se cerea comuniștilor britanici să exercite presiuni asupra guvernului britanic pentru ratificarea tratatului sovieto-britanic din vara aceluși an și să se pregătească pentru declanșarea revoluției bolșevice în țară. La 9 octombrie, MI6 trimite copii ale scrisorii, însoțite de o notă în care se insistă asupra caracterului său autentic, către Foreign Office, MI5, Scotland Yard și alte ministere. Cerându-se detalii care să autentifice scrisoarea, serviciul informațional că un agent din Organizația Makgill, infiltrat în partidul comunist britanic, a raportat că scrisoarea a fost discutată în comitetul central. Avea să se dovedească apoi că agentul

respectiv nu scrisese în raportul inițial așa ceva. Abia într-o discuție ulterioară cu ofițerul de legătură ar fi făcut declarația respectivă. S-a mai dovedit că scrisoarea interceptată nu fusese scrisă în engleză, cum se afirmase inițial, ci fusese tradusă de o secretară a stației din Tallin din rusă. MI5 știa cu siguranță că scrisoarea nu fusese discutată în comitetul central al partidului comunist, pentru că avea un agent infiltrat acolo, dar nu a comunicat acest lucru.

Pe baza informațiilor furnizate, subsecretarul de stat permanent din Foreign Office l-a convins pe prim-ministru să dea publicității un protest. În aceeași zi, 24 octombrie, ziarul conservator *Daily Mail* a

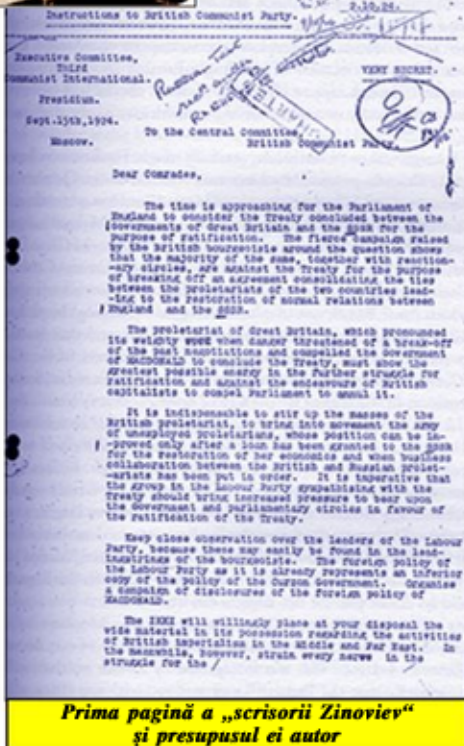
publicat textul scrisorii. Deși însărcinatul cu afaceri sovietice la Londra, Cristian Rakovski, a dat o dezmințire, Partidul Laburist a pierdut alegerile.

Noul guvern conservator a creat o comisie de anchetă, condusă de secretarul de stat de la Foreign Office, Austen Chamberlain, care a conchis că scrisoarea era una autentică. La 16 decembrie, MI5 furniza un nou document fals, o stenogramă a discuțiilor din guvernul sovietic, potrivit căreia Cicerin, comisarul poporului pentru Afaceri Străine, ar fi afirmat că scrisoarea lui Zinoviev fusese distorsionată de președintele partidului comunist din Marea Britanie.

Un grup de ofițeri din serviciile secrete, foști și activi, cu acordul cole-

gilor din armată și al unor politicieni, hotărâseră că aveau sarcina patriotică de a interveni și îndepărta un guvern care punea în pericol soarta regatului prin apropierea sa de Moscova.

(Va urma)

Prima pagină a „scrisorii Zinoviev” și presupusul ei autor

Eveniment

COLOCVIILE PUTNEI, EDIȚIA A XIII-A

La 7 martie a.c., Institutul de Istorie „N. Iorga” din București a fost gazda (și coorganizatorul) unei reuniuni științifice de o factură deosebită: a XIII-a ediție a Colocviilor Putnei. Istoria acestor reuniuni începe în anul când s-a comemorat împlinirea unei jumătăți de mileniu de la

*Mănăstirea Putna, prima ctitorie a lui Ștefan cel Mare
(sus, în stânga, portretul său din Tetraevangeliiarul de la Mănăstirea Humor)*

moartea lui Ștefan cel Mare. Atunci, Mănăstirea Putna a organizat un simpozion cu participare internațională, desfășurat între 18 și 25 aprilie 2004. Comunicările prezentate au fost reunite (împreună cu alte câteva texte) în volumul Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine (514 p. + ilustrații alb-negru și color), apărut spre sfârșitul aceluși an. Buna primire de care s-au bucurat atât simpozionul, cât și volumul a sugerat crearea unor structuri care să permită continuarea cercetărilor privind epoca lui Ștefan cel Mare, să le încurajeze și să le valorifice într-un cadru adecvat.

ȘTEFAN S. GOROVEI

Astfel s-a hotărât întemeierea Centrului de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare” al Sfintei Mănăstiri Putna, care a luat ființă la 2 ianuarie 2005. Programul de activitate a prevăzut, de la început, organizarea unor reuniuni

științifice „atât la Putna, cât și în afara zidurilor mănăstirii, în centre academice și universitare”, precum și editarea unei reviste cu apariție bianuală, în care să fie valorificate, cu prioritate, rezultatele cercetărilor inițiate de Centru. Așa a apărut, în

vara anului 2005, primul număr al revistei *Analele Putnei*. Tot atunci s-a stabilit ca reuniunile științifice patronate de Centrul „Ștefan cel Mare” să poarte numele *Colocviile Putnei*; cel dintâi din șirul acestora a fost socotit cel organizat la Universitatea

greacă, pătrunde în limba română prin filieră slavă, odată cu moneda pe care o denumea" (p. 16). *Aspru* apare și în cele două dicționare pentru limba veche: *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600* (redactor responsabil: Gh. Bolocan), București, 1981, și G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X - începutul sec. XVI)*, București, 1974.

Prima apariție a lui *aspru* se găsește într-un act slavon de la 1471, menționat de Hasdeu în *Etymologicum Magnum Romaniae*.

Cuvântul există și în aromână (*aspru*) și în meglenoromână (*aspră*), unde este posibil să fie direct din greacă.

Perper era o veche monedă bizantină de aur, de greutate diferite (în secolul al XV-lea avea 18 aspri). În secolele al XVII-lea - al XVIII-

„Akçe” moldovenească emisă în timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit (1573)

lea, republica Raguzei (Dubrovnik) a emis perperi de argint care valorau 12 și 6 groși. A circulat în secolele al XIII-lea - al XIV-lea pe coasta Mării Negre și în Peninsula Balcanică. În țările române se folosea frecvent având și

sensul de „contribuție suplimentară la așa-numitul *gărdurărit*, reprezentând 12 bani pentru butea de vin”. Apare și în expresia *perperi de Valachia*, ceea ce este o dovadă că în Țara Românească perperul avea valoare diferită. În Țara Românească exista și derivatul *părpărit* (*perperit*), pentru a denumi un impozit pe vii și vin; încasatorul impozitului se numea *părpărar*.

La fel ca în cazul lui *aspru*, părerile sunt împărțite când este vorba de a stabili originea lui *perper*. Unii consideră că este luat direct din greacă, alții presupun o filieră slavă. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iulie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Unde este înmormântată Eleonora de Aquitania?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna aprilie 2013 este:

1822

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Mihai Ciobanu**, din **Iași**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

vității culturale, Arhiman-dritul Policarp Chițulescu a adus la lumină *Un manuscris necunoscut copiat din porunca lui Iliș voievod, domnul Moldovlahiei (1434)*. Căzul ilustrează bine cunoscutul dicton despre soarta cărților: manuscrisul original s-a pierdut, păstrându-se doar o copie din secolele XVII-XVIII, al cărei scriitor a preluat în chip neobișnuit și fericit nu numai textele propriu-zise (vieți de sfinți), ci și colofonul cu detaliile despre comanditar. Realizarea acelei culegeri din porunca lui Iliș I, unul dintre fiii și succesorii lui Alexandru cel Bun, atestă preocuparea pentru întărirea credinței în împrejurări foarte tulburi și pune într-o lumină nouă personalitatea tânărului domn, menit unei existențe tragice.

Izvoare noi pentru domnia lui Ștefan cel Mare au fost prezentate în următoarele două comunicări. D-l Nagy Pienaru (*Moldova lui Ștefan cel Mare în cronica persană a lui Hasan Rumlu*) a înfățișat un izvor narativ puțin cunoscut și nefolosit de istoriografia noastră, cuprinzând informații deosebit de interesante prin precizia și obiectivitatea lor. Autorul cronicii a dispus, se pare, de surse directe

Marcu, unul dintre cei patru evangheliști canonizați (Tetraevangheliarul de la Humor)

privind evenimentele descrise (în centru se află lupta de la Războieni, din iulie 1476), ceea ce sporește valoarea izvorului. Un document emis de cancelaria lui Ștefan cel Mare la 15 martie 1490 a făcut obiectul comunicării citite de d-na Olimpia Mitric (*Un document de la Ștefan cel Mare, într-o colecție particulară din Franța*); actul s-a aflat, cândva, în arhiva

familiei Donici, de unde, în împrejurări necunoscute, a dispărut (probabil în vremea războiului sau în anii următori), rămânându-ne doar un scurt rezumat publicat de N. Iorga în 1924. Hrisovul a ajuns într-o colecție particulară din Franța, actualul său posesor, d-l Christian Nicolai (asociat la comunicare) permițând cu bunăvoință valorificarea lui în România.

Un subiect care a făcut să curgă multă cerneală în istoriografia românească a fost readus în discuție de d-l Liviu Pilat (*Despre „pretendența” lui Luca Arbure*); d-sa a supus unei noi analize o scrisoare a regelui Alexandru al Poloniei, datând din 15 iulie 1504, introdusă în circuitul științific românesc de P.P. Panaitescu. Descriind situația din Moldova la moartea lui Ștefan cel Mare, regele menționa și certurile pentru succesiunea la tron, unul dintre

pretendenți fiind Luca Arbure, portarul Sucevei. Această informație a căpătat variate interpretări din partea istoricilor români, fiind socotită esențială pentru explicarea executării bătrânului boier de către Ștefăniță vodă în 1523. După părerea autorului însă, pretendența lui Luca Arbure

Tabloul considerat pierdut, ce înfățișează Putna la mijlocul secolului al XVIII-lea (din colecțiile Muzeului de Etnografie din Cernăuți)

„Alexandru Ioan Cuza“ din Iași, la 10 martie 2005, de Programul de cercetări privind ideologia medievală a puterii, împreună cu Centrul „Ștefan cel Mare“.

Periodicitatea *Colocviilor Putnei* a fost inspirată de cele două date fundamentale din istoria întemeierii mănăstirii: 10 iulie (când s-a pus temelie) și 3 septembrie (când a avut loc sfințirea). Primul an (2005) a sugerat „tiparul“ pentru succesiunea colocviilor de la Mănăstirea Putna: în anii impari, ele au loc la începutul lunii septembrie; în anii pari – la începutul lunii iulie. Pentru anii impari, s-a încetățenit obiceiul ca un „colocviu mic“, de o singură zi (celelalte se desfășoară pe durata a trei-patru zile), să aibă loc în februarie sau martie în afara mănăstirii. În anii 2007, 2009 și 2011, aceste „colocvii mici“ au avut loc la Iași, organizate în colaborare cu Programul de cercetări privind ideologia medievală a puterii și cu Școala doctorală a Facultății de Istorie. Comunicările prezentate în cadrul colocviilor din 2005-2011 au fost deja publicate în paginile revistei *Analele Putnei*, ajunsă acum la al 15-lea volum (VIII, 2012, 2).

Pentru 2013, Institutul de Istorie „N. Iorga“ a

asumat rolul de coorganizator și gazdă a „colocviului mic“, care s-a bucurat de participarea directă sau indirectă a 14 persoane: cercetători din România (București, Iași, Suceava, Mănăstirea Putna), Bulgaria, Franța și Grecia (la alte ediții ale *Colocviilor Putnei*, au participat specialiști și din Marea Britanie, Rusia și Ucraina).

Programul a cuprins 12 comunicări, grupate în două ședințe, sub genericile *De la „sfântrăposaii înaintași“ la „marele Io Ștefan voievod“* (dimineață) și *„Mănăstirea lui dragă“* (după-amiază). Primele trei expuneri au adus contribuții la cunoașterea domniilor lui Alexandru cel Bun și a fiului său, Iliș I. D-l *Dumitru Nastase* (Atena) a pus în evidență caracterul imperial al unei piese de vestimentație cu care Alexandru cel Bun a fost înfățișat pe o broderie celebră, cunoscută sub numele de *epitrahilul de la Ladoga*. Domnul și soția sa, Marina doamna, sunt numiți, în inscripțiile cusute pe această

broderie (din păcate, azi pierdută) *autocrator* și, respectiv, *autocratorisă*, termeni care evocă titulatura imperială bizantină. Cu o argumentație convingătoare, autorul a conchis că ceea ce acoperă capul lui Alexandru vodă nu este cum s-a afirmat anterior o simplă „șapcă franchească“, ci o pălărie care, purtând anumite podoabe de aur, devenea echivalentul coroanei imperiale.

D-l Șerban Papacostea, membru corespondent al Academiei Române, a explicat dilema în care Alexandru cel Bun s-a aflat în ultimii ani ai domniei sale (*Alexandru cel Bun – sfârșit de domnie*). După ce vreme de trei decenii menținuse, cu prudență și înțelepciune, un echilibru rodnic pe plan confesional, domnul s-a văzut în situația de a se distanța de suzeranul său catolic, regele Vladislav al Poloniei, atunci când acesta și-a modificat poziția față de ortodocșii din regatul său. Alexandru a acordat protecție huseiilor

refugiați în țara lui, ceea ce a tensionat situația și mai mult. Conflictul a căpătat amploare, ducând la o spectaculoasă răsturnare a alianțelor politice și la un scurt război moldo-polon, purtat în vara anului 1431.

Pentru o vreme aproape lipsită de mărturii ale acti-

Imagine de la reuniunea găzduită de Institutul de Istorie „N. Iorga“

dovii [...], având igumenii ei totdeauna protimisire [=întâietate] a fi înălțați la stepena [=treapta] arhieriei la sfințele episcopii a aceștii patrii“.

D-l Ioan-Augustin Guriță a prezentat o serie de *Informații noi despre Antonie, fost mitropolit al Moldovei*, personaj a cărui biografie s-a conturat mai precis prin cercetările ultimilor ani. Călugăr putnean, apoi episcop de Rădăuți, Antonie a urcat în scaunul Mitropoliei Moldovei în 1729, părăsindu-l zece ani mai târziu pentru a se retrage cu trupele rusești, care ocupaseră țara. În Rusia, a fost numit mitropolit de Cernigov și mai apoi de Belgorod (unde a și murit la 1 ianuarie 1748). Izvoarele rusești, cercetate mai atent în vremea din urmă, conțin informații surprinzătoare, a căror analiză pare a pune în evidență o gravă alterare comportamentală, în condițiile vitrege prin care trecea Biserica Ortodoxă Rusă după reformele lui Petru cel Mare.

Despre *Raporturile dintre Mănăstirea Putna și sihăstria ei în secolul al XVIII-lea* a vorbit ieromonahul Dosoftei Dijmărescu. Autonomia sihăstriei așezământ cu o istorie destul de bine cunoscută, azi mănăstire de sine stătătoare – nu însemna, totuși, o viață separată, între ea și mănăstirea-mamă existând raporturi multiple. Autorul a definit acest statut folosind o expresie a mitropolitului Iacov

Putneanul, care a spus că cele două așezăminte, cu obștile lor monahale, „o casă sunt“.

În sfârșit, monahul *Iustin Taban* (cei trei monahi participanți la Colocviu fac parte din obștea Mănăstirii Putna) a vorbit despre *Mănăstirea Putna în timpul stăreției lui Atanasie Prelipceanu (1932-1937)*, trecând în revistă principalele evenimente ale respectivei perioade. Între

Maria de Mangop, a doua soție a lui Ștefan cel Mare (detaliu de pe acoperământul de mormânt de la Mănăstirea Putna)

acestea, autorul a evidențiat vizitele la Putna ale regelui Carol al II-lea, ale cărui stăruințe au condus la reorganizarea muzeului și la refacerea baldachinului de la mormântul lui Ștefan cel Mare. Pentru aceeași vreme, este de remarcă trimiterea unor obiecte din tezaurul Putnei la o expoziție internațională la Bruxelles. După stăreția arhimandritului Grigore Volcinschi (urmasul unui neam de vechi boieri moldoveni), cea a lui Atanasie

Prelipceanu a însemnat o etapă importantă în istoria interbelică a Putnei.

Inainte de pauza dintre cele două părți ale Colocviului, au fost prezentate câteva cărți, legate într-un fel sau altul de activitatea membrilor și colaboratorilor Centrului „Ștefan cel Mare“: *Manuscrise slavo-române din Moldova. Fondul Mănăstirii Dragomirna*, lucrare alcătuită în anii '60 de Ioan Iufu și Victor Brătulescu, rămasă în manuscris și editată acum de Olimpia Mitric (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2012); Liviu Pilat, *Studii privind relațiile Moldovei cu Sfântul Scaun și Patriarhia Ecumenică (secolele XIV-XVI)*, apărută la aceeași editură ieșeană, tot în 2012; Voica Maria Pușcașu, Nicolae N. Pușcașu, *Mănăstirea Dobrovățului. Monografie arheologică și istorică* (Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2012; volumul 4 din seria de publicații a Centrului „Ștefan cel Mare“).

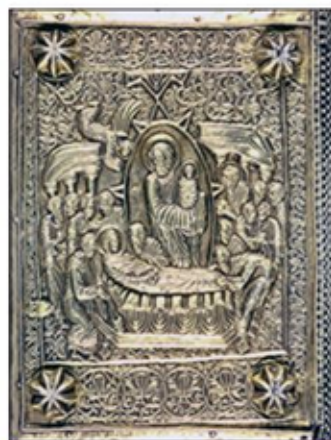
Un moment foarte emoționant a fost prilejuit de prezentarea volumului *Istoria: utopie, amintire și proiect de viitor*, închinat istoricului Andrei Pippidi, la împlinirea vârstei de 65 de ani (volum îngrijit de Radu G. Păun și Ovidiu Cristea, tipărit de Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“, Iași, 2013).

Al XIV-lea Colocviu este prevăzut să aibă loc în Mănăstirea Putna, la începutul lunii septembrie a.c. ■

nu a existat în realitate, menționarea ei în scrisoarea regală fiind, de fapt, o manevră menită să dezinformeze cu privire la stabilitatea succesorului lui Ștefan cel Mare.

În comunicarea *Tetraevangelul ieromonahului Macarie din Putna (1529)*, d-na Maria Magdalena Székely și d-l Ivan Biliarsky (Sofia) au prezentat un foarte frumos manuscris aflat azi în tezaurul Mănăstirii Rila din Bulgaria. În preajma plecării într-o campanie militară, Onufrie Barbovski, portarul Sucevei, a comandat acest manuscris pentru biserică pe care el o zidise în târgul Sucevei, cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Scris foarte îngrijit și bogat împodobit (portretele evangheliștilor în plină pagină, frontispicii la începutul Evangheliilor, litere înflorate), *Tetraevangelul* este opera ieromonahului putnean Macarie. Analiza miniaturilor a condus la unele concluzii neașteptate în ceea ce privește atât modelele și categoriile de manuscrise liturgice (domnești și boierești), cât și rolul pe care l-a jucat, în acest domeniu, scriitorul din Mănăstirea Putna.

I surpriză plăcută a oferit și comunicarea monahului *Timotei Tiron, Mănăstirea Putna la mijlocul vea-*

Ferecătura a Tetraevangeliarului de la Mănăstirea Humor

cului al XVIII-lea: o imagine regăsită. Pictat imediat după mijlocul secolului al XVIII-lea, tabloul – cunoscut din mai multe reproduceri și desene vechi, socotit pierdut, dar regăsit acum în colecțiile Muzeului de Etnografie din Cernăuți – înfățișează Mănăstirea Putna în cadrul ei natural, redat cu mare precizie și cu explicații interesante. Ceea ce sporește în chip deosebit valoarea tabloului este însă mesajul său simbolic. Pe de o parte, silueta masivă a mănăstirii este înconjurată de mici schituri, pe care pare că le ocrotește și le veghează ca

o mamă; pe de altă parte, în fața ei se desfășoară o scenă al cărei înțeles a putut fi deslușit abia acum: Ștefan cel Mare întâmpină, în fața cortului ctitorilor, pe mitropolitul Iacov Putneanul, cel care a refăcut mănăstirea și i-a redat vigoarea, fiind socotit ca al doilea ctitor.

Istorie putneană imaginată în pomelnicul *Mitropoliei Moldovei (1754)* s-a intitulat comunicarea citită de autorul acestor rânduri. Izvorul analizat este opera mâinilor unui foarte învățat și iscusit caligraf din obștea Putnei, ieromonahul Nathaniel Dreteanovschi (Dreteanul), care l-a scris din porunca aceluiași mitropolit Iacov. Alături de mitropoliți cu păstori verificabile, atestate documentar, se află însă și alte nume, care în chip evident nu aparțin unor întâi-stătători ai Mitropoliei Moldovei. Ceea ce unește aceste nume este mențiunea care le însoțește pe toate: „de la Putna”. Conform rândurilor, acești mitropoliți ar fi trebuit să fi îndeplinit,

cândva, și ascultarea de egumeni ai Putnei, urmând a fi apoi ridicați la scaune episcopale. Sunt, deci, două segmente de istorie imaginată, care se explică prin raportarea la definirea Putnei ca fiind „cea mai întâi, cap tuturor mănăstirilor pământului Mol-

La a XI-a ediție a Colocviilor Putnei

Un part cu bonetă frigiană, dus în lanțuri de un roman, scenă de pe Arcul lui Septimius Severus

Exclusivitate

Parții au fost singurul popor din Antichitate pe care romanii nu au reușit să îl cucerească. Însuși Traian a murit de boală și epuizare ca urmare a unui război purtat împotriva regatului parților. Paradoxal însă, istoria lor e puțin cunoscută, întrucât foarte puțini cercetători, atât din vechime, cât și din ziua de azi, au avut curajul ori curiozitatea de a o studia. Prezent în România cu ocazia unei conferințe științifice organizate de Universitatea București, tânărul istoric Leonardo Gregoratti a avut amabilitatea de a încerca să explice pentru Magazin istoric cine au fost parții și cum anume s-a întâmplat ca puținul lucru pe care îl știm despre ei să provină din relatările dușmanilor lor de moarte, romanii.

BARBARI DE LA RĂSĂRIT DE EUFRAT PARȚII VĂZUȚI DE ROMANI

LEONARDO GREGORATTI
(Universitatea din Udine, Italia)

Regatul parților a fost întemeiat mult după moartea lui Alexandru Macedon, în Asia Centrală, la marginea puterii dominante din acea vreme, regatul seleucizilor. La mijlocul secolului al III-lea î.H., parnii, un trib desprins din sânul confederației dahilor (un grup de popoare seminomade din Centrul Asiei ce locuia de-a lungul râului Ochus, astăzi Tejen sau Hari, în Turkmenistan și Afganistan), a coborât spre miazăzi, către satrapia seleucidă a Parției. În condiții încă neelucidate pe deplin, cei doi șefi ai parnilor, frații Arsakes și Tiridates, s-au revoltat contra satrapului Andragoras, el însuși un rebel față de autoritatea legitimă a seleucizilor. Cei doi frați au ieșit învingători, preluând controlul întregii regiuni.

Odată cu apariția Romei în zona occidentală a regatului lor, în secolul al II-lea î.H., privirile regilor seleucizi s-au îndreptat spre apus, neglijând tot mai mult posesiunile pe care le aveau din Asia Centrală. Regii dinastiei

întemeiate de Arsakes, dinastie care i-a purtat numele, au putut profita de slăbiciunea acestui uriaș regat elenistic și au acaparat tot mai multe teritorii spre vest. Astfel, plecând de la un relativ modest domeniu aflat la marginile lumii

CITREȘAR

3

1880. Un anume Henri Rochefort, neobosit duelist, este rănit într-un duel la care l-a provocat pe Georges Koechlin. Îl acuza pe cel din urmă că, în calitate de prefect de poliție al Parisului, și-a lăsat subordonații să-i brutalizeze fiul într-o încăierare de stradă. În ajun Rochefort și-a cumpărat o pereche de mănuși prea mici, pe care le-a vârat grăbit în buzunar, fără să le probeze. Ajuns pe teren, când vrea să-și pună mănușa dreaptă se panichează brusc, realizând cât este de strâmtă. Nu-și poate mișca degetele, nu poate apuca strâns mânerul sabiei, rămânând neprotejat de gardă. Așa că, atunci când adversarul îi lovește puternic garda, lui Rochefort îi sare sabia din mână, iar adversarul execută o fandare și îi înfige sabia în coșul pieptului. Îi provoacă o rană ce-l umple de sânge. Dar Rochefort bravează, ca de obicei: „Toate duelurile mele au fost reușite. Aproape întotdeauna m-am ales cu o rană”.

5

1922. Cărturarul Alexandru Tzigara-Samurcaș, fost prefect al Poliției orașului București sub ocupația germană, semnează în *Dimineața* un articol intitulat *Salvați Ateneul*, întru apărarea acestui „monument de o pură și impunătoare frumusețe, aproape singurul colț cu adevărat occidental al Bucureștilor”. Propune, fără niciun succes, exproprierea complexului de clădiri din coasta Ateneului, pentru degajarea lui și înlesnirea circulației anevoioase.

11

1761. Voltaire, aflat mereu în căutarea unui Mecena – și care a aflat deja despre recenta apariție pe scenă a unui nou protejat al țarinei Ecaterina a II-a, contele Ivan Șuvalov, un prieten al lui Lomonosov –, îi propune acestuia să scrie o *Viață a lui Petru cel Mare*. Oferta este pe loc acceptată și finanțată. În acea zi, Voltaire notează într-o epistolă legată de proiect necesitatea de a se stabili o cale de comunicare regulată spre est, pentru a se ajunge în Siberia, trecând peste un număr relativ restrâns de munți. Corespondența face din marele cărturar francez un pionier al ideii viitorului Transsiberian.

17

1941. Într-un mesaj radiodifuzat de la Vichy, mareșalul Pétain, la aniversarea unui an de la primul său apel către francezi (prin care anunțase iminența armistițiului cu Germania), dispune să-i fie reluată la radio înregistrarea alocuțiunii de atunci, din 1940, rostită cu un glas șovăielnic. Apoi adaugă: „Glasul meu de acum e mai ferm, pentru că Franța se înalță din nou, numai că numeroși francezi refuză să recunoască acest lucru. Cred ei oare că soarta lor este mai tragică acum decât cu un an în urmă? Francezi, prea repede uitați! Amintiți-vă de acele convoaie de fugari...”

20

1498. Frumoasa Lucreția Borgia, fiica Papei Alexandru al VI-lea, divorțată și mamă a unui băiețel, se logodește cu un tânăr de vârsta ei, 17 ani, Alfonso de Aragon, prinț de Salerno și duce de Bisceglia și, ceea ce este cel mai important, un bastard, fiul natural al lui Alfonso al II-lea, fostul rege al Neapolelui. Pe tânăr, despre care se spune că este „cel mai frumos adolescent văzut vreodată la Roma”, a pus ochii Papa, pentru fata lui, pe care a folosit-o ca pe un pion în jocul diplomatic. A vrut să-și întărească alianța cu casa regală a Neapolelui, revenită pe tron după alungarea francezilor. Lângă Alfonso Lucreția va cunoaște în sfârșit dragostea.

29

1792. După ce străbate Franța, Ungaria, Țările Române, englezul William Hunter își notează în jurnalul de călătorie că unii dintre boierii Țării Românești „trăiesc cu mare strălucire” și, pentru a exemplifica trufia boierească, menționează că la București se socotește „ca un lucru ce nu se cade și care este cu totul în dezacord cu demnitatea boierească să fie văzuți în oraș mergând pe jos”. Orice persoană care își poate permite să suporte cheltuiala întreținerii unei calești cu vizitiu, scrie Hunter, își ține o trăsură proprie. Numărul acestor vehicule, elegante și costisitoare, cumpărate mai ales de la Viena sau din Ungaria, este necrezut de mare în București.

lea ale asirienilor, babilonienilor, Persiei Achemenizilor, al lui Alexandru cel Mare și în final cel al seleucizilor. Comparația stă în picioare inclusiv dacă ne gândim cât au durat aceste imperii, întrucât regatul parților a rezistat mult mai mult decât majoritatea celor amintite mai sus.

Cu toate acestea, cei care cercetează azi lumea parților știu prea bine că sunt puține izvoarele istorice care să permită reconstituirea evoluției istorice și a structurii administrative a regatului lor, în ciuda întinderii sale în spațiu și timp. Rezultatul este că tot ceea ce cunoaște azi despre parți se bazează în primul rând pe ceea ce ne spun autorii greci și latini din Imperiul Roman. Or, aceștia nu fac decât să repete punctul de vedere al celui mai mare dușman al Parției, mărginindu-se la a repeta stereotipuri care priveau în mod special acele regiuni vecine cu teritoriul stăpânit de romani.

Stereotipuri care se bat cap în cap

Charlotte Lerouge, autoarea unei cărți despre imaginea parților în lumea greco-romană, a observat că romanii își făcuseră despre regatul Arsacizilor și locuitorii săi o idee care era rezultatul unei combinații de elemente identificate cu o relativă ușurință. Astfel, văzându-se nevoiți a-și lămuri contemporanii cu privire la singurul popor care a îndrăznit și a reușit să țină la respect pretențiile Romei de a domni asupra întregii

*Cavaler part greu (catafract),
grafiti de la Dura Europos (Siria de azi)*

lumi locuite, istoricii romani ai epocii imperiale au găsit de cuviință să se folosească de aceleași stereotipuri pe care le pusese la punct istoricii greci de dinaintea lor pentru a-i descrie pe persi și pe războinicii sciți.

Parții, prin urmare, sunt descriși ca un popor decadent, datat lămurii și plăcerilor, dar în același timp feroce și războinic, practicând un stil de viață spartan. Această contradicție nu pare să fi reprezentat o problemă în ochii romanilor.

De pildă, descriindu-l pe Surena, generalul part care a triumfat asupra romanului Crassus în bătălia de la Carrhae, Plutarh ne spune: „obișnuia să călătorească urmat de un alai de 1.000 de cămile, alte 200 de care fiind necesare pentru a-i transporta cubinele, în vreme ce escorta lui era formată din 1.000 de călăreți îmblățoșiți în fier și de încă și mai mulți alți călăreți cu armuri ușoare. Toți aceștia, fie ei călăreți, vasali ori robi, ajungeau la un număr de 10.000 de inși“. La fel se exprimă și Cassius Dio (mai bine zis, călugărul bizantin Ioan Zonaras, cel care a alcătuit rezumatul operei sale) cu privire la călătoria pe care a întreprins-o Tiridates la Roma,

pentru a fi confirmat pe tronul său de către Nero, în anul 66 d.H.: „[...] era întovărășit de întregul alai de supuși și curteni. Trei mii de călăreți parți și mulți romani mergeau alături de el [...] Hrana le era asigurată fără nicio cheltuială, vistieria [Romei] vărsa în fiecare zi 800.000 de sesterți pentru tot ce consumau ei“. Un alt istoric din epoca imperială, Herodian, a

Bol de argint, secolul al II-lea î.H.

**Nobil part,
statuie din bronz**

elenistice, care cuprindea satrapiile Hyrcaniei și Parției (în zona de nord-est a Iranului de azi, la nord de Munții Elburz și în apropierea Mării Caspice), monarhii parți au început să se extindă spre sud, către podișul iranian și Mesopotamia. În vremea în care s-a produs ciocnirea cu Roma, la jumătatea secolului I î.H., Arsacizii ajunseseră să stăpânească de ceva vreme un imperiu ce se întindea de la Eufrat până în nord-vestul Indiei și de la Golful Persic până în Caucaz. Pentru mai mult de trei secole, Eufratul a fost limita occidentală a acestui vast regat oriental și punctul unde se ciocneau interesele sale cu cele ale unei alte superputeri ce revendica supremația asupra Asiei de Vest, și anume Roma.

Un regat mare cu o istorie mică

„A fost norocul meu să pot vedea cu ochii mei acest spectacol al armatei romane aranjate de-o parte și pe cea a parților de alta și să-i văd pe cei doi conducători ai lor stând de vorbă unul cu altul, întrucât, prin imperiile pe care le reprezentau, era ca și cum ai fi văzut întreaga omenire adunată laolaltă“. Cu aceste

cuvinte, tânărul tribun militar Velleius Paterculus, care mai târziu avea să scrie o istorie a Imperiului Roman, a prezentat întâlnirea de pe râul Eufrat dintre fiul adoptiv al lui Augustus, Caius Caesar, și marele rege al parților, Fraates al V-lea, în anul 1 d.H.

**Rhyton part din argint,
cu cap de cerb cu ochi de sticlă**

Sub ochii acestui ofițer plin de entuziasm, delegații celor două puteri rivale s-au întâlnit pe o insulă la mijlocul fluviului, la frontiera dintre Irak și Siria de azi. Locul reprezenta limita puterii fiecăruia dintre ei. Cu aceea ocazie, a fost împărțită în două întreaga lume cunoscută atunci. Punctul de vedere al tribunului militar roman reflectă imaginarul unui cetățean roman din inima imperiului – o simplă linie trasă pe o hartă era de-ajuns pentru a despărți ceea ce era al Romei de ceea ce nu era al ei, ceea ce era „al nostru“ de ceea ce era „al lor“, ceea ce era aliat și prieten al Romei de ceea ce era, simplu, „celălalt“, străinul.

Cu jumătate de veac înainte de acest eveniment, mai precis în 53 î.H., la Carrhae, în stepe deschise din Mesopotamia de Nord, legiunile romane conduse de triumvirul Crassus, care intenționa să supună întregul regat al parților în goana sa după avere și glorie, au suferit o înfrângere dezastruoasă. Din acel moment și până în secolul al III-lea d.H., parții au fost considerați de către romani singura putere în stare să li se opună. Această situație politică a avut o influență deosebită asupra modului în care parții au fost percepuți mai apoi de către popoarele din apus, supuse Romei.

O simplă privire pe hartă ajunge pentru a ne da seama că din punct de vedere geografic, domeniile Arsacizilor reprezentau o realitate politică impozantă, un demn moștenitor al legendarilor imperii orientale care îi precedaseră, ace-

**Arcaș part călare,
Palazzo Madama Torino**

Lampă cu ulei

ției. Romanii și-au așezat tabăra la Zeugma, pe malul Eufratului, acolo unde fluviul era mai ușor de trecut („zeugma“ înseamnă „pod“ în limba greacă) și au așteptat sosirea nobililor parți, iar guvernatorul roman „îi aminti lui Meherdates că pornirile barbarilor sunt violente, dar că ele lăncezesc prin amânare sau se transformă în trădare, de aceea îi cere să zorească ceea ce au început“. Într-adevăr, de-a lungul acestei campanii, nu puțini nobili parți au trecut dintr-o tabără într-alta, „cu ușurința proprie acestui neam“, ne mai spune Tacitus, „fiindcă este știut din experiență că barbarii doresc mai mult să ceară regi de la Roma decât să-i țină la domnie“.

Punctul de vedere al lui Tacitus demonstrează că romanii nu au reușit să își explice altfel situația din Parția decât prin recursul la natura „barbară“ a acestui popor. În lipsa unei veritabile investigații istorice, slăbiciunile politice ale Arsacizilor erau explicate astfel prin nestatornicia și ușurința specifice barbarilor. Prin urmare, regatul parților era instabil din punct de vedere politic, fiindcă parții înșiși nu erau în stare să păstreze credința față de rege, fiindcă le plăcea trădarea și de aceea stăpânirea lor s-ar fi aflat mereu pe marginea prăpastiei. Această realitate nu se putea schimba, credeau romanii, iar parții erau condamnați să rămână slabi, fiindcă aceasta era natura monarhilor și a supușilor lor.

Tânăr în costum parț, descoperit la Palmyra, azi la Muzeul Luvru

După înfrângerea suferită de romani la Carrhae în 53 î.H., care a marcat falimentul ambiției universaliste a Cetății Eterne și a impus admiterea că în afară de Roma mai putea exista și un alt stat independent și puternic, necesitățile propagandei imperiale au impus o reprezentare imaginată a „celuilalt“ (în speță, Arsacizii), întrucât nu era de conceput că statul parților ar fi putut fi o alternativă politică la Roma.

Au fost astfel selectate o serie de locuri comune (*topoi*), contopite într-un model artificial, aplicat astfel întregului popor al parților. Acest model s-a dovedit folositor pentru a prezenta publicului poporul recent „intersectat“ cu Roma, care construisese un regat pe care ro-

manii nu fuseseră în stare să îl subjuge, ba chiar mai rău, cu care romanii fuseseră nevoiți să găsească o formulă de compromis.

În imaginația romanilor, parții erau un popor ce combina caracteristici ale altor două neamuri, perșii și scii, care reprezentaseră, la vremea lor, tot ceea ce era diametral opus valorilor cultivate de greci și

de cultura occidentală. În mod firesc, trebuie ca parții să fie mai răi decât perșii și scii luați la un loc, cu mult în urma a ceea ce era considerată a fi cea mai bună civilizație, cu cea mai bună formă de guvernare evident, cea greco-romană.

Tapiserie desenată de Charles Antoine Coypel (1694-1752), prim pictor la Curtea regelui Franței, inspirată din piesa lui Corneille, Rodogune, regina parță

**În românește de
Adrian
G. DUMITRU**

scris în mai multe ocazii despre un detaliu ce părea să-l preocupe destul de mult, și anume prețioasele veste purtate de parții. Potrivit acestuia, parții produceau veșminte de preț și purtau robe ușoare „brodate cu fir de aur, dar și de nenumărate alte culori”, care le ajungeau până la picioare, aceeași ținută pe care o purtasera cu sute de ani înainte și mezii, dacă ar fi să-l cre-

dem pe Trogus Pompeius (care la rândul său scria inspirându-se din alți autori greci, mai vechi, ale căror opere nu au mai ajuns până la noi). Herodian merge până acolo încât ne mai spune că bogăția lor ostentativă fusese motivul pentru care parții au fost înfrânți de Caracalla la începutul secolului al III-lea d.H. Astfel, odată ce cădeau de pe cai ori dacă se întâmpla să fie forțați să lupte ca pedestrași, pricepuții călăreți parții erau o pradă ușoară pentru legionarii romani, fiind jenați de robele lor lungi care îi împiedicau să se miște... și să o ia și la fugă.

Ce-i mai rău la perși și sciți

Pe de altă parte, când, în jurul anului 35 d.Hr., a avut loc o revoltă a nobililor parții sprijiniți de Roma care a reușit să îl detroneze pe regele Artabanos, știm de la Tacitus că regele, abandonat de nobili și de curteni, a fugit și s-a ascuns în pădurile din Hyrcania. Avea cu el o gardă formată din călăreții mercenari care îi rămăseseră credincioși și a bătut codrii aceluia capăt de lume vânând cu arcul pentru a se hrăni. Făcea aceasta atât de nevoie, cât și pentru că dorea să se prezinte în fața nobililor din răsăritul imperiului, a

Bijuterii parte

aristocraților hyrcanieni și a șefilor de trib ca un „rege vânător”, întrucât știa că numai așa va avea o șansă să își asigure sprijin militar din partea lor. Era un mod de a se identifica cu figura tipică a liderului în tradiția iraniană, dar și cu ilustrul fondator al dinastiei sale, „scitul” Arsaces; dovedea că este un vânător priceput, capabil să supraviețuiască în sălbă-

ticie, mulțumită săgeților arcului său, departe de plăcerile vieții de Curte.

De asemenea, în ce privește politica internă a regatului part, cronicarii romani nu au reușit să înțeleagă cauzele frământărilor vecinului din Orient. Au preferat să adopte explicații superficiale, bazate pe stereotipurile arhicunoscute legate de barbarii din răsărit, incapabili să se supună unei autorități centrale și să mențină o minimă ordine și disciplină.

La sfârșitul domniei marelui rege Fraathes al V-lea (4 d.H.), câțiva nobili parții au trimis soli la Roma pentru a-i cere lui Augustus să îl trimită pe Vonones, un prinț din neamul lui Arsaces, ca să le fie rege (8-12 d.H.). Tacitus (în tălmăcirea românească a lui Gheorghe Guțu) ne spune că „barbarii l-au primit cu bucurie, cum sunt ei întotdeauna la schimbarea domniilor. Apoi i-a cuprins rușinea. «Parții s-au păcătoșit», ziceau ei, «au cerut

rege din altă lume, corupt de toate moravurile dușmanilor» [...]”.

La ceva timp după aceea, în anul 49 d.H., conform aceluiași Tacitus, guvernatorul Siriei, Caius Cassius Longinus, a primit însărcinarea de a-l duce până la graniță pe Meherdates, un alt prinț arsacid, și de a-i ajuta pe susținătorii săi să-l înscăuneze ca rege al Par-

Colier, secolul al II-lea î.H.

prinderea Canal Apă București) când se atinge această cifră. Într-o singură zi s-au consumat 240.000 halbe cu bere (cifra cuprindea și berea vândută la sticle) și 250.000 sticle de suc, 4.000 litri de brăgă, 4.500 kg înghețată ambalată, 130.000 de înghețate populare, 8.000 kg înghețată la pahar (în cofetării).

La 28 mai a murit Ion Agârbiceanu, unul dintre marii prozatori ai literaturii române. Peste aproape o lună, la 23 iunie, se anunță încetarea din viață a Mariei Tănase.

Un cititor se plânge că a comandat, la unitatea de pe strada Lizeanu nr. 25 a cooperativei „Muncă și Artă”, un balonseid. După 15 zile, când a venit la prima probă, nu era nimic gata, pentru că meșterul vroia să știe dacă rămâne fermă comanda. Peste alte 13 zile nu era gata cordonul. Când a fost și acesta gata, clientul a constatat că era făcut dintr-un material de altă culoare. Un alt cititor propune: există în Capitală magazine cu două schimburi, unde poți face cumpărături între orele 07.00-22.00. Dar sunt și „unele mari magazine mult solicitate de cumpărători, care lucrează încă într-un singur schimb. Magazinul «Electronica», de pildă, deși e singura mare unitate de specialitate de pe B-dul Magheru, e deschis numai între orele 9.30-13 și 16-20, sâmbăta funcționând doar după-amiaza, între orele 15-21. Tot astfel, magazinul universal «București», de pe strada Lipscani, funcționează numai între orele 8-13 și 16-21. Întrucât multe întreprinderi au programul până la orele 14-15, salariații acestora nu pot face cumpărături atunci când ies de la lucru la aceste magazine, pentru că ele sunt închise. În această situație, oamenii sunt

Ion Țiriac (stânga) și un component al echipei elvețiene de Cupa Davis, urmăresc din tribună meciul coechipierilor. România a câștigat cu 5-0

nevoiți să se ducă acasă și să revină la magazin la ora redeschiderii pierzând astfel mult timp”. Propunea să lucreze și aceste unități în două schimburi, de la 07.00 la 22.00. De asemenea, mai ales magazinele cu produse alimentare să fie deschise și duminica până la prânz.

La 1 iunie, elevii claselor I-IV ale școlilor de opt ani au încheiat cursurile. În zilele 1-5 iunie, vor participa la diferite activități culturale-educative și sportive, iar serbarea școlară are loc la 9 iunie. În intervalul 2-10 iunie se vor desfășura examenele de absolvire a clasei a VII-a (școala generală avea șapte clase obligatorii, iar ultima clasă de liceu era a XI-a), apoi vor urma concursurile de admitere în clasa a VIII-a. Examinele de maturitate vor avea loc în a doua jumătate a lunii iunie, între 15-27. Elevii claselor V-VI și VIII-X vor efectua practica de vară în unitățile G.A.C. și G.A.S. între 11-22 iunie. La 23 iunie aveau și ei serbarea școlară de sfârșit de an.

În luna mai ne vizitează compozitorul sovietic Aram Hacıaturian, în fruntea unei delegații a Uniunii Compozitorilor din U.R.S.S. La rândul lor, artiștii români sunt prezenți în Europa. La Festivalul de la Cannes, filmul *Codin*, adaptare cinematografică a romanului lui Panait Istrati, o coproducție româno-franceză, a primit două premii: pentru cea mai bună adaptare cinematografică și pentru tehnica filmului. În numele juriului, actrița Jeanne Moreau a felicitat delegația noastră. Opera Română a deplasat la Paris un colectiv format din: Zenaida Palii, Nicolae Herlea, Arta Florescu, Elena Cernei, David Ohanesian, Magda Ianculescu, Valentin Teodorian, Dan Iordăchescu, Mihai Bre-

Simona Bondoc și Mișu Fotino, în piesa Adam și Eva, de Aurel Baranga

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Suprapune istoricul – care știe că, ascuns de ochii omului de rând, începuse să se schimbe câte ceva în România, mai ales în privința urmării neabătute a modelului sovietic – cunoștințele sale peste realitatea oferită de zările vremii sau chiar începuse să se modifice tonul relatărilor? Oricum, zările ofereau aceleași lozinci mobilizatoare pentru 1 Mai, ziua oamenilor muncii: „Pentru viața ce-o trăim, partidului mulțumim”; sau: „Ne conduci, partid iubit, spre trai bun și fericit”; ori „Cresc uzine noi în zare/ Câmpu-i fără de hotare/ Țara întreagă-i ca o floare”.

Pentru acea zi, „lucrătorii televiziunii” pregătiseră un program „atractiv și bogat”. Dimineața s-a transmis demonstrația oamenilor muncii din Capitală. Programul de seară a început la ora 19.00, cu o emisiune pentru copii. A urmat „Cântul primăverii”, la ora 19.35, emisiune de versuri și muzică; la 20.05 „Meridianele muzicale”, o călătorie pe aripile cântecului și dansului din diferite țări. La ora 21.10 emisiunea muzical-distractivă „S-a întâmplat în luna mai”, cu Marcel Anghelescu, Irinel Liciu, Dorina Drăghici, H. Nicolaide, Gigi Marga, Nae Roman, Dem Rădulescu, Horia Căciulescu.

Cu un program atât de scurt la televiziune, bucureșteanul avea la dispoziție mult mai mult timp liber. Nu că și l-ar fi petrecut într-un mod foarte diferit de ceea ce face astăzi când nu se uită la televizor. Vine vara, așa că ștrandurile se pregătesc să își deschidă porțile. Floreasca I și II sunt cele mai solicitate în zilele de caniculă. Pentru prima oară va funcționa în incintă un centru al cooperativei „Deservirea”, de unde se vor putea procura șezlonguri, umbrele de soare și aparate de radio cu tranzistori. Au fost amenajate 20 de grădini-cinematograf de vară; cinci au o capacitate de peste 1.300 locuri.

În ceea ce privește locurile de agrement din jurul orașului, în Pădurea Pustnicu, la km 18, pe șoseaua Brănești, există o cabană construită în stil rustic și un restaurant. În apropiere se întinde un lac pe câteva hectare. Un pat la cabană costă 7 lei pe noapte. Pădurea Andronache era un alt loc preferat de bucureșteni. Se află dincolo de linia de centură, pe șoseaua ce duce la comuna Voluntari. Poți găsi o scenă, două bănci, un mic chioșc pentru băuturi răcoritoare și mititei. Până și coșurile pentru hârtii lipseau. La 4 km de capătul liniei de tramvai 6 se află parcul Mogoșoaia. Pe marginea lacului există o plajă bine amenajată. Poate fi vizitat Muzeul de artă brâncovenească din Palatul Mogoșoaia. La 5 km distanță este lacul Bufta, pe malul căruia se găseau studiourile cinematografice. Pe Valea Argeșului, două locuri favorite ale bucureștenilor sunt la Buda-Mihăilești și la Copăcenii. Dar restaurantul de la Buda nu face față

duminica numărului mare de vizitatori.

Vara anului 1963 se anunța extrem de caldă. La sfârșitul lui iunie se înregistrau 42° C la soare. Consumul de apă atinge cifre record: 44.000 mc pe zi. Este pentru prima oară în istoria I.C.A.B. (Între-

Cântărețul francez Charles Aznavour, prezent pe scena Sălii Palatului la începutul lunii mai

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Iată un alt pasaj din amplul Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document dactilografiat în limba română, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în numărul 5/2012. Adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

A fără de reprezentantul Comitetului de Asistență a Românilor, nu exista nicio organizație care să se ocupe de soarta refugiaților români ajunși la Trieste. Domnul Antonio di Demetrio, fostul consul al României în acest oraș, desfășoară o activitate neobosită, dând refugiaților suportul moral necesar și asistându-i în intervențiile necesare pentru reșezarea lor. Domnul di Demetrio este asistat în opera sa de soția d-sale, o neobosită luptătoare pentru cauza românilor. Reprezentanța aceasta neavând un comitet care să lucreze efectiv, domnul di Demetrio este întotdeauna ajutat de înșiși refugiații cari se oferă la aceasta. Astfel, în perioada de organizare din 1949, au funcționat pe lângă acest organ de asistență domnul și doamna avocat Petre Manolescu, pe toată durata șederii lor la Trieste, înainte de a pleca în Franța.

Domnul di Demetrio primește fonduri pentru asistență de la Comitetul de Asistență a Românilor, Consiliul Ecumenic al Bisericilor și de la Comitetul Național Român. De asemenea, a primit un important transport de îmbrăcăminte de la World Church Service, la intervenția delegatului Episcopiei ortodoxe din USA, părintele Vasile Hațiegan.

Refugiații ajunși la Trieste primesc o mică sumă de bani, haine în limita posibilităților și hrană suplimentară pentru completarea rațiilor ce primesc în Campo.

În prezent (februarie 1952) se află la Trieste un grup de aproximativ 100 de români, în mare parte muncitori, agricultori, militari (grăniceri și milițieni mai ales) și intelectuali. Emigrarea lor este una din problemele grele de soluționat. Comitetul Național Român a fost nevoit să organizeze un Birou special pe lângă reprezentanța sa din Canada, pentru a obține contracte de lucru pentru acești refugiați. Cauzele

care se opun la emigrarea acestui grup sunt: a) sănătatea zdruncinată de condițiile mizerabile în care au fost ținuti în Iugoslavia; b) sosirea lor târzie la Trieste și deci eliminarea lor de la emigrarea în Statele Unite (legea prevede că nu pot emigra în USA decât persoanele sosite într-o zonă de ocupație britanică sau americană până la 1 ianuarie 1949); c) mefiența pe care o au în general toate statele de imigrațiune atunci când este vorba de refugiați cari vin de dincolo de Cortina de Fier și cari au fost reținuți într-o țară comunistă.

Comitetul de Asistență a Românilor mai are reprezentanțe în următoarele țări: Argentina, Belgia, Brazilia, Danemarca, Norvegia, Portugalia, Austria, Spania, Suedia și Turcia.

In 1949, domnul Nicolae Caranfil a sosit în Statele Unite, unde a înregistrat o altă organizație, în statul New York, cunoscută sub denumirea de Romanian Welfare Inc. [Bunăstarea Românească – n. trad.]. Scopul acestei noi organizații este de a aduna fonduri pentru alimentarea acțiunii de asistență ce o desfășoară în Europa reprezentantele sale.

5) Acțiunea Comitetului Românesc în Turcia.

Un important centru de recepțiune al românilor refugiați este cel de la Istanbul. La început posibilitățile de a fugi din țară în Turcia pe mare erau foarte mari. Refugiații fiind foarte numeroși, posibilitățile de a-i asista erau foarte restrânse, depășind puterile refugiaților mai vechi de acolo. Din raportul făcut de dl Aurel Decei, reprezentantul Comitetului Român în Turcia, reiese că începând din anul 1944 și până în 1950, au trecut prin Istanbul cca 450 refugiați români.

(Va urma)

diceanu. Au dat spectacole cu *Oedip*, de George Enescu, pe scena Teatrului Național de Operă din Paris, respectiv *Bărbierul din Sevilla*, de Rossini, și *Cavalerul Rozelor*, de Richard Strauss, în cadrul manifestărilor prilejuate de semicentenarul Teatrului „Champs Elysées”. Filarmonica „George Enescu” face un turneu în Austria și Italia. Pe afișele Teatrului „Lucia Sturdza Bulandra” apare un nume nou: Toma Caragiu, actor la Teatrul de stat din Ploiești, în rolul lui Ianke, din piesa *Tache, Ianke și Cadâr*. De duminică, 5 mai, se inaugurează al treilea program de radio, difuzat zilnic pe unde ultracurte (stația de 4,16 m sau 70,08 mhz). Va putea fi audiat, deocamdată, doar de ascultătorii din Capitală. În zilele de lucru, emisiunile vor avea loc între orele 21.00-23.00, iar în zilele de sărbătoare între 19.00-23.00. Va fi rezervat unor emisiuni precum seri de teatru și operă, programe muzical-distractive, programe în execuția unor interpreți celebri. Tot de duminică, programul II, difuzat până acum între orele 12.00-24.00, se extinde între orele 10.00-01.00 noaptea, iar sâmbăta până la 02.00 noaptea.

Cu prilejul împlinirii a 1.100 ani de la crearea alfabetului chirilic, academicianul Petre Constantinescu-Iași a fost decorat cu ordinul „Kiril și Metodiu”, clasa I, al R.P. Bulgaria. Academia R.P.R., Uniunea Arhitecților și Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” l-au sărbătorit miercuri, 20 iunie, după-amiază, pe arhitectul Petre Antonescu, la împlinirea vârstei de 90 de ani.

La jumătatea lunii iunie, este lansată în cosmos prima femeie cosmonaut, Valentina Tereșkova, la bordul lui „Vostok-6”. Întrebat cum a fost pregătit zborul, profesorul sovietic V. Parin răspunde: „În primul rând, acest lucru a fost pregătit de faptul că în U.R.S.S. femeile sunt în toate privințele egale în drepturi cu bărbații.”

În București s-a deschis un oficiu

unde se pot plăti în același loc energia electrică, combustibilul, apa, abonamentele I.T.B. Dacă rezultatele vor fi satisfăcătoare, sistemul se va extinde la nivelul întregii Capitale. La câte aparate de radio și televizoare se cumpără în ultima vreme, ar trebui să se urgenceze punerea la punct a antenelor colective, pentru că altfel blocurile vor fi înțesate de antenele individuale și va avea de suferit estetica urbană, remarcă cineva.

La 12 iunie, în sala de sport a clubului a avut loc consfătuirea periodică cu membrii galeriei echipei „Rapid”. Există 2.000 de membri cotizanți, dintre care doar 500 au cotizația la zi achitată. Au fost prezenți puțin peste 100 de membri ai galeriei. Printre salariații Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor nu se află niciun membru susținător. Au lipsit și jucătorii echipei de fotbal, tocmai cei care le-au provocat atâtea dezamăgiri suporterilor. Dan Coe s-a înfumurat după jocul bun prestat în meciul cu selecționata R.D.G. și de atunci îl subestimează pe Motroc, iar portarul Todor se lasă ademenit către o viață nesportivă de un anturaj nesănătos. Conducerea clubului a promis că va îmbunătăți munca educativă în rândul componentelor echipei de fotbal. Urmarea este că Steaua învinge pe Rapid cu 7-2 în optimile Cupei R.P.R. la fotbal.

Se semnează la București, la 12 iunie, Acordul și celelalte documente privind realizarea și exploatarea sistemului hidro-energetic și de navigație Porțile de Fier, pe Dunăre. Se estimează că lucrările vor începe în 1964 și se vor termina în 1971.

Și în final, o știre TASS, care publică o declarație de protest în legătură cu lansarea de către forțele militare aeriene ale S.U.A. a 400.000.000 ace de cupru în spațiul cosmic. „Cercurile militare americane nu țin deloc seama de urmările primejdioase pe care le poate avea pentru omenire infectarea spațiului din apropierea pământului ca urmare a acestor experimente”. ■

Membrii delegației Marii Adunări Naționale aflată în vizită la Londra; al doilea din dreapta, academicianul Andrei Oțetea, directorul Institutului de Istorie al Academiei Române

DIALOG CU CITITORII

„DRUMUL CHINEZILOR“

Domnul GHEORGHE STEJAR, din comuna Săvinești, județul Neamț, ne scrie:

Am avut profesia de tehnician silvic. După efectuarea stagiului militar m-am angajat la Institutul de Amenajări Silvice Român în anul 1961. În acel an am lucrat la amenajarea pădurilor din Ocolul silvic Vaduri, jud. Neamț. Prin luna septembrie-octombrie am ajuns pe pârâul Oanțu, care se revărsa în Bistrița vizavi de Hidrocentrala de la Stejaru. Tot urcând pe pârâul Oanțu, măsurând pe ambele lui părți și urcând mai sus de izvorul lui, am dat de un drum ce mergea pe linia de pantă. Avea cam 4-5 m lățime și se derula de-a lungul culmii muntoase. Din el, la cca 100 de m mai sus, se ieșea în poiana vârfului muntos „Murgoci“.

Seara, la cabana forestieră unde eram cazați, am spus ce am găsit în acea zi. Un coleg,

care era din comuna Piatra Șoimului, era în temă și mi-a spus că acel drum, pe care localnicii îl știau se numea „drumul chinezilor“ și că a fost construit în anul 1916 de trupele rusești, instalate în acea zonă, în timpul Primului Război Mondial.

În nuvela *Uvar* de Mihail Sadoveanu, acțiunea se petrece în comuna Roznov, unde el a fost mobilizat ca ofițer al regimentului 15 Războieni din Piatra Neamț, în timpul Primului Război Mondial, ce avea ca obiectiv apărarea podului ce trecea peste apa Bistriței. Marele romanțier povestește întâmplările lui Uvar, eroul nuvelei, care era un cazac adus de ruși împreună cu alți companioni, la lucrări auxiliare. Cum erau cu ochii oblici, ca ai chinezilor, localnicii i-au numit chinezi.

Am găsit atunci în zona apropiată „drumului chinezilor“ multe tuburi de cartușe ruginite.

Este curios că peste câțiva ani se împlinesc 100 de ani de

la construcția aceluia drum militar și încă poate fi folosit. Deși construit în pădure, aceasta nu l-a afectat prea mult, necrescând arbori pe el și nici intemperiiile nu l-au deformat. Poate și pentru că este la altitudinea de peste 1.100-1.200 m.

V-am scris despre acest „drum al chinezilor“, pentru ca el să rămână consemnat undeva, pentru generațiile viitoare, căci cei tineri, localnicii din satele Nechit, Oanțu, Piatra Șoimului, Tazlău etc. nu-l cunosc și nu au auzit de el.

APEL

Domnul VODĂ ALEXANDRU din București, face un apel către cititori pentru completarea colecției sale cu nr. 3/1967 și nr. 6/2005. Dumnealui mai are disponibile șase exemplare: nr. 10/1971; 6, 7/1972; 6/1975; 4/1988 și 3/1990. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon: 021/772.39.60.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

DINASTIA ROMANOVILOR (1613-1917)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

ORIZONTAL: 1)

Întemeietorul dinastiei (Feodorovici), cel care a domnit în Rusia între anii 1613-1645 – Lichi-
dul vital al vieții pe pământ. 2) Calificată ca un despot luminat, țarina (a II-a) a dus o politică anexionistă (1762-1796) – Perioadă istorică precizată mai ales prin cuvântul „mediu”. 3) Denumire generală pentru conducătorii Rusiei (sg.) – Poporul condus și făcut cunoscut în lume de dinastia Romanovilor – Mihail Romanov pentru țarul Alexei I (1645-1676). 4) Localitate în Oceanul Atlantic, în nordul Scoției – Fiul Ecaterinei a II-a care a domnit între anii 1796-1801. 5) Așa a murit țarul Alexan-

dru al II-lea (1855-1881) – Realitate obiectivă. 6) Regele Suediei (al XII-lea) învins de Petru cel Mare la Poltava (1701) – Pavel I pentru Ecaterina a II-a (pl.) – Sașa Nekrasov. 7) Plin de sens! – Așa cum este țarul pentru cei pe care-i conduce – A face o adâncitură într-un material. 8) Lipotiaminpirofosfat (abr.) – Fluviu care străbate capitala Rusiei din timpul Romanovilor – Capăt de țigară. 9) Mulțumesc, în franceză – În fond e cojit! – Cap la Romanovi! 10) Taman la mijloc! Aduce ploaia – Pictor austriac de origine germană (Johann), contemporan cu Romanovii (1679-1748). 11) Capitala Letoniei, oraș inclus în Rusia de către Petru cel Mare (1721) – Ecaterina I pentru Petru cel Mare, țarina care i-a urmat la tron (1725-1727). 12) Ca un bloc de gheață plutitor – Gradul de rudenie al lui Alexandru I (1801-1825) față de țarul Nicolae I (1825-1855).

VERTICAL: 1) Ctitorul Rusiei moderne, țar, apoi împărat (1682-1725). 2) Din păcate! Domn al Moldovei (Dimitrie; 1710-1711), ajuns sfetnicul lui Petru cel Mare. 3) Așa cum poate fi considerat țarul Nicolae al II-lea, asasinat cu întreaga familie la Revoluția din 1917 – Capitala Cehiei. 4) Încheie un plebiscit! – Sistemul care dă tărie organismului – În față! 5) Zeiță, soția lui Zeus, protectoarea căsătoriei și a căminului – Conducătorul revoluției bolșevice din 1917, care a dus la sfârșitul tragic al dinastiei Romanovilor. 6) Teritoriu în America Centrală insulară – Festă! – Din Tosca! 7) Capul lui Iisus! – Daniel Feodorov – Fluviu în Japonia. 8) Laura Nădejde – O parte din natură. 9) Element moștenit de la înaintași – Mănăstire la Muntele Athos. 10) Bătrânul călugăr – Ființă rațională – Oraș antic în Libia. 11) Capitala Rusiei între 1712-1918, oraș fondat de Petru cel Mare. 12) În josul apei – Ultimul țar al Rusiei, asasinat în timpul revoluției din 1917.

Dicționar: TOAB, LTP, VOGL, ARUBA, VORO, IVIR, OEA

Pavel TOTOLICI

TREI POVEȘTI ADEVĂRATE DESPRE AUR

Bună dimineața, doamnelor și domnilor! Bine ați venit la Banca Națională. Îmi face plăcere să deschid al XXI-lea simpozion de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”. Tema este incitantă: aurul în istoria Băncilor Centrale. Simpozionul este dedicat împlinirii a 133 de ani de la înființarea Băncii Naționale.

Participanții la dezbaterile pe tema anunțată sunt: domnul președinte Emil Constantinescu; domnul academician Nicolae Anastasiu; domnul Lucian Croitoru, consilier al guvernatorului B.N.R.; domnul Valeriu Vierița, viceguvernator al B.N.R. în perioada 4 septembrie 1990-1 iunie 1991; domnul Ștefan Ciocinaru, ziarist la Radio România; domnul ambasador Ion Bistreanu; domnul Gheorghe Birău, director al Agenției Gorj a B.N.R.; doamna Brândușa Costache, șef serviciu Arhivă din B.N.R.; doamna Nadia Manea și domnul Cristian Ciornei, experți la B.N.R. Discuțiile vor fi moderate de domnul consilier Cristian Păunescu.

În urmă cu 133 de ani, a fost semnat practic actul de naștere al instituției noastre, când s-a publicat în *Monitorul oficial* al României *Legea privind înființarea unei Bănci de scont și circulațiune*. Între măsurile pregătitoare în relativ lungul efort de înființare a unei Bănci Naționale în România, vă amintesc *Legea biletelor ipotecare* din 1877; această lege, care a ajutat în mare măsură la finanțarea războiului de independență, avea un articol ce prevedea că guvernul va fi dator să elaboreze un proiect de lege pentru înființarea unei bănci de scont și circulațiune. Atunci, în 1877, neavând acces pe piețele internaționale ca să obțină un împrumut și având nevoie de resurse serioase pentru finanțarea efortului de război, guvernul român a realizat cât de importantă este o instituție financiară națională.

La sfârșitul lui februarie 1880, Brătianu a depus în Parlament proiectul *Legii constitutive a Băncii Naționale a României*, concretizând practic politica economică națională **prin noi înșine**. Banca nou înființată avea capital mixt (două treimi capital privat și o treime capital de stat) și monopolul emisiunii monetare. Brătianu și-a urmat îndeaproape lozinca: *Îndrăzneală în cele bine*

chibzuite. Susținut de amicii săi politici cei mai devotați, între care se număra și Eugeniu Carada, Brătianu a condus acțiunea aproape ca pe o luptă pe front, atrăgând opoziția de partea sa. Astfel, în expunerea de motive a legii se spune că România va dobândi instituțiunea unei Bănci Naționale prin propunerea guvernului conservator (întrucât propunerea inițială a fost a conservatorilor) și prin străduințele și eforturile partidului și guvernului liberal. Tot în expunerea de motive se preciza că întregul sistem al organizării și administrării Băncii Naționale a României atât principiile constitutive, cât și mecanismul funcționării ei au fost preluate din *Legea organică a Băncii Naționale a Belgiei*.

Alegerea temei simpozionului de astăzi face parte din preocuparea noastră de a ne orienta către subiecte care sunt de interes și, în același timp, pot să fie înțelese mai ușor de către publicul larg. Aurul reprezintă ca-

tegoric un subiect de mare interes public. Problema aurului monetar – adică funcția de ban universal a metalului galben – este mai spinoasă, dar și ea este captivantă.

După secole de folosire ca etalon al prețurilor, mijloc de plată și mijloc de teaurizare,

Cea de-a XXI-a ediție a Simpozionului anual de istorie și civilizație bancară

„CRISTIAN POPIȘTEANU“

AURUL ÎN ISTORIA BĂNCILOR CENTRALE

Luni, 29 aprilie 2013, în Sala „Mitiță Constantinescu“ a Băncii Naționale a României, s-au desfășurat lucrările unei noi ediții, a XXI-a, a Simpozionului organizat anual de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric.

Tema, extrem de generoasă, a fost dezbătută de 11 vorbitori, care au abordat diferitele ei aspecte: omenirea și aurul (legende ale aurului, trecerea de la goana după aur la exploatarea modernă a aurului, folosirea aurului de-a lungul timpului); exploatarea aurului în România; trecerea de la bimetalism la monometalism – evoluția istorică a problemei în România și în alte țări (stocul de aur al B.N.R. 1880-2013; banii și aurul; etaloane monetare); soarta aurului Băncilor Centrale în vremuri de restriște; moneda de aur modernă; viitorul aurului, politica Băncilor Centrale față de problema stocului de aur.

În partea a doua a manifestării, s-au acordat premiile Fundației Culturale Magazin Istoric pentru cărți de istorie apărute în anul 2012.

Participanții au putut vizita două expoziții organizate cu acest prilej: „Piese reprezentative din tezaurul Băncii Naționale a României“ și „Apariții editoriale B.N.R. 1990-2013“.

politic și bancar“. Peste ani, tot punându-mi această întrebare – ce mai face aurul dumneavoastră la Moscova –, mi-a spus odată:

– Domnule guvernator, dacă, să spunem, domnul Putin vă restituie aurul, ce faceți cu el?

– Ce putem să facem? Îl aducem la București.

– Nu-l vindeți?

– Cum să-l vând? Vreți să fiu spânzurat? Aurul acela are valoare simbolică. Îl aduc la București.

– Nu-l duceți în altă parte? De exemplu, să-l depuneți la una din marile bănci centrale.

– Nu, îl aduc la București. Aurul acesta este precum sfintele moaște.

– Deci nu-l duceți în altă parte?

– Nu!

– Îl duceți la București?

– Da!

– Îl băgați în tezaur?

– Da!

– Adică îl băgați în pământ?

– Da!

– Și atunci ce contează așa mult că stă aurul la Moscova sau la București? Lumea trebuie să știe că aveți un drept total valabil din punct de vedere internațional asupra unui depozit de aur, pe care, în loc să-l țineți la Londra, îl țineți la Moscova.

– O să mă mai gândesc la asta, domnule Larosière, i-am spus.

Istorie terminată. În contrapondere, avem istoria cu final fericit a aurului polonez. La două săptămâni după declanșarea războiului, tezaurul Băncii Poloniei, aproximativ 80 de tone aur, a tranzitat România, cu un tren special, din nordul Bucovinei până la Constanța, în ciuda protestelor furibunde ale Germaniei hitleriste. Acolo aurul a fost îmbarcat pe o navă britanică și a ajuns, după multe peripeții, în Marea Britanie, Canada și S.U.A., fiind salvat.

Din stocul de metal galben al Băncii Naționale a Poloniei, o cantitate de 3 tone de aur, rechiziționată de către armata poloneză pentru eventuale plăți, a intrat în România ceva mai târziu. Acele 3 tone n-au mai putut părăsi

Mănăstirea Tismana

România, au rămas la Banca Națională a României, fiind depozitate și păstrate, fără vreun acord oficial între cele două bănci centrale, fără niciun document încheiat între cele două guverne, doar în baza unei chitanțe de primire. Pe bază de cumă și bună practică – comportamente sfinte pe care trebuie să le aibă orice Bancă

Centrală – Banca Națională a României a avut grijă de acel aur, l-a depozitat, l-a păzit de germani, nu l-a înstrăinat. L-a salvat, l-a trimis la Tismana împreună cu aurul românesc, când Armata Roșie a intrat pe teritoriul României, l-a adus înapoi în București și apoi l-a restituit Poloniei în 1947. În plin război, acel aur a fost salvat. Este o istorie cu multe semnificații. Povestea adevărată a aurului polonez (și semnificațiile ei multiple) au constituit obiectul unui seminar special, organizat de Banca Națională a României împreună cu Banca Națională a Poloniei și Ambasada Republicii Polonia la București, în 14 septembrie 2012.

Idecizie înțeleaptă. În sfârșit, a treia istorie: dosarul „Neptun“. În 1944, în perspectiva ocupației sovietice, guvernatorul Alexandru Ottulescu și vicepremierul Mihai Antonescu au aprobat o variantă de salvare a aurului Băncii Naționale. Atunci România a avut cea mai mare rezervă de aur, vreo 240 de tone. Tezaurul a fost transportat la Tismana și, în septembrie 1944, a fost depozitat într-o grotă, în secret. A revenit în subsolul B.N.R. abia la începutul anului 1947. Sunt în curs lucrările de amenajare la muzeul pe care urmează să îl deschidem în grota de la Tismana, unde istoria acestei operațiuni va fi ilustrată și accesibilă vizitatorilor. Despre acest episod s-a relatat atât în cadrul Sesiunii anuale de comunicări a Cercului de istorie bancară din Banca Națională a României, din decembrie 2007, cât și la seminarul special menționat mai sus, din septembrie 2012.

Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale
a României

aurul a fost catalogat de Keynes în perioada interbelică drept „relicva barbară a omenirii”. De ce? Pentru că omenirea, spune Keynes, sapă adânc în pământ, la sute și mii de metri, scoate tone de minereu la suprafață, pe care îl prelucurează pentru a obține câteva lingouri de aur, iar

apoi „îngroapă” din nou aceste lingouri în tezaurele Băncilor Centrale. Un enorm efort absurd, spune Keynes, cu scopul unei stabilități și încrederi monetare ce poate fi obținută de la instituții credibile și solide. Ce se întâmplă însă când instituțiile, pe care Keynes le dorește ancorate monetare în locul aurului, își pierd credibilitatea? Răspunsul la această întrebare îl poate da comportamentul unui guvernator numit într-o perioadă de criză.

Știți ce am făcut în 1990, la două ore după ce am fost numit guvernator al Băncii Naționale? M-am dus în tezaurul B.N.R., ca să ating aurul. Am umilit și eu aurul, ca mulți alți economiști, înainte de a ajunge guvernator, l-am făcut relicva barbară a omenirii. Însă când am ajuns guvernator de bancă centrală, m-am dus la relicva barbară, am pus mâna pe aur și am ieșit cu o tărie extraordinară de acolo. Este aurul rege sau nu? Nu mă avertuez să dau vreun răspuns. Vă voi spune doar trei povești adevărate cu aur legate de istoria Băncii Naționale: *Tezaurul de la Moscova – o istorie neterminată; Aurul polonez – o istorie terminată și cu final fericit; Operațiunea Neptun – o decizie înțeleaptă.*

Istorie neterminată. Mutarea stocului Băncii Naționale de 92 de tone de aur, în 1916, de la București la Iași, apoi la Moscova, s-a făcut în grabă, așa cum s-au întâmplat multe în istoria noastră. La 8/21 decembrie 1916, ministrul de Finanțe, Emil Costinescu, se adresează conducerii Băncii Naționale și propune mutarea la Moscova a stocului metalic și a oricăror valori ar crede Banca potrivit, unde tezaurul imperiului, aflat la Kremlin, oferă o mai mare securitate decât orice altă destinație. Cât de înțeleaptă a fost decizia aceasta va rămâne un subiect de dis-

Banca Națională a României la începutul secolului trecut

cuție. Dar gândiți-vă la situația din decembrie 1916 și la faptul că Rusia era aliatul nostru. Am trimis deci rezerva de aur într-o țară aliată.

În aceeași zi în care am devenit guvernator, domnul Decebal Urdea, de la care am preluat conducerea Băncii Naționale, m-a rugat să

avem o discuție între patru ochi. A încuiat cabinetul cu cheia, s-a dus la fișet și a scos cu mână tremurândă dosarul cu documente originale privind tezaurul trimis la Moscova și mi-a spus cu o voce foarte gravă: „Din 1922, acest dosar se dă din mână în mână, de la guvernator la guvernator, ca un talisman cu jurământ că fiecare guvernator al B.N.R. va face totul pentru recuperarea aurului nostru”. Este momentul, cred, să dau raportul în legătură cu ce am reușit să fac în acest domeniu.

În primul rând am sprijinit publicarea mai multor lucrări despre soarta tezaurului, pentru ca publicul să știe și să nu uite. În al doilea rând, am implicat colective din B.N.R. în efortul complex depus de România în cadrul Comisiei Comune Româno-Ruse pentru studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului României depus la Moscova în timpul Primului Război Mondial. În sfârșit, nu am pierdut nicio ocazie de a face cunoscută această problemă pe plan internațional. Acest ultim efort m-a făcut să trăiesc mai multe experiențe, inclusiv următorul dialog pe care doresc să îl relatez.

Pe parcursul celor peste două decenii în fruntea B.N.R., una dintre cele mai frumoase relații colegiale am avut-o cu domnul Jacques de Larosière, fost director general al Fondului Monetar Internațional, fost guvernator al Băncii Franței și fost președinte al BERD-ului, în prezent șeful unei vestite comisii, Comisia Larosière, cea care a elaborat o excelentă lucrare despre uniunea bancară europeană. Aflat în vizită la B.N.R., am avut ocazia să-i arăt dosarul aurului nostru de la Moscova. Mi-a spus: „N-am avut niciodată în mână un dosar mai important, din punct de vedere istoric,

direcții în tehnologia viitorului. Nu este o situație care apare doar acum și amintesc un singur exemplu.

Toată lumea leagă numele Nobel de descoperitorul dinamitei. Mai puțin cunoscut este fratele său, cel care a descoperit și a exploatat prima dată petrolul în zona Caspică. Atunci când s-au construit primele rafinării, a apărut necesitatea unui element care trebuia să aibă anumite calități. Și toate încercările tehnologice s-au fixat asupra platinei. Platina era un mineral neinteresant, cu o culoare cenușie, care se găsește în Urali asociat cu aurul și care era aruncat pe haldă, după extragerea aurului. Fratele lui Nobel a obținut de la țarul Rusiei dreptul de a cumpăra haldele din Urali care conțineau platină. Abia după ce le cumpărase și le transportase în Suedia, lumea și-a dat seama că rafinările au nevoie de platină. Acest mineral a devenit scump și, așa inestetic cum este, se fac bijuterii din platină nu fiindcă sunt frumoase, ci fiindcă sunt scumpe. Acum este prețuit și aurul alb, care să semene cumva cu platina, datorită prețului ridicat al platinei. Este o lecție care ne învață ce înseamnă inteligența, ce înseamnă prevederea, ce înseamnă competența.

La polul opus, putem vedea ce înseamnă incompetența. Odată cu dezvoltarea tehnologiei care produce energie eoliană, s-a ajuns, după seleniu, la elementul telur. Telurul a fost descoperit în Munții Apuseni, într-un mineral de la Roșia Montană care se numește silvanit, de la Transilvania, și are o poveste interesantă. Minerul român Ioan Abrudan a remarcat un mineral ce i s-a părut deosebit și i-a dus un eșantion baronului Brukenthal, guvernatorul Transilvaniei. Baronul Brukenthal angajase, pen-

tru aranjarea colecției sale de la Sibiu, un faimos mineralog neamț, Franz-Joseph Müller von Reichenstein. Acela a descoperit un element care nu corespundea cu seleniul, l-a trimis chimistului german Martin Heinrich Klaproth, care i-a dat numele de telur. Telurul era și el, ca și platina, aruncat pe halde, de unde ar putea fi recuperat acum, când prețul său crește accelerat.

In ceea ce privește exploatarea zăcămintelor de aur, a oricăror zăcămintele, implică fonduri uriașe. Noi nu avem aceste fonduri; ar însemna să împovărăm bugetul, să nu mai avem bani să plătim salarii, pensii. Unii spun să păstrăm aurul acolo, să rămână pentru generațiile viitoare. Dacă dorim să folosim această resursă în acest moment, atunci există o singură soluție. Exploatarea să fie acordată prin licitații primelor trei companii de exploatare de aur din lume, singurele care au fonduri suficiente pentru a reinvesti, așteptând recuperarea lor și profitul într-o perioadă de până la două decenii.

Marele avantaj al României în materie de bogății ale subsolului este diversitatea. România nu are și nu a avut niciodată acei așa-numiți „monștri geologici”, zăcămintele uriașe cu condiții geologice simple, cum sunt de pildă zăcămintele de cupru din Congo. România are zăcămintele mici. Au fost și cazuri în care exploatarea zonelor de oxidație să facă prețul de cost mic și valoarea mare, cum a fost cazul zonei de oxidații de uraniu pe care rușii au exploatat-o în asemenea viteză, încât au luat-o

cu pământ cu tot. Dar această situație nu se mai repetă în România. Există însă zone profunde și zone diseminate, care pot fi exploatate în condiții sigure, de către companiile mari, în condiții ecologice.

Pepită

APELE NOASTRE AUR POARTĂ

În ultimii douăzeci de ani am avut mai multe discuții cu domnul guvernator Mugur Isărescu. Subiectul acestor discuții a fost strategia de dezvoltare a României, o strategie de dezvoltare pe termen lung, necesară după o schimbare atât de importantă cum este trecerea de la un sistem de economie de comandă la un sistem de economie capitalistă, într-un context politic, economic, social, militar schimbat și într-o lume în continuă schimbare.

In aceste discuții am insistat de cele mai multe ori asupra ordinii în care trebuie construită această strategie pe termen lung. Ea trebuie să plece de la resursele naturale ale subsolului, să continue cu resursele naturale ale solului, cu resursele umane, pentru ca, în final, să se ajungă la resursele financiare. Din păcate, lucrurile nu se întâmplă așa și asistăm, de multe ori, la o haotică împărțire a unor resurse financiare după criterii alese de cele mai multe ori la întâmplare. Un astfel de mod de acțiune duce la o împărțire a sărăciei și la limitarea dezvoltării.

Mai există un alt element esențial pentru construcția unei strategii de dezvoltare pe termen lung, viabilă: viziunea pe un termen mai îndepărtat pentru care, în cazul României, am ales anul 2050. Împreună cu academicianul Nicolae Anastasiu am început să lucrăm la un studiu privind resursele naturale ale subsolului românesc. Lucrarea, care a debutat acum un an, este realizată în proporție de 70% și va fi gata în totalitate în ianuarie 2014. Mulțumesc pe această cale Băncii Naționale pentru sprijinul acordat realizării acestui studiu.

La Institutul Geologic din Finlanda, la o comandă a companiei Nokia, s-a realizat un studiu

privind modul de distribuție și posibilitățile de exploatare ale mineralelor care conțin elemente chimice necesare în anul 2050, ținând cont de evoluțiile tehnologice până în acea perioadă. Specialiștii de la Nokia au constatat că se vor folosi cantități tot mai mici din elemente chimice tot mai diverse din diferite minerale rare, dar indispensabile. Au stabilit un număr de elemente chimice și minerale fără de care progresul tehnologic nu este posibil. Când s-a examinat distribuția lor pe harta geologică a lumii, s-a constatat că acestea, în majoritatea lor, se află în centura

asiatică, în China și în zona ei de influență, și că multe din zăcămintele din celelalte zone fuseseră deja cumpărate sau se află sub controlul Chinei, inclusiv în Africa și în America de Sud.

Pe harta cu distribuția mineralelor rare realizată de geologi finlandezi, România figurează ca o zonă de interes. Uniunea Europeană, care s-a trezit târziu, după ce hotărâse închiderea minelor din considerente ecologice, a elaborat, la nivelul anului 2012, o nouă clasificare, care clasifică mineralele în: foarte importante, importante și, o nouă categorie, minerale critice, fără de care nu se pot dezvolta anumite

Brățară dacică

AL TREILEA PROMETEU

În anii '70, în Clubul de la Roma, savantul american de origine română Nicholas Georgescu-Roegen (Magazin istoric, nr. 4/1999) atrăgea atenția în legătură cu concluziile care se conturau în cadrul Clubului privind epuizarea resurselor. El a apelat atunci la legenda lui Prometeu și a sugerat oamenilor care conduceau țările în acel moment să se gândească la un al treilea Prometeu, adică să găsească o alternativă la ceea ce ar putea să însemne epuizarea acestor resurse.

In intervenția mea, în continuarea celor spuse de domnul președinte Emil Constantinescu, punctez câteva lucruri despre zăcămintele nemetalifere, adică despre minerale industriale (cuarț, sulf, grafit, sare, baritină, talc etc.) și roci utile (nisipuri, calcare, tufuri, granite, bazalte, marmură) cu o largă utilizare în multe domenii din economia unei țări.

Nisipurile, aparent banale, au o extrem de largă utilizare. Nisipul cuarțos nu este utilizat doar în industria sticlei. Industria electronicii și a IT-ului nu mai este de conceput fără acest dioxid de siliciu. Tot granulele de cuarț stimulează curgerea gazelor naturale prin sistemul de pori din colectoarele naturale (vezi utilizarea lui în producția gazelor de șist). Alături de resursele nemetalifere, compușii minerali metalici (galena, blenda, calcopirita, magnetitul) stau la baza obținerii concentratelor de Pb, Zn, Cu, Fe.

Abordând problema resurselor naturale, în privința resurselor energetice, cele *convenționale* (hidrocarburile, cărbunii naturali, minereurile uranifere) sunt astăzi prioritare în obținerea energiei electrice. România se bucură de o repartitie echilibrată a lor în spațiul carpato-dunărean, iar potențialul pe care-l avem acoperă mult din necesarul industriei energetice (țițeiul și gazele naturale reprezintă cam 20%, cărbunii 40%, minereurile uranifere 10%).

Subsolul românesc din Bazinul Transilvaniei, din Platforma Moesică (adică, din structurile interne, adânci, ale Câmpiei Române), din Carpații Orientali și din zona subcarpatică sau Depresiunea Getică (Oltenia) au încă rezerve de hidrocarburi importante. Să nu uităm că au trecut mai bine de 150 de

ani de când în țara noastră s-au exploatat primele 275 de tone de țiței și România era a șasea țară producătoare din lume. Avem performanțe legate de sondele realizate la noi. Cel mai adânc foraj a fost la 7.000 m, în zona de la Băicoi; 18 sonde au făcut foraje la peste 6.000 m. Ceea ce s-a exploatat până astăzi reprezintă zăcămintele de hidrocarburi situate la adâncimi de 1.500-2.000 de metri, deci în prima treaptă de adâncime. Or, exploatarea în treptele a doua și a treia, despre care există indicații și argumente că pot avea cantități importante de țiței, devin mult mai costisitoare și nu oricine se lansează într-o astfel de activitate de explorare, în primă instanță, pentru a trece apoi la exploatare. OMV Petrom, împreună cu România, are licențe pentru foarte multe zone. Multe alte zone așteaptă să fie explorate (cercetate pentru identificarea rezervelor) prin investiții costisitoare, pe care statul nostru nu le mai poate face.

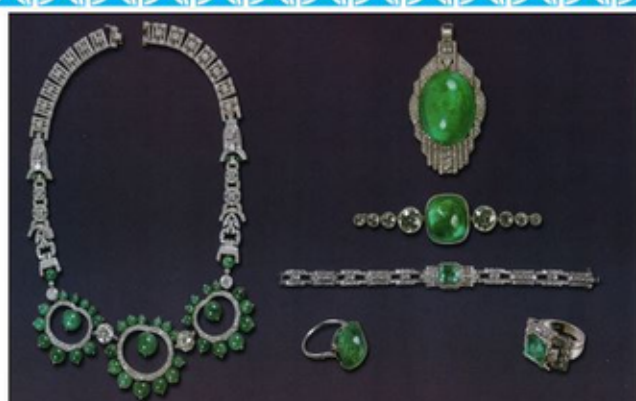
Cărbunii superiori, huila sau cărbunele brun, față de cei inferiori, cum este lignitul, au repartii teritoriale și calități diferite. Recent, în țările avansate, s-a trecut la gazeificarea cărbunilor. Aceasta presupune aplicarea unor tehnici moderne de extracție directă, prin foraj, a metanului pe care cărbunele îl poate genera și care urmează a fi lichefiat undeva în apropierea zonei în care există cariera de lignit. Aceasta deschide perspective pentru o nouă utilizare a cărbunelui.

Minereurile uranifere nu trebuie uitate. Capacitatea lor energetică este foarte mare. Ea este dată de o substanță minerală, nu de o substanță organogenă, așa cum sunt hidrocarburile sau cărbunii. Rezervele noastre

În al doilea rând, și această diversitate este importantă în noile tehnologii în care este nevoie de cantități mici și de minerale indispensabile, România are minerale indispensabile acum tehnologiei înalte și, probabil, tehnologiilor care se vor descoperi. Astfel, expoatarea mineralelor care nu era rentabilă până acum va deveni rentabilă în viitor. Aceste minerale pot fi căutate și în halde, unde au fost aruncate pentru că nu erau interesante.

În sfârșit, vorbim mult de regionalizare. N-am auzit pe nimeni ca în această dezbatere să ia în considerare resursele naturale, care trebuie exploatate într-un mod coordonat, în diferite zone miniere.

In ceea ce privește repartitia aurului în diferite provincii metalogenetice, lucrurile devin mai interesante când luăm în considerare, în afară de zăcămintele primare, și zonele cu aur aluvionar. Istoricul roman Dio Cassius a dat informații despre aurul care a fost luat din Dacia după cele două expediții ale împăratului Traian. Pornind de la textul lui Dio Cassius, transpus în sistemul de kilograme, s-a ajuns la 175 tone de aur cărat de romani din Dacia. S-a considerat că tezaurul dacic provenea din Munții Apuseni, unde dacii exploataseră aur la Roșia Montană. Un cercetător francez care a studiat în secolul trecut galeriile romane din România, care se conservaseră, a măsurat lungimea lor și a spus: cifra nu este corectă, pentru că aceste galerii nu puteau să furnizeze o asemenea cantitate de aur. Pentru că nu era geolog, a comis o greșală copilărească. Ar fi văzut, la sfârșitul secolului trecut, că de pe toate râurile, se aduna aurul aluvionar. Cea mai mare parte a aurului dacic era, de fapt, aur aluvionar. Deci corect este să

Bijuterii cu smaralde fațetate, cabochon și mărgelă, secolul XX; smaraldul din montura pandantivului este cunoscut sub numele de „smaraldul România” și are 105,85 kt (proprietate a Băncii Naționale a României)

spunem nu numai „munții noștri aur poartă, ci și „apele noastre aur poartă”. La Viena există într-un mic muzeu o pepită care are 1,7 kg și care a fost găsită la confluența Nerei, lângă Bozovici, fiind oferită unei contese. Aurul aluvionar există în continuare, dar trebuie exploatat sub control.

Care este locul României în lumea aurului? În 2010, România nu a produs niciun gram aur. Producția de aur din România a încetat, din cauza aplicării unor criterii financiare care țin de piață și de schimbarea concepției. Concepția, în timpul unor economii de stat, era: ne costă mai mult producția decât aurul pe care îl obținem, dar dăm de lucru la oameni, se dezvoltă orașe, avem centre miniere, se păstrează experiența. Când s-a schimbat concepția din cauza lipsei de rentabilitate, producția aurului s-a oprit. Nu există nimic negativ fără un aspect secundar pozitiv. Aspectul secundar pozitiv, după părerea mea, a fost că s-a stopat tendința generală de furt, de corupție, care a marcat perioada de tranziție postcomunistă în ultimii 22 de ani. România lipsește din clasificarea țărilor care exploatează aur, dar apare în clasificările țărilor care au rezerve exploatabile de aur. Rezervele de aur ale României reprezintă o treime din rezervele Europei și 0,7% din totalul la nivel mondial. Rezervele confirmate sunt de 678 de tone.

În încheiere, vreau să precizez că aurul este important, dar el nu are valoare decât într-o economie puternică, într-o economie modernă și performantă, în curent cu dezvoltările tehnologice cele mai înalte, or aceasta nu se poate produce decât dacă privim aurul în contextul celorlalte zăcămintele metalifere și asociat cu zăcămintele nemetalifere.

Prof. univ. dr. Emil CONSTANTINESCU

carbon, fluidizăm rezervorul respectiv. Și prin conexiuni posibile nu vom mai lăsa acest gaz liber, în atmosferă, contribuind, astfel, la reducerea efectului de seră (care are consecințe în procesul de încălzire globală).

Iată deci alte tipuri de resurse neconvenționale, un „al treilea Prometeu“, așa cum spunea la Roma Georgescu-Roegen și, de altfel, o garanție pentru investitori că România dispune de o solidă zestre naturală care, în continuare, poate fi valorificată.

Tehnologia nouă înseamnă, vizavi de resursele neconvenționale, utilizarea forajului orizontal cu fracturare hidraulică. Ce este *fracturarea hidraulică*? Fracturarea hidraulică este un efect pe care îl produce o coloană de apă injectată până la 3.000-4.000 de metri, care folosește niște aditivi, substanțe chimice diverse care, de cele mai multe ori, se găsesc în orice alt fel de produs natural sau industrial, dar care au capacitatea să forțeze ieșirea gazelor de șist prin generarea unor vibrații și fragmentări (fisurări milimetrice) ale argilelor cu gaze captate. S-a scris în presă că explorarea sau exploatarea gazelor de șist ar polua mediul, în sensul că se otrăvesc apele sau se produc seisme. Toate acestea sunt exagerări extraordinare. Pentru geologi lucrurile sunt foarte simple. Vibrația care se produce este una care nu poate să ajungă de la adâncimea de 4.000 de metri până la suprafață. Apoi, aceste vibrații au gradul 1-2 pe scara Richter. Pe zi se produc 1.000-1.500 astfel de cutremure în lume.

In fine, din punct de vedere al resurselor metalice, o resursă neconvențională ar putea fi considerat „sterilul“ din iazurile de decantare aflate în proximitatea fostelor

... la fel ca și această haldă

exploatări miniere. Iazurile de decantare sunt locurile în care ajungea sterilul de la uzinele de preparare. Acum 40 de ani, exploatarea aurului se făcea doar dacă conținutul în minereul extras era de 4 grame la tonă. Tot ce era sub 4 grame la tonă nu era rentabil. La noi, exploatarea

aurului nu aducea profit, se subvenționa foarte mult. Minereul cu un conținut de 2-3 g/t se arunca. Deci, putem găsi în acest steril minereu cu 3 grame la tonă, cu 2 grame. Astăzi se exploatează aurul din carieră cu 0,5-0,3 grame la tonă.

Deci „sterilul“ din aceste iazuri de decantare poate să aibă acele elemente pentru care s-a făcut exploatarea, dar, în subsidiar, pot exista și multe alte microelemente cărora, atunci, nu li s-a acordat nicio importanță: telurii, germaniu, indiu, la care, acum 30, 40, 50 de ani, nimeni nu se gândea. Astăzi, ele au caracter strategic și sunt foarte căutate. Iazurile de decantare, numeroase, au 350 milioane m³ de steril, sunt cantități importante care, la un moment dat, pot fi valorificate. Printr-un program al Băncii Mondiale s-a trecut, sigur, cu intenție bună, la ceea ce înseamnă conservarea și ecologizarea acestor iazuri, odată cu închiderea minelor din vecinătate. Asta ce înseamnă? Că nu ne mai putem atinge de ele, pentru că s-au primit fonduri de ecologizare. Acum 20 de ani sau acum 30 de ani nimeni nu și-a pus probleme legate de mediu. Un iaz astăzi se degradează. Mai bine reperlucrăm sterilul din el, dar... am distrus uzinele de preparare. Și aceasta este o problemă la care trebuie să ne gândim.

Prof. univ. dr. Nicolae ANASTASIU,
Membru corespondent al Academiei Române

sunt localizate în cristalinelul Carpaților Orientali, undeva între Grințieșu și Crucea, iar explorarea este oarecum sistată.

Să avem în vedere și capacitatea energetică a apelor termale. Există câteva zone în țară în care infiltrarea apelor de suprafață până la adâncimi de câteva sute sau mii de metri, unde fluxul termic este foarte ridicat, face ca temperatura lor să crească și să devină un agent termic important. Este cazul apelor termale de la Băile Felix, exemplul clasic, dar și din Valea Cernei, de la Băile Herculane sau din Câmpia Română, nu departe de Snagov. Se deschide, astfel, o altă perspectivă legată de apele geotermale.

Dacă gândim în perspectivă, epuizarea resurselor convenționale este inerentă și trebuie să avem în vedere valorificarea altor resurse energetice care, în acest moment, sunt considerate resurse neconvenționale.

Ce înseamnă, în acest context, *resurse neconvenționale*? Sunt așa-zisele *shale gas*, adică gazele de șist. Acest termen care a intrat în circulație ar trebui considerat astfel de-abia după ce lucrările de cercetare, prospecțiune și explorare geologică – lucrări non-distructive și fără niciun efect nociv asupra mediului înconjurător – stabilesc pentru formațiunile argiloase urmărite calitățile lor de purtător al *termogazului*, altceva, conform noilor concepte, decât gazele naturale (bio-), exploatate în prezent în Bazinul Transilvaniei sau Platforma Moesică.

Acest tip de gaz a fost cunoscut și pus în evidență prin aplicarea altor tehnici de cercetare și de explorare decât cele clasice, cunoscute.

In Statele Unite 24% din producția actuală de gaz natural rezultă din astfel de exploatări. Noi, în România, vorbim de argile gazeifere, deci de argile cu potențial gazeifer, argile care până acum erau considerate roci „mamă de hidrocarburi“, deci din care au ieșit hidrocarburi și s-au fixat în rezervoarele care sunt zăcămintele cunoscute. Dar aceste argile, astăzi reconsiderate conceptual și tehnic, pot reprezenta viitoare rezervoare de *termogaz*, care se formează la adâncimi mari, de 3.500-4.000 m. Explorarea lui necesită o forță financiară considerabilă. Un singur foraj pentru explorare poate să ajungă până la zece milioane de dolari. România are un astfel de potențial.

În Marea Neagră există *gaz hidrat*. În lume se consideră că această nouă resursă existentă în sedimentele actuale ar reprezenta mult mai mult decât toate celelalte resurse la un loc.

Mai putem avea în vedere hidrocarburi de tip *tight sand* sau *tight gas*, din zăcămintele compacte cu permeabilitate (curgere) foarte redusă. Exploatarea zăcămintelor de petrol au scos până acum 30-40% din cantitatea primară existentă într-o structură petroliferă; 60% a rămas acolo, în adâncime. Cum scoatem restul de 60%? Prin tehnologii moderne, adecvate, prin care, utilizând dioxidul de

Un iaz de decantare ce ar putea conține comori...

astfel încât raportul stabilit în 1865 nu mai reflecta realitatea. Dacă inițial acest raport era de 1 la 15, în 1889 el ajunsese undeva la 1 la 22. Evoluția amintită, în contextul în care raportul legal dintre cele două metale rămânea neschimbat, genera preferința față de moneda de aur, pentru obținerea căreia se plătea în mod curent o primă numită *agio*. Aurul, sub forma monedei, era tezauryat și dispărea din circulație. În acest context, multe dintre state au optat pentru trecerea la monometalismul aur. Această evoluție s-a finalizat în cele din urmă prin renunțarea la bimetalism chiar de către țările care, în trecut, se numărau printre promotori, țările Uniunii Monetare Latine.

Si echilibrul monetar al României a avut de suferit în urma devalorizării argintului. Iată cum caracteriza acest fenomen în anul 1884 viitorul guvernator al Băncii Naționale, I.G. Bibicescu: „Cestiunea e dintre cele mai grave, căci agricultor, proprietar, comerciant și industriaș sufăr toți deopotrivă și toți se tem că, adormind seara cu o avere oarecare în argint sau în bilete de bancă, a doua zi se vor găsi mai săraci cu 8, 10, 15% din averea lor bănească”.

Deși prima aurului era o realitate pentru piața românească încă din epoca anterioară, declanșarea Războiului de Independență a determinat agravarea situației. S-a putut constata reducerea intrărilor de aur prin restrângerea exportului de cereale al României ca o consecință a închiderii granițelor, precum și invadarea pieței românești cu monedă de argint rusească, utilizată pentru achitarea materialelor necesare aprovizionării armatelor aflate în trecere pe teritoriul României. La toate acestea, s-a adăugat și punerea în circulație în 1878 a biletelor ipotecare. Acestea erau

Emil Costinescu

însemne de plată emise de Ministerul Finanțelor, prin intermediul Casei de Depuneri și Consemnațiuni, erau garantate prin ipotecă asupra domeniilor statului, aveau cursuri obligatorii, fiind primite la toate casierile publice, și au fost retrase din circulație în anul 1880, prin intermediul Băncii Naționale.

În anii următori dobândirii independenței, la sporirea primei aurului a contribuit deficitul balanței comerciale a României, care se traducea prin scăderea intrărilor de metal galben

în țară și prin scumpirea monedei de aur pe piața internă. Anuitățile datoriei externe trebuia să fie achitate în aur, ceea ce iarăși retrăgea din circulație o sumă importantă. Și astfel se ajunge ca în intervalul 1884-1888 să se constate un trend ascendent al acestei prime a aurului.

Realitățile monetare ale statului român independent au fost completate prin crearea Băncii Naționale a României, în aprilie 1880. Legea de înființare a acesteia nu a inclus însă prevederi referitoare la bazele sistemului monetar, acceptându-se implicit Legea din 1867. Astfel, art. 12 al Legii de organizare a B.N.R. stabilea: „Banca va trebui să aibă o rezervă metalică de o treime din suma biletelor emise”, fără nicio altă precizare legată de structura acestei rezerve. În consecință, s-a considerat că rezerva metalică a Băncii trebuia să fie alcătuită atât din aur, cât și din argint. În același timp, art. 14 al aceleiași Legi prevedea că biletele vor fi plătite la prezentare la biroul Băncii în aur sau în monedă națională de argint.

Pornind de la aceste prevederi legale, argintul a devenit preponderent în stocul metalic al Băncii, situație care contribuia la creșterea primei aurului. Deși legal

DE LA BIMETALISM LA MONOMETALISM

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, aurul a reprezentat subiect de campanie electorală și motiv de dispută între Guvernul României și Banca Națională. Disputa avea să capete amploare și, pe fundalul luptelor politice, se va transforma într-unul dintre cele mai tensionate momente ale relației dintre Bancă și Guvern.

Cum s-a ajuns la această dispută? În anul 1867, la adoptarea Legii pentru înființarea unui nou sistem monetar și pentru fabricarea monedelor naționale, se prelua ca etalon monetar dublul etalon, aur-argint, promovat în epocă de Uniunea Monetară Latină. Ce însemna aceasta? Iată ce spunea liderul liberalilor, Ion C. Brătianu: „Francul francez este leul nostru”. Însemna, de fapt, racordarea și pe plan monetar la modelele Europei vremii respective.

Ce era Uniunea Monetară Latină? Înființată în 1865, susținea etalonul aur-argint; din ea făceau parte Franța, Belgia, Elveția, Italia și, din 1868, Grecia. Acest dublu etalon nu fusese numai opțiunea României, era în aceeași epocă și opțiunea Bulgariei, a Serbiei și a Greciei. Însă bimetalismul era un sistem monetar instabil. Fluctuațiile dintre raportul de valoare stabilit prin lege între cele două metale prețioase care serveau drept etalon și prețurile lor înregistrate în tranzacțiile de piață dădeau naștere la importante disfuncționalități. La vremea respectivă, Parlamentul României cunoștea aceste probleme. Iată ce se spunea în prezentarea proiectului de lege cu privire la pericolul pe care îl prezenta etalonul dublu: „Comitetul delegaților s-a preocupat asemenea de primirea duplicității tipului monetar propus de Guvern, adică de primirea

ambelor metale prețioase, a aurului și argintului, ca monedă legală, deși Comitetul delegaților recunoaște inconvenientele ce rezultă din o asemenea duplicitate, căci, neputându-se stabili prin lege raportul între valoarea aurului și a argintului, variind condițiile de exploatare a acestor două metale și, prin urmare, valoarea lor respectivă, se vede totdeauna că raportul valorii acestor două metale nu corespunde cu raportul stabilit prin lege și de aici provine inconvenientul de a vedea țara inundată când de aur, când de argint, după cum valoarea acestor două metale se schimbă, într-un sens sau în altul”. Promotorii legii își motivau opțiunea precizând: „Cu toate acestea, Comitetul nu a pierdut din vedere că statele mențin încă duplicitatea tipului monetar și prin urmare nu ne putem îndepărta de

acest sistem. Și, având în vedere că unitatea sistemului monetar este scopul tuturor statelor civilizate care tind toate a ajunge la această unitate, Comitetul delegaților a cedat în fața unor asemenea considerațiuni și a adoptat duplicitatea tipului monetar”.

Această duplicitate a tipului monetar, cum spun documentele, s-a făcut simțită foarte curând după adoptarea legii din 1867. Începând de prin 1871 se constată deprecierea argintului în raport cu aurul pe piețele internaționale,

Eugeniu Carada

părăm aur a trebuit ca, la 15 noiembrie 1884, să plătim 10,2% și, la 1 ianuarie 1888, 18%. Iată bunătățile regimului“. Articolul se termina astfel: „Iată gospodăria Guvernului. Dacă vă place, votați pentru dânsa“.

In pofida acestei campanii electorale, guvernul liberal n-a pierdut alegerile din ianuarie 1888, dar a pierdut guvernarea în martie același an, când regele Carol I a încredințat formarea guvernului lui Theodor Rosetti. În noul guvern portofoliul Finanțelor revenea lui Menelas Ghermani, care fusese președinte al Comitetului de cenzori din Banca Națională a României. Încă de la început, cei doi, Theodor Rosetti și Menelas Ghermani, și-au propus să înlăture reformă monetară și să introducă etalonul aur, pentru a fi înlăturat *agio*-ul. Realizarea acestei reforme era însă o operațiune destul de complicată câtă vreme presupunea trei gesturi majore: modificarea legii sistemului monetar din 1867, demonetizarea monedelor de argint, atât a celor aflate în rezerva Băncii Naționale a României, cât și a celor care circulau, și, obligatoriu, modificarea Statutului și a Legii de organizare a Băncii Naționale a României.

Menelas Ghermani și-a organizat reformele în două etape. Într-o primă etapă a rezolvat restanțele, adică a răscum-părat biletele ipotecare și a făcut un împrumut public, banii fiind folosiți pentru achitarea datoriei la Banca Națională. Apoi, în februarie 1888, a crezut că printr-o singură lege poate să rezolve toate cele trei aspecte menționate mai devreme, plecând de la principiul că statul are dreptul să reglementeze raporturile sociale. Membrii Consiliului general al Băncii Naționale a României au considerat însă că acest principiu trebuie nuanțat și, atunci când li

s-a cerut acceptul, Menelas Ghermani a primit răspunsul că, prin măsurile sale, autonomia Băncii Naționale a fost încălcată, deoarece art. 29 din Statutele B.N.R. prevedea că schimbarea actelor normative ale Institutului de Emisiune trebuia să fie inițiată de Adunarea Generală a Acționarilor și aprobată de Guvern. Menelas Ghermani n-a avut timp să reacționeze în acel moment, pentru că guvernul Theodor Rosetti a fost înlocuit cu un guvern condus de Lascăr Catargiu, în care Finanțele erau deținute de George Vernescu. În opinia lui Victor Slăvescu, acest guvern a fost mai respectuos cu autonomia Băncii și mai înțelegător cu greutățile ce ar fi izvorât pentru primul institut de credit al țării prin aplicarea Legii din 1889.

Totuși, acest guvern a propus și Parlamentul a votat, în iunie 1889, Legea pentru modificarea regimului monetar în România. În consecință, Consiliul general al Băncii Naționale a analizat situația și trei personaje foarte importante (directorii Eugeniu Carada și Emil Costinescu și cenzorul Eugeniu Stătescu) au transmis Ministerului de Finanțe o adresă în care precizau: „Nimeni nu

contestă, domnule ministru, dreptul statului de a face orice legi generale, cu un caracter obligatoriu pentru toți. Consiliul Băncii Naționale consideră însă că acele legi nu ar putea nici desființa, nici împuțina drepturile acordate unei societăți private printr-o lege specială. [...] În consecință, Consiliul Băncii își face datoria de a supune din nou înaltei dumneavoastră aprecieri considerațiile ce preced și speră că nu veți lăsa ca instituția cea mai strâns legată cu interesele economice ale țării și ale statului să fie atât de grav vătămată în interesele sale și amenințată chiar în existența

Theodor Rosetti

bancnotele erau convertibile în aur și argint, practic convertibilitatea se realiza numai în argint. Aurul, chiar și la Banca Națională, era socotit marfă și tranzacționat ca atare. Pe lângă aceasta, Institutul de Emisiune a înlocuit în circulație biletele ipotecare cu propriile bancnote, raportul de preschimbare fiind 1 la 1. Aceste bilete ipotecare intrate în posesia Băncii Naționale nu au fost imediat răscumpărate de stat. Pentru o vreme ele au fost incluse în stocul de acoperire al Băncii Naționale, reprezentând garanția bancnotelor emise pentru înlocuirea din circulație.

Un alt aspect al activității Băncii Naționale care a agravat indirect fenomenul cunoscut sub numele de *agio* a fost faptul că aceasta, prin politica sa de credite, urmarea reducerea dobânzilor la credite pe piața internă. Dar, dacă anterior înființării Băncii Naționale majoritatea bancherilor își procura mijloacele necesare prin împrumuturi în monede de aur pe piețe străine, ulterior Banca Națională, care a acordat la rândul ei împrumuturi, a utilizat o taxă a scontului redusă, care se situa între 4 și 6% față de 18-36% cât era dobânda pentru creditele obținute anterior de bancheri, astfel încât efectele nu au întârziat să apară. Prețul banilor a scăzut, dar s-au micșorat și intrările de aur. Un alt aspect era legat de disproporția dintre împrumuturile acordate de Banca Națională prin scontarea efectelor comerciale și lombardarea rentelor de stat în favoarea celor din urmă. Astfel, în intervalul 1881-1890, împrumuturile acordate de Institutul de Emisiune prin scontarea efectelor comerciale au variat între 6 și 11% din valoarea bancnotelor aflate în circulație, iar cele acordate prin lombardarea efectelor publice între 13 și 32%. Această situație a generat accentuarea

speculațiilor la bursă cu titluri de stat și acordarea de împrumuturi, fără a exista o activitate economică care să justifice punerea în circulație de noi bancnote.

Așadar, în economia românească, prima aurului față de argint ca formă de manifestare a disfuncționalităților bimetalismului a generat importante dezechilibre: dispariția metalului galben din circulație în urma tezaurizării sau exportului, introducerea clauzei de plată în aur pentru tranzacțiile mai importante, salarii, chirii, arende, rambursarea împrumuturilor la instituțiile de credit funciar, tranzacțiile la termen încheiate la bursă etc. Adesea, deși prevederile contractuale prevedeau achitarea în aur, în lipsa acestuia, plățile se făceau în argint, la care se adăuga *agio*-ul zilei. Se constată, tot în epoca aceasta, creșterea prețurilor, care cuprindea implicit și prima aurului. În plus, funcțiile Băncii Naționale în asigurarea echilibrului circulației monetare au fost puse serios sub semnul întrebării prin imposibilitatea acesteia de a asigura deopotrivă convertibilitatea biletelor sale în aur și argint.

Devenind o realitate atât de stânjenitoare în viața economică a țării, problema *agio* a intrat în mod aproape natural pe agenda luptelor politice purtate în societatea românească, mai ales că anul 1888 a fost ultimul an al „lungii guvernări liberale”. Ce s-a întâmplat

mai concret în această bătălie?

Îată, pentru cunoașterea epocii, un extras din ziarul conservator *Epoca*, al cărui proprietar era Nicolae Filipescu. Prezentând bilanțul Guvernului, era inserată următoarea caracterizare a situației monetare: „Și pe când datoria crește, pe când cheltuielile sporesc, o altă calamitate s-a năpădit asupra țării. Aceasta e *agio*. În 1877 aveam galbeni și napoleoni în țară, azi avem hârtie. Ca să cum-

Menelas Ghermani

TEZAURUL DE LA MOSCOVA ÎN TRE LEGENDĂ ȘI ADEVĂR

În problema tezaurului românesc, nu voi intra nici în legende, nici în miturile care circulă în toată lumea din 1916 până în prezent. Aș vrea să fac doar o singură remarcă. Mai ales după 1990, dosarul aurului evacuat în Rusia este foarte virusat și, din păcate, este virusat chiar la noi, în publicații românești. Cred că ați citit foarte mult în ultimii ani despre acest subiect, fie că ni s-a dat nu știu cât aur înapoi, dar nu recunoaștem noi, fie că, citeam nu mai departe decât acum șase luni, într-o publicație în limba română, cum că, de fapt, revoluționari români au furat aurul din Kremlin în 1918 și au fugit cu el, dar rușii, de rușine, nu au vrut să recunoască. Inclusiv legendele celebre privind aurul adus înapoi, inclusiv bijuteriile Coroanei, de către doi agenți, un britanic și un canadian. Colonelul Boyle (Magazin istoric, nr. 4/2001) a intrat chiar în enciclopedia canadiană, pentru că el și cu colonelul Hill ar fi adus bijuteriile Coroanei în țară.

În realitate, cei doi colonei nu aduseseră nici aur, nici bijuterii. Obținuseră de la ruși autorizația să scoată ceva din depunerile românești. Au adus 114 milioane lei hârtie și hârtie tipografică, hârtie filigranată ș.a.m.d.

După ani și ani de negare a existenței tezaurului, totuși, rușii într-un fel recunosc că l-au primit, dar este preluată celebra teză cum că nu se știe ce s-a întâmplat cu el. Peste două luni marcăm zece ani de la semnarea tratatului de bază cu Rusia, care, în scrisoarea anexă, prevede crearea unei comisii mixte de istorici, e adevărat, de studiere a soartei tezaurului, nu a restituirii lui. Am avut ocazia să studiez câteva materiale legate de perioada 1917, 1921-1922 privind politica de industrializare a Rusiei, politica financiară a Rusiei Sovietice unde, firește, apar și referiri la problematica rezervelor valutare și de aur.

În ultima fază de destrămare a fostei U.R.S.S., a apărut în presă un articol scris de secretarul de presă al lui Elțin – care încă nu devenise președinte al Rusiei, ci era numai al Federației Ruse –, unde el amintește de o scrisoare din '90 a unui director de institut de istorie, care atrage atenția la Comitetul Central asupra faptului că accesul la arhive, prea larg, pune în pericol inclusiv imaginea lui Lenin, întrucât eventualul acces la mapa secretă a lui Lenin ar da publicității date nedorite despre chestiuni de ordin istoric, menționând și aurul României. În '93, un cercetător rus a reușit să aibă acces la această mapă secretă a lui Lenin,

Kremlin, locul unde tezaurul B.N.R. a ajuns cu siguranță

ei. "În consecință, deși fusese votată de Parlament, s-a considerat că nu este cazul ca legea să fie promulgată, fiindcă nu se pregătiseră mijloacele necesare aplicării ei.

Toamna anului 1888 a adus noi schimbări politice. Menelas Ghermani a revenit la Finanțe și a urmat o nouă primăvară tensionată în relațiile dintre Banca Națională și Guvern. Ministrul Ghermani a venit cu o propunere concretă: să remită Băncii Naționale în fiecare an 5 milioane de lei, contra cărora s-ar depune de casele străine însărcinate cu vinderea argintului niște garanții în fonduri de stat române sau străine, care vor sta la dispoziția Băncii până la vărsarea unei sume echivalente în aur. Propunerea a fost dezbătută în cadrul Consiliului general al Băncii Naționale a României. Aceleași trei personaje menționate mai sus s-au opus propunerii ministrului de Finanțe. În pofida acestei opoziții, Menelas Ghermani a mers mai departe. Au fost adoptate două legi, una pentru modificarea sistemului monetar și cealaltă pentru demonetizarea pieselor de argint și schimbarea lor în aur.

Din acest moment, leul era definit ca 0,3226 de grame de aur 900‰, monedele de argint și din bronz deveneau monede divizionare, iar Ministerul Finanțelor era autorizat să transforme în monedă de aur moneda națională de argint de 5 lei până la concurența sumei de 40 de milioane de lei. Aceste modificări legislative impuneau modificarea Legii și a Statutului B.N.R., ceea ce s-a și întâmplat. La 15 iunie 1890 au fost modificate patru articole, între care art. 12, care prevedea că Banca va trebui să aibă un stoc metalic de aur de cel puțin 40% din suma biletelor emise de dânsa, și art. 14, conform căruia, biletele vor fi plătite la prezentare, la birourile Băncii, în monedă aur. De această dată însă, inițiatorul legii și-a luat o măsură de prevedere și ultima frază din lege preciza: „Legea de față nu va intra în lucrare decât după transformarea

stocului metalic al Băncii". Astfel se dădea posibilitatea existenței unei perioade de negociere între Bancă și Guvern.

In noiembrie același an, Theodor Rosetti a fost numit guvernator la B.N.R. pentru o perioadă de cinci ani. În luna următoare, Consiliul general al Băncii s-a întrunit din nou pentru a relua discuția asupra problematicei din iunie 1890. Din nou, Eugeniu Carada a luat cuvântul, exprimându-și temerea că în cazul aurului va fi greu și cu totul altfel deoarece argintul, fiind o monedă grea, deținătorii de bilete nu vor veni să le preschimbe chiar în vremuri de criză. În schimb, fără nicio criză, în ultimele șase săptămâni au ieșit din Bancă mai bine de 14 milioane lei aur, adică a patra parte din rezerva metalică. Din aceste considerente, Carada cerea o elasticitate a rezervei Băncii Naționale. Concluzia ședinței, în pofida unor puncte de vedere diferite, a fost aceea ca domnul guvernator Theodor Rosetti să fie rugat să continue negocierile cu Ministerul de Finanțe. La începutul anului 1892 s-a ajuns la încheierea unei convenții între Bancă și Guvern. Convenția a fost aprobată de Adunarea Generală Extraordinară a Acționarilor Băncii Naționale și prevedea: pentru că Banca a solicitat ca rezerva ei metalică să fie redusă la 33% și ministerul nu a acceptat, ministrul a propus ca 30% din rezerva Băncii să nu fie aur, ci să fie trate asupra piețelor Londra și Berlin. Legea de modificare a Statutului Băncii Naționale a fost votată în Parlament și apoi, la sfârșitul lui mai 1892, a fost publicată în *Monitorul oficial*. Din acest moment și până în timpul Primului Război Mondial, leul a avut acoperire în aur. Convertibilitatea lui a fost însă ridicată în aprilie 1917, ca urmare a împrumuturilor pe care Banca le acordase Guvernului pentru purtarea Războiului de Reîntregire.

Dr. Brîndușa COSTACHE,
Șef serviciu Arhivă B.N.R.,
Dr. Nadia MANEA,
Expert, B.N.R.

să i se prezinte lunar situația, undeva prin septembrie 1921. În *Opere complete* apare această scrisoare, dar istoricul care a avut acces la mapa secretă a lui Lenin, deschisă temporar, acum este iar închisă, a găsit acolo și fraza care era eliminată din documente: „A mi se raporta lunar și situația aurului românesc“.

Mai mult decât atât, pentru o inventariere foarte serioasă, Comisariatul Poporului pentru Muncă și Apărare primește dispoziția să facă un inventar serios în Bancă și în toate rezervele, să vadă

care este situația. Acest document se află în Arhiva rusă de stat privind istoria social-politică a Rusiei, cu filă, cu dosar, cu subdosar, unde se spune: ăsta este aurul rusesc și, separat, deci în toamna lui 1921, este menționat: aur românesc 117, 5 milioane ruble aur. Deci în 1921 nu mai era dispărut, nici la Kolceak, nici la nimeni. La începutul anului 1922 se face din nou un raport. Acolo apare însă altă cifră privind aurul românesc – 108 milioane ruble aur. Deci începuse deja cheltuirea aurului nostru. O cercetătoare rusoaică care face trimitere la documentele respective amintește chestiunea cu aurul românesc, susținând că în 1922 aurul românesc încă nu fusese tot topit.

Ce s-a întâmplat? Rusia avea embargou de ieșire pe piață și atunci, ca să poată vinde aur, îl vindea cu un preț mai scăzut, cam cu 20% chiar, în Norvegia și Suedia, unor bănci, care la rândul lor îl rețeau, îi puneau un nou marcaj și-l exportau în special în Statele Unite. În așa fel încât, în aprilie 1921, în *New York Times* apare un articol despre potopul de aur care venea în America, ceea ce a determinat Administrația americană să facă o anchetă internațională în legătură cu sursele de proveniență. Și aveau unele informații că vine

*Accesul la mapa secretă a lui Lenin
îi putea afecta posteritatea
liderului bolșevic*

mult din Rusia. Atunci apare demersul care s-a făcut în România, dacă aurul românesc evacuat la Moscova era marcat și cum era marcat. Noi am informat oficial că aurul evacuat nu are marcaj al Băncii Naționale.

Mai există un raport strict secret, făcut în august 1922, de unul dintre consilierii Consiliului Comisarilor Poporului, ce vorbește despre rezervele de aur din Sala Armelor, care s-ar cifra între 197 și 270 de milioane de ruble aur, raportorul menționând că „nu putem face evaluarea exactă, întrucât 1.357 de lăzi nu au opisul și nu

le-am deschis“. Supoziția mea: ar putea fi vorba despre o parte din cele 1.700 lăzi depuse de Banca Națională în 1917.

Deci cam asta a fost istoria până în 1922 a aurului românesc. De ce? Pentru că istoriile celelalte, că încă din 1918 au umblat la tezaur, nu prea stau în picioare. Tot din datele rușilor reiese următorul lucru: e adevărat, Lenin a dat dispoziție, în ianuarie 1918, să se ia o sumă în lei din ceea ce se evacuasă din România și să fie sprijiniți revoluționarii din Basarabia. S-au luat 5 milioane lei hârtie. O parte dintre ei au fost descoperiți la Bujor, un avocat de pe la Iași și care devenise mare revoluționar. L-au prins ai noștri pe undeva pe la Odessa, cu un pogon de bani.

Rămâne însă în continuare ultra secret, până la ora actuală, fondul special de documente al Băncii Naționale a Rusiei. Presupun că fiecare Bancă își are un anume fond de documente care nu se deschid în fiecare zi. Probabil că, la împlinirea a zece ani de la tratat, vom afla mai multe de la comisia mixtă de istorici.

Ambasador Ion BISTREANU

Czech troop train.

Vojenský vlak československé vojska.

Legionari cehi

unde găsește o întreagă corespondență în legătură cu tezaurul românesc din 1921. De ce am precizat 1921? Teza susținută zeci de ani de istoriografia și de oficialitățile sovietice era: „aurul românesc, tezaurul românesc a fost furat de albardiști și nu se mai știe nimic de el.”

Documentele rusești ce spun la ora actuală? Aurul imperial a fost evacuat din Petrograd în 1915, la Kazan și Nijni Novgorod, pentru că Petrogradul era foarte aproape de frontieră. Tezaurul nostru a fost depus la Moscova, aurul fiind depus în Sala Armelor, care este chiar în incinta Kremlinului, nu e în afară. Restul, lăzile, celelalte, erau într-adevăr la Casa de Economii, pe o altă stradă, pe Haritonova, din Moscova. În primăvara lui 1918, când a început războiul civil, practic în provincie, din dispoziția Consiliului Comisarilor Poporului, s-a evacuat aurul din alte șase orașe. Au fost evacuate la Samara și la Nijni Novgorod și la Kazan. Dar din Moscova nu s-a evacuat nimic.

În 1918 aurul de la Kazan, numai cel de la Kazan, cade în mâinile amiralului Kolceak. E recuperat după ce, arestat Kolceak, împușcat, legionarii cehoslovaci aveau trenul cu tot aurul, vreo 500 și ceva de tone inițial, pe care îl capturase Kolceak. În schimbul liberei treceri spre Cehoslovacia, au dat înapoi vreo 300 de tone de aur, spunând că Kolceak ar fi cheltuit

din el 200 și ceva de tone. Pe urmă a fost vehiculată și teza cum că cehii ar fi luat vreo 60 de tone de aur, cu care s-ar fi creat rezervele noului stat cehoslovac. Au creat legionarii o bancă, Legia Bank, la Praga. Dar chiar rușii au dovedit că fusese vorba doar despre opt tone, pe care le furaseră legionarii.

S-a spus apoi că aurul românesc ar fi ajuns la atamanul Grigorii Semionov (1890-1946), care l-ar fi vândut japonezilor, pe al căror sprijin s-a bazat. Semionov, care a condus trupele de cazaci pe frontul Baikal, a vândut aur japonezilor, e adevărat, contra arme, dar nicăieri nu figurează în istoriografia rusă, după '90, că aurul românesc ar fi fost în lingourile capturate de albardiști și vândute în Japonia. Și aici este o problemă. Nu am evacuat la Moscova lingouri. Noi am evacuat vreo 14 milioane *grosso modo* de monete de aur, în valoare de vreo 314 milioane lei aur, și mai apar acolo lingouri de aur în valoare de 330 mii de lei aur. Cantitatea de lingouri era mică.

In 1921 bolșevicii hotărâsc industrializarea țării, poartă negocieri cu statele occidentale, trebuia să fie achitate datoriile țariste și cele non-țariste. Și atunci se trezește Lenin și întreabă: ce rezerve avem? Erau foarte puține. Începuseră deja să cumpere produse alimentare, să cumpere cărbune. Lenin îi trimite o scrisoare chiar ministrului de Finanțe

Franța, Italia și Japonia recunoșteau suveranitatea României asupra Basarabiei – ceea ce atrăsese o înăsprire a poziției sovietice – existența tezaurului nu era negată. La 30 noiembrie Krasin îi declarase lui Ciotori, din nou, că tezaurul era intact.

Documente rusești prezentate de academicianul Florin Constantiniu ne arată că, de fapt, el nu mai era intact, așa cum dădeau asigurări sovieticii. Protocoalele Consiliului Comisarilor Poporului, din noiembrie 1917-martie 1918, publicate în 2006, la Moscova, și analizate de academicianul Florin Constantiniu oferă informații despre tezaurul românesc. Convinși de Cristian Rakovski că în România erau coapte condițiile pentru revoluția bolșevică și că poporul român abia aștepta să răstoarne pe oligarhii care îi sugeau sângele, Lenin aprobă utilizarea unei cantități din tezaur pentru sprijinirea revoluției. Astfel, la Protocolul ședinței din 15 ianuarie 1918 (stil vechi) a Consiliului există o anexă intitulată „Către Consiliul Comisarilor Poporului. Raportul Comisiei pentru lichidarea contrarevoluției române”: „Discutând informațiile avute la dispoziție despre situația din Moldova și Basarabia, Comisia [pentru lichidarea contrarevoluției române] a ajuns la concluzia că este necesar să se ia imediat cele mai hotărâte măsuri de înăbușire a contrarevoluției române.” Erau înșirate respectivele măsuri, iar la punctul 3) se prevedea: „Să se alocă Colegiului Superior pentru necesitățile enumerate mai sus, din fondurile Consiliului Comisarilor Poporului cinci milioane de ruble; 4) Pentru îndeplinirea hotărârilor comisarilor să se trimită, în același timp cu ei, un detașament de marinari

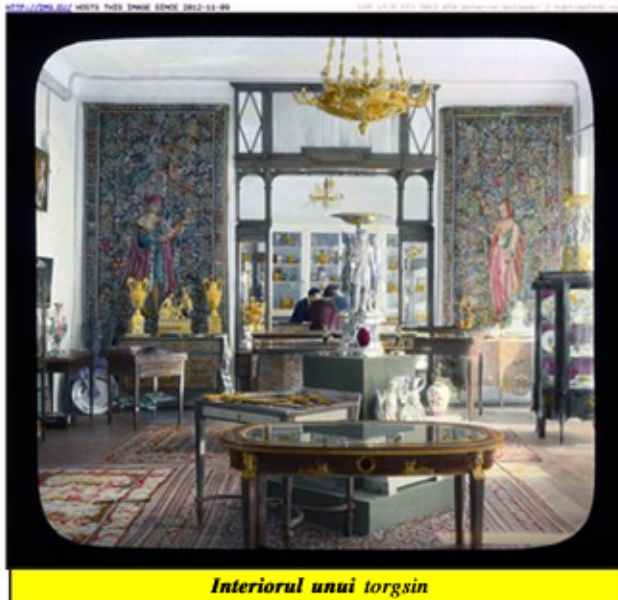
și soldați revoluționari, sub comanda comisarului tov. Jelezniakov; acestui detașament îi va fi încredințată misiunea de a furniza într-unul dintre punctele sigure din sud fondul Trezoreriei de campanie a armatei de pe Frontul românesc, ordonanțele de plată pentru Flota Mării Negre, precum și sumele menționate mai sus, necesare Colegiului Superior. Comisia roagă Consiliul Comisarilor Poporului să adopte o hotărâre urgentă în problemele menționate mai sus.” Președintele Comisiei era Gheorghi Cicerin.

După cum arăta academicianul Florin Constantiniu, pe document, în aceeași zi, la 15 ianuarie 1918, există următoarele rezoluții: „Să se ia cele cinci milioane din banii românești, confiscați la Moscova. Președintele Consiliului Comisarilor Poporului, V. Ulianov [Lenin]. Șeful Consiliului Comisarilor Poporului, Vlad[imir] Bonci-Bruevici. Cele cinci milioane de ruble luate se acoperă din Fondul român confiscat. Protocol nr. 47, dosar 11”. O altă anexă prevedea: „Către Departamentul Trezoreriei de Stat, lui Dmitri Petrovici Bogolepov.

Stimate tovarășe,

Consiliul Comisarilor Poporului a hotărât, în ședința sa din 15 ianuarie, să alocă cinci milioane de ruble din fondurile Trezoreriei de Stat pentru Colegiul Superior Român în problemele românești și basarabene. Comunicându-vă această hotărâre a Consiliului, vă rugăm să luați măsuri urgente pentru realizarea, cât mai rapidă, a acestei alocări, ținând seama [de faptul] că un milion este de dorit să fie dat în bancnote românești”.

In 1921 se lansează NEP. Pentru a putea să obțină sprijinul Occidentului fără

Interiorul unui torgsin

SOVIETICI DESPRE AURUL ROMÂNESC

În mod tradițional, în toate discuțiile purtate de partea română cu cea sovietică sau rusă, în prima fază se invocă necunoașterea problemei tezaurului Băncii Naționale a României evacuat la Moscova în două tranșe: în 1916 și 1917. După un timp, se admite că lucrurile s-au petrecut astfel, dar se invocă lipsa informațiilor despre acest subiect. Când, și dacă, aceste informații se adună de către partea rusă, rezultă că tezaurul a părăsit adăpostul de la Kremlin și, în vâltoarea evenimentelor revoluționare din acei ani (1918-1920), urma i s-a pierdut.

O serie de relatări, afirmații din documente oficiale ruse și sovietice, documente diplomatice și mențiuni din scrieri ale istoricilor ruși dovedesc faptul că la începutul deceniului al treilea al secolului trecut, deci după înăbușirea contrarevoluției albgarviste, aurul B.N.R. era, aproape în totalitate, în posesia guvernului bolșevic.

Problemele pentru aurul B.N.R. evacuat la Moscova în vremea Primului Război Mondial au început odată cu Hotărârea Sovietului comisariatelor poporului al R.S.F.S. Ruse, din 13/26 ianuarie 1918, privind ruperea relațiilor diplomatice cu România, în care se spunea: „Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român.” Decizia era astfel motivată: „oligarhia română a deschis operațiile militare împotriva Republicii Ruse”. Despre ce era vorba: în Basarabia, la cererea Consiliului Directorilor generali, cu aprobarea Sfatului Țării, se solicitase ajutor militar Guvernului României, care fusese aprobat de reprezentanții Antantei la Iași și de generalul Șcerba-

cev, pentru a face față trupelor bolșevice, care jefuiau fără a mai putea fi stăpânite de ofițeri.

Până în 1922, în toate discuțiile purtate de diplomații români cu cei sovietici în capitale europene, în cadrul tatonărilor pentru găsirea unui cadru pentru reglementarea problemelor reciproce, partea sovietică a dat asigurări că tezaurul era întreg și că știa despre soarta lui. Astfel, la 4 martie 1920, D.N. Ciotori îi relata prim-ministrului Al. Vaida-Voevod discuția cu Litvinov, la Copenhaga: „El mi-a repetat că tezaurul se găsește la Moscova intact. Impresia mea este că sovieticii sunt dispuși să ni-l dea înapoi, dar ne vor cere despăgubiri pentru materialele diverse lăsate de armatele ruse pe teritoriul nostru”. Asigurarea diplomatului sovietic era reluată la 7 martie.

La 7 iulie 1920, Litvinov îi trimitea o scrisoare atașatului comercial român la Copenhaga, prin care îl informa că zvonurile răspândite în Occident privind utilizarea aurului românesc de către guvernul rus pentru tranzacții comerciale în străinătate nu erau adevărate.

Chiar și după semnarea Tratatului de la Paris din 28 octombrie 1920, prin care Marea Britanie,

Leonid Krasin,
comisar al poporului
pentru Comerț Exterior

O ABORDARE GEOSTRATEGICĂ A PROBLEMEI AURULUI

Ce poate fi mai provocator decât să fii invitat să vorbești despre aur sub acoperișul Băncii Centrale a României? Cu atât mai mult, în aceste zile, când ne aflăm la puțină vreme după ce pe piața aurului a avut loc o „crimă” de mari proporții.

Am reținut îndemnul guvernatorului B.N.R. de a fi relaxați la aniversarea de astăzi, așa că vă spun și eu, pe scurt, o „poveste”, dar una care este iconoclastă, pentru că propune o alternativă la originea ființei umane; este vorba despre tăblițele sumeriene care ne povestesc despre venirea zeilor din ceruri pentru a exploata aurul de pe Terra și, pentru că zeii nu puteau fizic să facă acest lucru, au creat omul, au creat ființa umană. Și leagă în felul acesta nașterea ființei umane de povestea aurului. De aici până la *thriller*, istoria este foarte simplă. Sigur că aurul a fost și rămâne „moneda supremă” și, împotriva tuturor Casandrelor, aș spune că este în continuare cel mai sigur plasament pe care îl putem face, e „plasa de siguranță” împotriva volatilității piețelor financiare. Știm cu toții că atunci când scade dolarul, crește aurul și invers; crește prețul petrolului – crește și prețul aurului; nesiguranța economică și politică într-o societate cresc din nou prețul aurului. Ce trebuie subliniat, înainte de a trece la acest *thriller* geopolitic despre care vreau să vă vorbesc astăzi, este că băncile centrale sunt cele mai mari deținătoare de aur. Și, totodată, ca urmare a *thrillerului* despre care vorbeam, și cele mai mari pierzătoare în actuala criză, peste 560 miliarde de dolari, numai în ultimele două săptămâni.

Ce înseamnă asta? Înseamnă că, în „jocul” cu aurul, se află sisteme naționale, și nu sis-

teme private sau trans- și multinaționale, ci sistemele naționale, băncile centrale.

Ce s-a întâmplat vineri, 12 aprilie? Bursele de aur din toată lumea au fost injectate cu contravaloarea a peste 500 de tone de aur, aur-hârtie, cum se numește în termenii bancari, într-o tranzacție clasică pe ciclul scurt de vânzare-cumpărare. Asta înseamnă 16 milioane de uncii aur, ceea ce, la un calcul simplu, la prețul din ziua respectivă, din 12 aprilie, înseamnă peste 25 de miliarde de dolari. Și mai înseamnă că cel care a aruncat 500 de tone de aur pe piață a pierdut, în 24 de ore, peste 1 miliard de dolari. Sigur că s-a declanșat o criză a prețului aurului, cu trend foarte puternic în jos. Bineînțeles că toată lumea s-a întrebat cine este acest jucător-balenă, care poate să aibă asemenea resurse, o cotă de piață atât de ridicată, încât să determine evoluția despre care vorbeam. Nu a fost niciun secret; până la urmă s-a aflat, cu atât mai mult cu cât, cu două zile înainte de această manevră, s-a mai petrecut un lucru fără precedent, și anume casele de brokeraj și Goldman Sachs au

anunțat investitorii că fondurile speculative și investitorii instituționali își vor vinde acțiunile în aur în scurtă vreme. Cine poate crede că „băieții” de pe Wall-Street te anunță să vinzi la un preț mai bun decât o vor face ei peste două zile?!

Federal Reserve, Banca Centrală americană, a fost cea care a acționat pe

Imagine de la Bursă

de care nu era posibilă o „nouă politică economică“, Rusia sovietică trebuia să rezolve problema „datoriei țariste“. Sirotkin, autorul volumului *Aurul și proprietățile imobile ale Rusiei în străinătate*, o carte care a stârnit multe controverse și în Rusia, afirma, criticând politica de împrumuturi inaugurată de Gorbaciov, că din vremea țărilor Rusia s-a împrumutat cu mare ușurință, plătind, este adevărat, dar cu mare întârziere împrumuturile făcute. Sirotkin încerca să facă un inventar al bunurilor

Maksim Maksimovici Litvinov

și aurului rusesc ajunse în străinătate și care, dacă ar fi fost păstrate, nu furate poporului rus, l-ar fi scutit de povara acelor împrumuturi. Fapt este însă că la prăbușirea regimului țarist Rusia înregistra mari datorii. În procesul de negociere inițiat în 1921, Rusia dorea să se ia în discuție doar „datoria țărilor“, în vreme ce Occidentul vroia și compensarea bunurilor cetățenilor săi confiscate de revoluție. Sirotkin afirmă că în schimbul recunoașterii diplomatice a statului rus bolșevic, Moscova era dispusă să cedeze întreaga rezervă de aur. Un inventar al acestuia a arătat însă că nu acoperea nici o cincime din datorie. Și atunci rușii au contrapus pretențiilor occidentale o sumă de 39 miliarde ruble aur, „daunele“ provocate de intervenția străină în Rusia în perioada 1918-1920. S-a ajuns până la urmă la convocarea reuniunii de la Geneva, dar mișcarea reușită de sovietici de a semna la Rapallo înțelegerea cu Germania, primul stat care a recunoscut diplomatic Rusia sovietică, a „omorât“ reuniunea de la Geneva.

Elena A. Osokina, în cartea sa *Aur pentru industrializare: Torgsin*, utilizează un *Raport privind fondul de aur*, întocmit de comisia specială a Consiliului pentru Muncă și Apărare, de la sfârșitul anului 1921. Ea spune că aurul României din Gos-

bank era de „aproximativ 117 milioane ruble“. Osokina citează alte lucrări ale istoriografiei ruse (Sangovskaia, *Aurul în politica Rusiei...*, și Vasilev, Knîșevski, *Conchistadorii roșii*), potrivit cărora rezerva de aur a României fusese topită în lingouri de aur. Dar consideră că doar o parte suferise acest proces, pentru că în *Raportul privind fondul de aur* de la 1 ianuarie 1922, aurul românesc valora 105.102.337, 88 ruble, fiind din nou indicat separat de cel sovietic. Raportul dă date despre cantitatea de mo-

nete românești, o dovadă că la începutul lui 1922 nu fuseseră încă topite. Sigur că este greu să tragi concluzii ferme pe baza unor note de subsol, care citează alte lucrări ce trimit, la rândul lor, la documente de arhivă la care nu ai acces. Cert este că din acel moment s-a modificat și discursul reprezentanților diplomați sovietici în schimburile cu omologii lor români. În septembrie 1921, în cadrul întâlnirii de la Varșovia, pregătitoare pentru organizarea unei conferințe bilaterale, în cadrul unor discuții neoficiale, diplomatul sovietic Karahan arăta că Rusia era gata să renunțe la discutarea problemei Basarabiei, dacă România renunța la tezaur. El îi spune lui Filality, șeful delegației române, că tezaurul a fost evacuat din Moscova, când se apropia Denikin de oraș, și nu știe dacă toate lăzile au fost readuse. „Desigur că tezaurul nu mai poate fi intact [...] Și apoi văd că faceți atâta caz pentru mizerabila sumă de nici o sută de milioane ruble aur la care se ridică întregul Dumneavoastră stoc metalic. Admiteți, sper, că Basarabia face ceva mai mult.“ Concluzia lui Filality: „Părerea mea este că tot ce avea valoare negustorească în tezaurul nostru a dispărut“.

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al guvernatorului B.N.R.

Lingouri de aur

Procesul de integrare asiatică a fost început în anii '70 de către Japonia, care în perioada aceea avea niște excedente comerciale fantastice și își permitea să investească în fiecare an peste o mie de miliarde de dolari americani în străinătatea apropiată, în zona asiatică, în numele unui concept pentru care a purtat Al Doilea Război Mondial: „zona de co-prosperitate asiatică”. Numai că, de data aceasta, în loc de portavioane, de militari, de baionete, de avioane, ce trimitea în spațiul asiatic? Trimitea bani, *know-how* și tehnologie. Cu acestea a luat naștere acel fenomen bine cunoscut al micilor tigri asiatici, care au trecut practic din Evul Mediu direct în avangarda civilizației umane, a progresului tehnologic și economic. În anii '80 s-a ridicat însă o altă putere în Asia, care a devenit în momentul de față o putere dominantă, este vorba despre China. China, pe bună dreptate, revendică astăzi *leadearshipul* procesului asiatic de integrare. Aceasta este și problema principală a acestui proces de integrare: *leadearshipul*. Se încearcă, se discută foarte mult – și la Tokio, și la Beijing – despre posibilitatea unei reconcilierii istorice, după modelul franco-german în Europa, între Japonia și China și, bineînțeles, se discută despre o monedă unică, o monedă care să ajute la coagularea acestei piețe unice asiatice. Chinezii vorbesc despre yuan, ei spun că, de mâine, yuanul liber convertibil poate fi valuta

în Mainland, adică China continentală, în Taiwan, în Macao, Hong Kong, Singapore și chiar în Malaysia și Indonezia, unde 80% din economie și comerț sunt deținute de întreprinzători chinezi. În aceste condiții, vă dați seama ce înseamnă efortul de creare a resursei de susținere pentru o monedă a acestui proces de integrare...

Ce pot să vă spun este că, deocamdată, Federal Reserve a reușit prin această manevră să oprească prăbușirea dolarului față de aur și argint, s-a generat o circumspecție față de valoarea reală a metalelor prețioase printre oamenii obișnuiți, ceea ce oferă răgazul tipăririi banilor de care este nevoie pentru ieșirea din criză, probabil unul sau doi ani. Pe termen mediu și lung, fără nicio îndoială, aurul va continua să crească, sunt de acord în această privință cu antevorbitorii mei. Ceea ce este sigur e că cine nu are nervii tari nu va reuși să strângă niciodată destul aur în seifurile sale, iar China trebuie să înțeleagă – și sunt convins că o face – că principala sa mină de aur este piața americană, de aceea între aceste interese – pe de o parte, al integrării Asiei și, pe de altă parte, al păstrării piețelor internaționale – se va juca în perioada următoare un nou episod din acest *thriller* ce are ca protagoniști trioul aur-dolar-euro și celelalte monede.

Dr. Ștefan CIOCHINARU

piață și a dus la scăderea prețului cu peste 74 de dolari pe uncia de aur. Se pune întrebarea de ce? Și în acest caz este necesară perspectiva geopolitică, ca să înțelegem ce se petrece.

Am intrat în ultima fază a procesului de restructurare a lumii care a început după prăbușirea sistemului comunist. Asistăm la sfârșitul unei lumi, la sfârșitul unui ciclu economic și istoric. Cine își mai amintește astăzi că tot jocul pe cursul dolarului a început atunci când Europa a refuzat să meargă alături de S.U.A. în a doua intervenție, cea decisivă, în Irak?! Atunci dolarul s-a devalorizat brusc. Exporturile americane s-au ieftinit, exporturile europene s-au scumpit. Și Europa a finanțat intervenția din Irak, fie că a vrut, fie că nu a vrut. A fost doar începutul. Sigur, întrebarea care se pune astăzi, și îl citez aici pe domnul guvernator, este „dacă Keynes și Nouriel Roubini au avut dreptate atunci când au numit aurul o relicvă barbară”? Deocamdată, în această fază în care ne găsim, pare a fi mai mult decât un instrument, pentru că se dovedește a fi o armă mai puternică chiar decât diviziile Papei. Abandonarea dolarului – cum este numită în presa de specialitate – în unele zone ale lumii și achiziționarea masivă de aur fac parte, după mine, dintr-un proces de

monetarizare a noilor centre de integrare și, dați-mi voie, în două cuvinte, să vă explic despre ce este vorba.

Datorită globalizării s-au declanșat patru mari procese de integrare pe planetă care, practic, rescriu istoria umanității. Avem cel mai vechi și cel mai bine cunoscut proces de integrare, Uniunea Europeană. Există o monedă a acestei piețe unice, care este euro. Trece prin niște momente dificile și, atunci, poate vom înțelege mai bine ce s-a întâmplat pe burse la 12 aprilie. Un al doilea mare proces de integrare este cel care are loc pe continentul nord-american, cunoscut și sub acronimul NAFTA (North American Free Trade Agreement), care evident că are o monedă centrală, dolarul american. Un al treilea proces de integrare are loc în spațiul fostului imperiu sovietic. În jurul aceluiași centru al Moscovei, care de data aceasta reintegrează cu mijloace economice, militare, de resurse, vechiul centru de influență și probabil că aici moneda va fi rubla. Și, în sfârșit, al patrulea mare proces de integrare se desfășoară în spațiul Asia-Pacific, la niște dimensiuni care nouă europenilor ne scapă, ne sunt greu de luat în stăpânire. De ce? Pentru că acolo totul se petrece la o scară colosală.

Sediul Federal Reserve, Banca Centrală americană

ideea că în tezaurul Băncii Naționale se fura. Guvernatorul a intervenit: „Tovarășe președinte, mai avem un tezaur unde se fac tranzacțiile, acolo am depus aurul de la Fondul Monetar“. Replica a sosit imediat: „Hai acolo“.

La sosire mă prezint și îi explic cum se deschide tezaurul, pe baza unui cifru și a orei programate. Mă întreabă cine mai știe cifrul în afară de mine. Îi explic că suntem două persoane care cunoaștem cifrul și că, în caz că devenim indisponibile, există la Biroul documente secrete un plic sigilat în care este scris cifrul. Dă prima indicație: să fie distrus plicul și să ținem minte cifrul, fără a mai fi scris. L-am invitat în tezaur. Și a început, ca să spun așa, discuția. Așteptam să îmi pună întrebări. Trecuseră cca 20 de minute, în care explicam operațiile pe care le efectuam, și nu m-a întrebat nimic; eu continuam să explic. Întâi cum am obținut poansonul B.N.R., aplicat pe lingourile românești pentru ca noi să facem tranzacții cu aur românesc pe piața externă.

I-am explicat ce este fixingul și că se stabilește de două ori pe zi. Continua să tacă. În anul 1976 Fondul Monetar Internațional a restituit țărilor membre 1/6 din cotele de aur depuse de acestea la capitalul Fondului. României i s-au restituit prin Banca Franței, banca depozitară a Fondului, 6 tone, și nu 7 tone, cât i se cuvenea din cantitatea de 42 tone aur depusă la Fond, când a devenit membră a acestui organism al O.N.U. Ministrul Finanțelor, Florea Dumitrescu, ne-a informat că nu reușește să-l facă să înțeleagă pe

„tovarășul“ de ce nu ni s-au restituit 7 tone de aur și că nu înțelege de ce pentru o tonă FMI ne-a restituit Drepturi Speciale de Tragere (moneda FMI). Am încercat să-i explic, precizând că eu am fost la Banca Franței și am preluat aurul restituit de Fond și faptul că FMI a vândut pe piață o cantitate din aurul depus de țările membre și, de aceea, a restituit țărilor valuta DST în echivalentul cantității nerestituite până la o șesime.

După aceea i-am vorbit despre activitatea de afinare a aurului la I.M.M.N. Baia Mare. În final, m-a întrebat: „cui dați aur și pe ce bază?“. „Avem un plan de consum și de recuperare care face parte din planul de stat“, i-am răspuns. La un moment dat, mi-a cerut să nominalizez cui anume livrăm aur. După înșiruirea ministerelor titulare de plan din memorie, la nominalizarea Ministerului Comerțului îmi atrage atenția că acesta nu

poate fi în plan. „Pe ce bază îi livram aur?“ „Avem lege“, îi răspund! „N-aveți lege!“ „Permiteți să vă arăt legea.“ Am găsit articolul din lege, cu emoții mari. A văzut legea. „Se anulează!“, a decretat scurt. Din momentul acela pe piață nu au mai fost verighete pentru noii căsătoriți.

Apoi iar a tăcut, iar eu am continuat să explic cum se tranzacționează aurul în piață. Tăcere. La un moment am început să îi vorbesc despre tezaur, că avem „Cloșca cu puii de aur“, care a fost expusă la Muzeul de Istorie... Președintele a început să participe la dialog. M-a întrebat de ce ținem metalele prețioase la mănăstiri,

Nicolae Ceaușescu și Leonid Ilici Brejnev

AURUL BĂNCII NAȚIONALE ȘI NECAZURILE GUVERNATORILOR

Întâmplarea a făcut ca prin funcțiile avute în B.N.R. să mă ocup și de problema aurului, în perioada conducerii țării de către Nicolae Ceaușescu. Primul lui act extern, după ce a luat puterea, în anul 1965, a fost solicitarea rezervei de aur a României depuse de B.N.R. în Rusia țaristă în anii 1916-1917. Prim-secretar al P.C.U.S. era atunci Leonid Brejnev, iar prim-ministru Kosîghin. Eu eram șef de serviciu, la un serviciu de sinteză din B.N.R., „Balanța veniturilor și cheltuielilor bănești ale populației“, în Direcția Circulației Bănești, iar consilier în aceeași direcție era Dionis Patapievici, un om bine pregătit și cu care am lucrat mulți ani. Ne-a chemat într-o zi guvernatorul Vasile Malinschi și ne-a spus: în regim de strict secret de importanță deosebită, cu trei zerouri, să întocmim un material pentru Nicolae Ceaușescu cu tezaurul de la Moscova. În Banca Națională problema fusese tabu până atunci.

Am elaborat textul respectiv, fără să știm că președintele țării mergea la Moscova. Am aflat abia după. Ceaușescu s-a dus și, în întâlnirea cu prim-secretarul P.C.U.S. Leonid Brejnev și premierul Kosîghin, a abordat problema tezaurului: Cei doi au spus că nu știu nimic, dar că ar fi mai bine ca problema să fie închisă, la care răspunsul lui Ceaușescu a fost: „Nu, problema nu se închide, rămâne deschisă“ (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1999).

În anul 1970 mi s-a încredințat coordonarea activității de relații externe a B.N.R., la început ca șef al Serviciului valutar și relații bancare externe și apoi ca director-adjunct al Direcției valutare și metale prețioase. Direcția efectua, printre altele, și operațiunile de preluare a aurului produs în țară și afinat la Întreprinderea Metalurgică Metale Neferoase de la Baia Mare (I.M.M.N.), precum și tranzacțiile externe cu aur.

Un fapt minor petrecut în anul 1977 a declanșat un control la tezaurul pe care îl coordonam de către șeful statului, Nicolae Ceaușescu. Vicepreședintele Băncii Române de Comerț Exterior, Nicolae Anghel, pe baza unei rețete medicale, a solicitat Băncii Naționale să preschimbe în aur dentar o medalie, operație reglementată de Banca Națională a României, pe baza unei circulare semnate de viceguvernatorul Alexandru Oprea, care coordona sectorul

respectiv. După efectuarea lucrării dentare, o cantitate de câteva grame de aur rămas a fost folosită pentru confecționarea unei brățări.

Cabinetul nr. 2, „tovarășă“, a aflat că Anghel și-a făcut brățara. L-a eliberat din funcție, atât pe el, cât și pe viceguvernatorul Oprea. Acțiunea nu s-a oprit la aceste destituiri. După un timp, într-o noapte, am fost chemat de acasă la cabinetul guvernatorului, fiind anunțat că președintele țării, Nicolae Ceaușescu, va veni a doua zi în control. Intuind pericolul care ne amenința, guvernatorul Vasile Malinschi îmi solicită părerea dacă nu ar fi mai bine ca „tovarășul“ să fie îndrumat la sosire la tezaurul de lingouri din aur și argint, coordonat de Direcția tezaur și casierie. Se convine această stratagemă, cu precizarea ca în noaptea aceea să convoc salariații și să pregătesc vizita la tezaurul Direcției valutare și metale prețioase, în cazul în care stratagema nu reușește.

Dimineața la orele 8.30 Ceaușescu era în Bancă. Așa cum se convenise, a fost condus la tezaurul în care sunt depozitate lingourile, la Direcția tezaur și casierie. Tensiunea era mare, pentru că nimeni nu știa ce vrea să controleze. La un moment dat, se adresează guvernatorului: „Nu aici, că doar nu o să ajungeți să furați și lingourile“. Vă dați seama, șeful statului, în regim de dictatură, venise cu

Operațiunea „NEPTUN“

Tismana este un loc interesant. Mănăstirea Tismana, cea mai veche și mai importantă dintre mănăstirile încă existente din Țara Românească, este a doua ctitorie, după Vodița, a călugărului Nicodim, venit în secolul al XIV-lea de la Muntele Athos.

Actorii principali în operațiunea „Neptun“, desfășurată în 1944, sunt, evident, Banca Națională, locul de plecare, și Mănăstirea Tismana, locul de popas. La Tismana, primul tezaur, în afară de tezaurul B.N.R., îl reprezintă *Tetraevangheliarul* Sf. Nicodim de la 1405, o lucrare absolut excepțională, prima scriere de pe teritoriul Țării Românești.

Banca Națională a învățat ceva din istoria tezaurului din Primul Război Mondial și, cu girul Guvernului, a reușit să îl pună la adăpost în cea de a doua conflagrație mondială. Îmi voi permite să vorbesc despre câțiva dintre oamenii care au înfăptuit respectiva operațiune.

Fac o scurtă paranteză, să adaug o sugestie pentru domnul consilier Păunescu ca anul viitor, pentru că se împlinesc 70 de ani de la transbordarea aurului la Tismana și pentru că acum, implicit, am dezlegare de la domnul guvernator să vorbesc despre muzeul care se va deschide acolo, să facem măcar un atelier al simpozionului chiar la Tismana.

Deci traseul aurului începe la București, în Gara de Nord. El are două etape: pe calea ferată până la Târgu-Jiu, o gară interesantă, construită în 1888, și apoi cu mașinile Băncii Naționale de la Târgu Jiu la Tismana. O cantitate uriașă – dintre cele 244 de tone, cât avea tezaurul B.N.R. în 1944, 51 de tone se găseau în străinătate, la Banca Angliei și la câteva bănci din Elveția – 190 de tone au ajuns la Tismana.

Într-una dintre cărțile foarte interesante scrise de

domnii Cristian Păunescu și Marian Ștefan, *Legendele bătrânei doamne*, se vorbește foarte mult despre povești legate de parcursul tezaurului, despre întâmplările de pe traseu, despre locul unde a fost sau nu a fost dus tezaurul. Operațiunile spectaculoase produc astfel de legende, pentru că le povestesc nu numai participanții direcți, ci și cei care le aud din relatări colaterale ș.a.m.d. Documentele demonstrează însă faptul că nici măcar un gram din această cantitate uriașă nu s-a pierdut pe drum.

Au fost câteva mici întâmplări. Grotă în care vom face un muzeu era periodic inundată. Acolo, aurul care nu avea de suferit din cauza apei, era păstrat în niște casete de lemn și în aceste casete în săculeți de pânză. Sigur că ele au putrezit în cei trei ani de păstrare. La transport s-au mai rupt câteva, au mai căzut niște monete. Documentele demonstrează că de fiecare dată s-au recuperat integral monetele de o liră sau de o jumătate de liră. 1.600 și ceva de casete conțineau numai monete. În fiecare dintre aceste casete erau aproximativ 7.000 de monete, vă dați seama ce cantitate uriașă era acolo.

La soluția Tismana s-a ajuns treptat. Au fost câteva variante de lucru și de aici au plecat poveștile, pentru că mulți dintre participanți au citit doar propunerile sau au avut contact numai cu propunerile de evacuare. Ele nu s-au dus la îndeplinire, pentru că exista și varianta să fie dus fie în Hunedoara, lângă Brad, la 8 km,

Aurul, în grotă care va deveni muzeu

la întreprinderile de comerț exterior. „Faceți un tezaur național, preluați tot“. Și, după aceea, am preluat toate tacâmurile de argint de la ambasade, obiecte de argint din biserici, întreprinderi de comerț exterior. Toate. Am ajuns și la legea care reglementa regimul metalelor prețioase și al pietrelor prețioase, Decretul nr. 210/1960, decret în baza căruia s-au dat multe condamnări la închisoare persoanelor găsite cu monede sau alte obiecte interzise la deținere. Am profitat de ocazie să îi spun că acest decret este învechit. „Să îl refacem!“, a fost răspunsul. Și l-am refăcut în prima parte a anului 1978.

A dat indicații să acționăm operativ pentru constituirea tezaurului național și a plecat. În ședința Comitetului Politic Executiv a afirmat că la B.N.R. nu erau probleme. Dar a sărit ca arșă „tovarășa“, amintindu-i indicațiile lui privind o echipă de control care să aplice măsurile propuse, formată de Iosif Banc, președintele Controlului Muncitoresc. A venit și această echipă și a stat șase luni. În timpul acestui control, deși căutau în disperare să găsească deficiențe și nu găseau, în luna noiembrie 1977 a fost eliberat din funcție guvernatorul Vasile Malinschi, care a fost înlocuit de Vasile Răuță. Nici acest guvernator nu a avut o viață ușoară și a fost destituit tot din cauza aurului. A urmat drama din deceniul 1980, când România a intrat în încetarea de plăți. Am fost prima instituție care a primit informații despre acest lucru. Banca Reglementelor Internaționale (B.R.I.) ne-a cerut să garantăm cu aur creditele luate de la aceasta de B.N.R.

După declanșarea acestei crize, într-o ședință a Comitetului Politic Executiv, în luna iulie 1983, „tovarășa“ s-a ridicat și a spus că noi nu avem probleme cu plata datoriei. Banca Națională să facă rost de bani, a hotărât

ea, prin organizarea unei producții de bijuterii din aur, pe care să le vândă pe piața externă la cursul de revenire de 1 leu dolarul S.U.A. Era iulie 1983. „Banca Națională nu se ocupă cu producerea și comercializarea de bijuterii“, i-a amintit guvernatorul. „E-te-te... ne învață directorul ăsta de la Banca Națională cu ce se ocupă Banca“. Apoi prim-ministrul l-a luat de braț pe guvernator și i-a spus: „Tovarășei nu trebuie să îi răspundeți așa. În câteva zile a venit în Bancă adresa Cancelariei prin care se transmitea sarcina.

Am organizat un colectiv de specialiști pentru a ne conforma sarcinii primite. Ținând seama de prețul aurului preluat de Banca Națională de la I.M.M.N. Baia Mare, cursul de revenire al materiei prime pentru bijuterii, al aurului fin, era de cca 40 lei dolarul. S-au făcut analize începând de la minele de extracție a minereului până la afinare. A rezultat că randamentul la tona de minereu era foarte scăzut, cauză care conducea la costuri mari ale metalului fin; practic dintr-o tonă de minereu se extrăgeau cca 1,4-1,5 grame aur fin. S-a propus, dacă se insista de „tovarășa“, să se producă bijuterii cu un curs de revenire de 1 leu dolarul S.U.A. la manoperă. Tensiunea nu a scăzut. Guvernatorul Vasile Răuță nu a mai fost primit la conducerea de partid și de stat, problemele Băncii Naționale fiind soluționate prin intermediul ministrului Finanțelor Petre Gigea. În luna martie 1984 guvernatorul Băncii Na-

ționale a României a fost eliberat din funcție, fiind înlocuit cu Florea Dumitrescu, fost salariat al Băncii Naționale, fost ministru al Finanțelor.

Valeriu VIERIȚA,
Viceguvernator
al Băncii Naționale
a României
(septembrie 1990
– iunie 1991)

Întreprinderea Metalurgică Metale Neferoase de la Baia Mare

EMISIUNILE MONETARE DIN AUR ALE BĂNCII NAȚIONALE

14.236.670 de grame de aur fin! În 2.105.636 de monede, medalii și replici, totalizând 75 de emisiuni, formate fiecare din una sau mai multe piese. Atât însumează emisiunile B.N.R. din aur din 1868 și până în aprilie 2013. Dintre acestea, 15,8% au fost monede de circulație propriu-zise și s-au bătut în anii 1870 (în cantitate mai mică), 1883 și 1890. Restul, aproape 12 tone, este încorporat în monede cu caracter comemorativ și pentru colecționare, în medalii și replici.

Orice poveste a acestor emisiuni începe cu bine cunoscutul pol din 1868, 100 de piese pe care apare pentru prima dată numele monedei, *leu*, și efigia domnitorului, Carol I, care au provocat protestele cancelariilor din Istanbul și Viena. Se spune că o parte dintre acele monede s-ar afla la temeliea castelului Peleş.

Monede de circulație propriu-zise sunt poli din aur, cu caracteristici tehnice după standardul Uniunii Monetare Latine (1 leu=0,3226 grame aur 900‰ sau 0,2898 grame aur fin). Piese sunt toate de 20 de lei, bătute în 1870, 1883, 1890 (aprox. 2,25 tone de aur).

De aici încolo emisiunile din aur vor avea numai caracter comemorativ, și anume: frumoasa emisiune din 1906, dedicată împlinirii a 40 de ani de domnie a regelui Carol I, apoi emisiunea din 1928, (cu milesimul 1922), dedicată împlinirii a cinci ani de la încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia. Urmează interesante și rarele piese din 1939 și 1940, emise în timpul regelui Carol al II-lea. Seria din 1939 era dedicată centenarului nașterii regelui Carol I (deși pe monede nu apare portretul suveranului aniversat), iar cea din 1940 marca 10 ani de domnie a regelui

Carol al II-lea. Ambele emisiuni sunt formate din câte două tipuri de monede de 20 de lei, 100 de lei și așa-ziși *galbeni mari* (piese din aur de 42 de grame, fără valoare nominală).

Ajungem la o piesă celebră, *Cocoșelul* sau Medalia *Ardealul nostru*, dedicată eliberării celor 11 județe din Transilvania care fuseseră luate României în 1940. A fost vândută în cadrul împrumutului refacerii naționale. Prețul ei era la vremea respectivă de 15.000 de lei, dar cei care doreau să o cumpere trebuia să subscrie titluri în valoare de 50.000 de lei.

Vreme de patru decenii, de la *Cocoșelul* din 1945, nu s-au mai bătut piese de aur în România. În 1982 și 1983 s-au comandat monetăriei Franklin Mint din Pennsylvania realizarea unor monede de aur și argint dedicate aniversării a 2050 de ani de la crearea

statului dac centralizat și independent. Sunt primele monede românești executate în tehnică *proof*. Contractul trebuia să cuprindă 7.500 de piese din argint și aur. Dintre piesele din aur s-au bătut până la urmă în 1982 și 1983 monede de 500 de lei și în 1983 monede de 1.000 de lei.

După alți 15 ani, s-a reluat în România realizarea pieselor din aur, prin emisiuni care se adresează colecționarilor. Începând din

„Unirea Principatelor”,
monedă pentru colecționare (revers), bătută în 2009

într-o galerie, pe o distanță de 1.500 de metri, cu vagonetii eventual, fie la uzinele Gura Berzei, tot lângă Brad, sau într-o galerie de la Vulcan, la aproximativ 7 km. O altă soluție o reprezenta evacuarea la Sibiu. Toate aceste variante au fost studiate de capul limpede al acestei operațiuni, este vorba despre casierul central, Romulus Roman. El a fost casierul central al Băncii Naționale între 1940-1947. În aceeași perioadă la Târgu Jiu era director Ion Simniceanu, un om excepțional, care îl cunoscuse pe Romulus Roman la Chișinău, iar în acest interval, numai între începutul anului 1944 și sfârșitul lui 1947, Banca Națională a avut nu mai puțin de șase guvernatori.

Dar și muzeul tezaurului are o poveste. A început, bineînțeles, la prima vizită a domnului guvernator la Târgu Jiu, la Tismana, și la grotă, ceea ce s-a întâmplat la 21 august 1996, când domnul Mugur Isărescu a și sugerat ideea de a se face acolo un muzeu. Îl vom avea gata anul acesta și probabil că va fi un loc special și pentru dumneavoastră.

Autorii acestor întâmplări sunt niște oameni de aur, respectiv funcționarii B.N.R. și militarii. Între funcționarii B.N.R., aș vrea să vă spun câteva cuvinte despre Romulus Roman, casierul Băncii Naționale. El a fost mintea limpede și responsabilă pentru transportul cantității de aur, al depozitării la Tismana și readucerii lui la București. S-a născut la Baia de Criș, județul Hunedoara, în 1896. În 1914 termină școala și se angajează la Banca Poporului din Pâncota. După aceea efectuează stagiul militar și este mobilizat între 1916-1920, angajat la Banca Națională, în ianuarie 1921, și definitiv în iulie același an. Își îndeplinește într-un mod exemplar atribuțiile vreme de un deceniu, pe diferite niveluri de conducere – martie 1931-aprilie 1936, este director delegat și director la agenția Miercurea Ciuc, apoi la agenția Bacău,

**16 septembrie 1944.
Raport despre lucrările de adăpostire
a aurului în grotă de la Tismana**

director la sucursala Chișinău, unde îl întâlnește pe Ion Simniceanu, director la agenția Oradea până în 1940, când își evacuează agenția la Arad, după Arbitrajul de la Viena.

In 1940 este numit inspector în centrala Băncii și apoi casier central din decembrie 1940 până în 1947. În 1944, la 24 iulie, după ce aurul a fost deja transportat la Tismana, guvernatorul Constantin Angelescu îi scrie următoarele: „Pentru devotamentul arătat și activitatea dumneavoastră neobosită ce ați depus-o, pen-

tru organizarea coloanei Neptun, dându-vă întreg concursul pentru a aduce la bun sfârșit o operațiune de mare răspundere, vă aduc mulțumirile mele și ale Consiliului Băncii”.

Raportul confidențial din 5 februarie 1947, pe care acest Romulus Roman îl face guvernatorului, este o descriere absolut fabuloasă a operațiunii. Dacă am realiza un film, documentar sau de lung metraj, scenariul este scris pe fiecare zi de acest Romulus Roman. Raportul se termină cu următoarea mențiune: „Misiunea specială ce ne-ați încredințat – îi scrie guvernatorului – a fost încă un prilej pentru a scoate în evidență puterea de muncă și abnegația personalului B.N.R., care, cu toate greutățile amintite mai sus, a înțeles să se achite exemplar de însărcinarea primită, lucrând și supraveghind fără oboseală, ziua și noaptea, ducând la bun sfârșit, într-un timp record, operațiunea de transfer a tezaurului”.

Vă fac o destăinuire: a dispărut inscripția din grotă; era o parafrază a principiului lui Eugeniu Carada, după care s-a condus toată viața. Așa au lucrat oamenii din perioada operațiunii: *Oricând, oricum, oriunde pentru Banca Națională!*

Gheorghe BIRĂU,
Director al Agenției Gorj a B.N.R.

Set de trei monede pentru colecționare, cu tema „Monumente de artă medievală românească”, emise în 2002

emisiune) Academia de Studii Economice din București.

O altă categorie de emisiuni din aur o formează medaliile. Sunt mult mai puține la număr. Exemplul poate cel mai frumos este piesa de 20 de români. În anul 2007, la împlinirea a 140 de ani de la înființarea sistemului monetar național, Banca Națională a României a materializat proiectele monetare din vremea lui Cuza, prin emiterea a trei medalii după desenele din vremea acestuia pentru piesele de 20 de români, 5 români și 10 centime, piesa de 20 de români fiind din aur.

Ultimul capitol al emisiunilor din aur îl constituie replicile pe care Banca Națională a României le bate după monede și medalii de importanță istorică. În funcție de perioada căreia îi aparțin originalele, replicile sunt după piese antice, medievale, moderne și contemporane. Una dintre cele mai frumoase replici după monedele antice este cea după coson, acele emisiuni din aur dacice, de origine necunoscută, pe care le menționează Erasmus din Rotterdam, în secolul al XVI-lea. Greutatea lor este apropiată de staterul grecesc – 8,4 grame –, iar designul este asemănător monetăriei republicane romane. Inscripția „coson” face însă trimitere la regele dac Cotiso. Mai menționăm alte două piese frumoase,

replicile după două monede romane din aur (*aureus*), emise de împărații Traian și Hadrian.

În perioada evului mediu românesc se încadrează replica după moneda-medalie din aur a lui Constantin Brâncoveanu. În 1713, domnitorul a comandat monetăriei din Alba Iulia medalii din aur și argint având greutate monetară, pentru a le oferi la banchetul pe care îl pregătea pentru aniversarea, în anul următor, a 60 de ani de viață și 26 de ani de domnie. Un an mai târziu, după cum se știe, Brâncoveanu a fost mazilit. Pieseile au fost duse la Istanbul și topite, ceea ce explică raritatea lor. Cele din aur erau echivalente cu monede de 2, 5, 6 și 10 ducați. Replica s-a făcut după o piesă de 5 ducați.

Tot cu ocazia jubileului la 140 de ani de la înființarea sistemului monetar național, din 2007, pentru care s-a făcut și medalia de 20 de români, s-a luat decizia replicării în aur a primilor bani de aramă (emiși în 1867): monedele de 1 ban, 2 bani, 5 bani și 10 bani.

Incheind simetric această prezentare a emisiunilor din aur românești, menționăm replicile după moneda de 20 lei 1922 și, mai ales, pe aceea după polul din 1868, care nu putea să lipsească.

Cristian CIORNEI,
Expert B.N.R.

Medalia „Ardealul Nostru“ („Cocoșelul“), 1944

1998, Banca Națională emite în mod regulat emisiuni din aur în cadrul programelor sale numismatice, programe care au demarat în 1995, iar din 1998 și până în prezent, aprilie 2013, acestea încorporează 651.885 kg de aur fin. Monedele pentru colecționare formează numărul cel mai important de emisiuni din cadrul programelor numismatice anuale ale Băncii Naționale. Ele sunt destinate să readucă în memoria publică și să onoreze personalități, evenimente și valori ale patrimoniului cultural național, fiind realizate în tehnică *proof*.

Din 1995 și până în prezent au fost lansate aproape 140 de emisiuni de monede pentru colecționare, unele alcătuite din seturi de piese din mai multe metale sau cu design diferit. Dintre acestea 62 de monede sunt din aur, totalizând un număr de 49.415 piese. Unele dintre ele sunt dedicate unor personalități istorice: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân, Neagoe Basarab, dar și Carol I și regina Maria sau Nicolae Bălcescu, Tudor Vladimirescu, Eugeniu Carada – creatorul Băncii Naționale.

Unele monede sunt dedicate unor evenimente istorice, ca de exemplu, Revoluției de la 1848. Prin această emisiune din 1998 s-a reluat baterea de monede de aur din România. Alte evenimente istorice marcate prin emisiuni din aur au fost: Unirea Principatelor, proclamarea Regatului României,

Marea Unire de la 1918, proclamarea Independenței, luptele de la Mărășești, Mărăști și Oituz, dar și momente din istoria contemporană: vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România sau Summit-ul NATO de la București. Personalități ale culturii nu puteau să lipsească de pe monede din aur: Dimitrie Cantemir și poetul latin exilat la Tomis, Publius Ovidius Naso, Mihai Eminescu, pe două emisiuni, dar și Ion Luca Caragiale și George Barițiu, Nicolae Iorga sau Mircea Eliade. Personalități artistice au făcut și ele obiectul unor emisiuni din aur: Constantin Brâncuși, George Enescu.

Menționăm apoi așa-numitele serii tematice. Din seria *Istoria aurului* face parte un set de monede octogonale, dedicate tezaurului de la Pietroasa. Tot seriei *Istoria aurului* îi aparțin monedele cele mai mici din aur care se bat în momentul de față în România. Ele cântăresc 1,224 de grame, sunt din aur fin și au 14 mm diametru: *Coiful de la Poiana Coțofănești*, *Vulturul de la Apahida*, *Tezaurul Cucuteni-Băiceni*, *Paftaua de la Curtea de Argeș*, *Rhytonul de la Poroina*, *Crucea de la Garvăn-Dinogetia* și altele. Între seriile tematice există unele dedicate *Monumentelor de artă românească medievală creștină*, iar altele, unor instituții: Banca Națională a României și (cea mai recentă

partea de pasiv avem 100 de unități monetare. Și acum să presupunem că trebuie să dăm 5 unități în aur, să ne rambursăm o datorie. Ce se întâmplă în acest caz? Evident, în termeni procentuali, creditul nu se schimbă cu nimic, dar aurul scade cu 10%, iar banii în circulație scad cu 5%. Dacă ar fi fost 100% aur pe activul băncii, ajustarea ar fi fost proporțională, 5% în cantitatea de bani, 5% în volumul de aur. Dar așa, în aur, ajustarea este de 10%, ajustarea în cantitatea de bani de 5%. Asta înseamnă că dacă banii nu sunt acoperiți 100% cu aur, mecanismul de ajustare riscă să deraieze, adică riscă să nu producă ajustările necesare în economie înainte ca el să-și epuizeze potențialul. De aceea întotdeauna acoperirea în aur a unei monete ca să funcționeze bine trebuie să fie cel puțin 100% (vezi Victor Argy, *International Macroeconomics: Theory and Policy*, Routledge, London, 1994).

Cu cât e mai complicat sistemul, cu atât sunt mai multe probleme. Totuși, acest sistem, care este un mecanism superb de asigurare a ajustării în balanța de plăți și asigură o disciplină de fier unei țări, a fost înlăturat. El a intrat în funcțiune prima dată în Marea Britanie, aproximativ între 1819-1821 și, încet, încet, multe țări l-au adoptat, mai precis era instituit etalonul aur pe la 1880, exact când Banca Centrală a României a luat ființă.

De ce a funcționat foarte bine 35 de ani? Pentru că economia s-a întâmplat să fie relativ stabilă, nu au fost războaie semnificative în acea perioadă, guvernele erau mici și bugetele lor erau mici, din cauza aceasta, neputând să provoace multă vola-

tilitate în economie. Creșterea economică a fost relativ stabilă. Al doilea lucru: ciclurile economice se pare că erau mult mai bine sincronizate și se evitau dezechilibrele largi, care apar atunci când ciclurile economice sunt desincronizate între țări (Argy, 1994).

Această funcționare bună timp de 35 de ani a produs un sentiment puternic de stabilitate. Totuși, între 1920 și 1924 a fost o flotare liberă, standardul aur n-a funcționat imediat după război. Englezii au dorit să instituie acest lucru, dar lira s-a depreciat din multe motive, iar cei care au dorit să introducă standardul aur au vrut să o facă la paritatea de dinainte de război, adică la o liră foarte puternică, cu foarte mult conținut de aur. Keynes a propus politicile de intervenție masivă guvernamentală, niște politici de inflatare a economiei. L-a sfătuit pe ministrul de Finanțe de atunci, Winston Churchill, să nu adopte paritatea de dinainte de război. Mândria națională engleză și-a spus însă cuvântul. Reconvertirea a fost făcută la paritatea de dinainte de război, așa că lucrurile n-au mai putut merge bine. A fost o ambiție

extrem de mare. Lira s-a întărit în defavoarea Marii Britanii, în defavoarea exporturilor, iar pierderea veniturilor din exporturi a fost suplinită cu datorie. Șomajul a crescut.

Mecanismele de corecție automată n-au mai funcționat adecvat, deoarece distribuția aurului între țări a devenit precară. S.U.A. și Franța dețineau aur în exces, celelalte țări nu dețineau suficient aur; deși aveau cantitatea aceasta mare de aur, cele două țări nu lăsau creditul să crească. Au părut premisele pentru un colaps, care

**John Maynard Keynes (dr.),
cu asistentul secretarului de Stat la Trezoreria
americană Harry Dexter White (1946)**

POLITICA BĂNCILOR CENTRALE PRIVIND ACHIZIȚIA DE AUR

O bancă centrală e foarte atentă cu cumpărarea aurului. Cu cât am cumpăra, într-un scenariu absolut improbabil, mai multe sute de tone de aur, cu atât o scădere a prețului aurului pe piața mondială ne-ar provoca pierderi. Cu alte cuvinte, dacă astăzi, să zicem, prețul este 1.600 de dolari pe uncie și noi am cumpăra 300 de tone, automat scăderea prețului la 1.200 de dolari pe uncie ne-ar provoca pierderi. Politica de cumpărare a aurului are mulți parametri, inclusiv impozitarea. Dacă la cumpărarea de pe piața internă se plătește TVA, iar pe piața internațională nu se plătește, atunci cumpărarea internațională este automat avantajată.

Depinde foarte mult și ce vrei să faci cu aurul. Aurul care stă în pământ nu valorează acum nimic, dar un aur extras cumulează valoarea lui de pe piață, plus locurile de muncă. Cel mai inteligent pentru o bancă centrală ar fi să facă cu aurul așa cum fac unele țări cu petrolul, adică să-l pună într-un fond de valorificare, astfel încât intertemporal, intergenerațional să poate aduce beneficii, inclusiv pentru viitorul copiilor noștri. Bineînțeles că aceasta ar însemna să nu încasezi o redevență.

Mulți încă vorbesc despre rolul pe care ar putea să-l aibă aurul astăzi, în criza financiară. Când spun acest lucru, ei nu țin cont de lucruri importante care au stat la baza sistemului monetar aur. Moneta este fixă în cantitatea de aur, iar exportul de aur și importul de aur sunt absolut libere. Asta face ca o paritate anume să fie urmată cu strictețe dacă țările care intră în relații de comerț nu au deficite foarte mari.

Ce face de fapt un mecanism bazat pe aur? El lucrează printr-o a treia regulă (primele două sunt: monetele sunt fixe în monetele de aur

și exportul de aur și importul de aur sunt libere): cantitățile de bani se ajustează în funcție de intrările și ieșirile de aur. Când iese aur dintr-o țară, cantitatea de bani scade; când intră aur într-o țară, cantitatea de bani crește. Și aceasta asigură un mecanism automat: când toate cele trei reguli funcționează, se realizează cu o precizie de 100%. Balanța de plăți se ajustează pentru că există acest etalon, deci o țară nu poate să aibă nici exces, nici deficit în balanța de plăți dacă acest regim este în funcțiune. Și ajustările se fac pe trei canale.

Unul este prin rata dobânzii, evident când iese aur, ies bani din țară, cresc ratele dobânzii, se ajustează producția. Al doilea canal este prin modificarea prețurilor relative și al treilea prin ocupare. Un asemenea regim asigură o disciplină financiară foarte fermă într-o țară.

Cei care cred că regimul aur ar fi bun trebuie să se uite la următorul exemplu. Să presupunem că o bancă centrală are două active: un credit către sectorul privat, care e de 50 unități, și aur, alte 50 de unități. În total, pe

CONTENTS (Romanian History) L. Rebreanu The peasant, preserver of the authentic Romanian language ● I.A. Pop Mission of the Romanian Academy: to foster and protect the language, our common country ● L. Condraticeva The fate of the nuns' monastery from Tabara, Bessarabia, under the communist regime and its today revival ● C. Adam A collection specimen of the first ABC written in Latin letters for the Romanians between Prut and Dniester ● Z. Budişteanu, Al. Budişteanu Recollections about the agrarian reform in Bessarabia after the Great Union ● D. Bunaciu My life among the nomenclatura in the Spring neighborhood ● S.A. Luca The enigma of a graffiti 8.000 years old discovered near Miercurea Sibiului ● R. Theodorescu How was created AIESEE 50 years ago, in Bucharest ● D. Cain The context of the Sankt Petersburg Protocol, May 1913, for the demarcation between Romania and Bulgaria ● G. Filitti Letters from former days. The correspondence of Emile Picot, king Charles I secretary ● M. Cazacu A Russian legal practice and a Romanian saying (II) ● G. Roşu Thaumaturgic healing habits ● M. Sala An Ottoman coin and a Byzantine one ● Şt. Gorovei The 13th edition of the Putna colloquia at „Nicolae Iorga” institute ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXXXVIII). The situation of the Romanian exile ● The 21st Symposium of banking history and civilization „Cristian Popişteanu”: The Gold in the Central banks history

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Л. Ребряну Крестьянин, хранитель настоящего румынского языка ● И.-А. Поп Долг Румынской Академии, защищать язык, нашу общую родину ● Л. Кондратикова Судьба женского монастыря Табэра в Бессарабии, при советском режиме, и его возрождение сегодня ● К. Адам Коллекционный экземпляр первой Азбуки с латиницей для румын между Прутом и Днестром ● З. Будиşteану, Ал. Будиşteану Воспоминания об аграрной реформе в Бессарабии после объединения с родиной ● Д. Буначу Моя жизнь среди номенклатуристов в Квартале Примэвери ● С.А. Лука Загадки надписи давности 8.000 лет, открытой близ Миеркуря Сибиулуй ● Р. Теодореску Бухарест, 1963. Создание Международной Ассоциации Юго-Восточных Европейских Исследований ● Д. Каин Контекст заключения в мае 1913 Скт.-Петербургского Протокола для разграничения румынско-болгарской границы ● Дж. Филиити Письма былых времён. Переписка Эмиля Пико, секретаря Кароля I ● М. Казаку Русский юридический обряд и румынская пословица (II) ● Дж. Рошу Жили-были. Магические обычаи лечения ● М. Сала Оттоманская и византийская монеты ● Ш. Горовеи 13-ая серия коллоквиума, посвящённого Путне, в Институте имени „Н. Йорги”, в Бухаресте ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXXVIII). Положение румынской эмиграции ● XXI-ый ежегодный Симпозиум по истории и банковской цивилизации имени „Кристиана Попиştэану”: Золото и центральные банки

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – Bucureşti
ISSN 0541-881X

Lei 5,50

s-a și întâmplat pe fondul unor politici care protejau deja ocuparea forței de muncă, nu moneda.

Moneta britanică a intrat sub atac, Banca Angliei a pierdut atunci multe rezerve. Prin derivă a pierdut și Banca Franței. Au fost mult mai multe implicații și, în orice

caz, sistemul s-a prăbușit. Printre cauzele colapsului a fost și faptul că a intervenit criza. Londra și-a pierdut puterea de centru financiar suprem al lumii, rol împărțit deja cu New York-ul, și banii de rezervă au mărit posibilitatea pentru atacurile speculative asupra lirei. Capitalurile au continuat să circule liber până la instituirea sistemului de la Bretton Woods.

In condițiile de astăzi, revenirea la un sistem monetar bazat pe aur ar fi foarte dificilă, deși sunt mulți oameni care cred că se poate reveni la aur. E foarte greu să acomodezi producția de aur, date fiind cantitățile de aur și tehnologiile de extracție existente, la nevoile unei economii care poate crește foarte rapid și, inevitabil, fluctuant. Dacă, de exemplu, economia ar fi într-un *boom*, cum a fost în perioada 2002-2008, cantitatea de aur ar fi total insuficientă. Fără controale severe de capital, un astfel de *boom* s-ar manifesta oricum, deoarece forțele care îl conduc sunt euforia și panica. Cantitatea de aur neputând crește în ritmul necesar, constrângerea exercitată de o cantitate insuficientă de aur ar fi probabil relaxată de politicieni prin ajustarea parităților. Aurul va rămâne însă întotdeauna un mijloc de teaurizare, dar cu precauțiile enunțate. Datele arată că acest lucru nu este neapărat necesar pentru băncile centrale. Ponderea

Aurul așteaptă decizia Băncilor Centrale

aurului în rezervele valutare ale băncilor centrale variază foarte mult de la țară la țară și nu se poate identifica un trend.

Vor fi însă întotdeauna oameni precauți, care vor dori să-și prezerve averile cumpărând aur și depozitându-l

în casetele băncilor, numai că aceasta este de fapt exprimarea unui compromis, pentru că aurul, când îl cumperi în criză, ajungi să-l cumperi la prețuri din ce în ce mai mari, iar când ai nevoie de lichiditate, dacă sistemul monetar nu este bazat pe aur, de obicei pierzi până la 40% din valoare. Dacă cineva știe că ai aur și vrei lichidități, nu-ți plătește decât dacă te penalizează foarte drastic.

În concluzie, acord o mare probabilitate nerevenirii aurului ca standard. El poate să fie o speranță pentru câte unii de teaurizare. De ce am vrea să introducem aurul? Pentru că banul, prin definiție, este încredere. O monedă înseamnă încredere. Poți să infuzezi încredere într-o monedă în două feluri. Poți să o faci cu aur, dar, cu dezavantajele amintite, s-ar putea să nu facă față cerințelor, sau poți să o furnizezi prin politici coerente. Problema e că acest lucru e foarte greu, pentru că, în democrații, cei care ajung la putere nu sunt neapărat cei care înțeleg cel mai bine lucrurile. Și atunci oferta de politici foarte bune este interferată cu populismul și câteodată, după cum vedem, politicile pot deraia substanțial de la încredere.

Lucian CROITORU,
Consilier al guvernatorului B.N.R.

magazin istoric

